

ВСТУП

В сучасних економічних умовах функціонування підприємства визначається фінансово-економічними результатами його діяльності, тобто прибутком, на який істотно впливає оподаткування. У зв'язку з цим, податкова політика держави сприяє формуванню відповідної політики управління податковими зобов'язаннями у суб'єктів господарювання, одним з проявів якої є бюджетування податків, спрямоване на планування податкових платежів з метою забезпечення їх своєчасної та повної сплати, що зменшує негативний вплив на фінансово-економічні результати діяльності підприємства.

Значимість бюджетування податків проявляється в тому, що складання податкових бюджетів дає змогу керівництву підприємства розрахувати майбутній розмір податкових платежів та порівняти його з показниками майбутнього прибутку, і заздалегідь, у випадку недостатньої кількості власних коштів для сплати податків, знайти інші джерела для погашення податкових зобов'язань. Такий розрахунок дозволяє уникнути появи штрафних санкцій за порушення норм податкового законодавства стосовно своєчасної та повної сплати податків і зборів.

Теоретичні та методологічні проблеми, пов'язані з організацією процесу бюджетування податків розглядалися у працях зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема, Б.А. Аманжолової, І. Ансоффа, І.О. Бланка, Т.В. Бодрової, К. Брейлі, В.П. Вишневського, С.Ф. Голова, А.І. Даниленка, К. Друри, Т.І. Єфименко, В.С. Загорського, Ю.Б. Іванова, С.В. Каламбет, Г.П. Кириєнка, О.П. Кириленко, К.Ф. Ковальчука, В.Ф. Комарова, А.І. Крисоватого, О.Є Кузьміна, І.О. Луніної, О.В. Лускатової, С. Майерса, П.В. Мельника,

Л.В. Нападовської, В.М. Опаріна, Д.Г. Сигела, Т.В. Сизової, А.М. Соколовської, Л.Л. Тарангул, Дж. Фостера, Д. Хана, В.Е. Хруцького, Ч. Хорнгрена, Д.К. Шима та інших.

Однак, на даний час відсутня єдність поглядів серед вчених стосовно існуючих теоретичних, методичних та практичних проблем бюджетування, а саме відносно визначення понятійного апарату та методичного забезпечення організації бюджетування податків й контролю і моніторингу виконання бюджетів податків. Тому необхідність подальшого дослідження цих питань, з метою забезпечення ефективності менеджменту промислових підприємств, обумовила вибір теми та актуальність бакалаврської роботи.

Метою бакалаврської роботи є узагальнення теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення системи бюджетування податків на виробничих підприємствах. У відповідності до мети в роботі було поставлено наступні задачі:

- уточнити зміст понять «податкова політика держави», «податкова політика підприємства» та «бюджетування податків»;
- обґрунтувати взаємозв'язок податкової політики держави і підприємства;
- дослідити теоретичне підґрунтя розвитку фінансового планування і бюджетування та визначити місце бюджетування податків у системі бюджетування на підприємстві;
- розробити модель прогнозування показника податкової стійкості підприємства;
- розробити методичний підхід до формування бюджетування податків виробничого підприємства;

Об'єктом дослідження є процес планування податків на виробничому підприємстві.

Предметом дослідження роботи є методичне та організаційне забезпечення процесу бюджетування податків на виробничому підприємстві.

Теоретичним та методологічним підґрунтям дослідження виступають положення сучасної економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених.

Дуже часто, через складність математичних моделей рішення даної задачі в аналітичному вигляді навряд чи можливо; відповідно, рішення поставленого завдання можливе виключно шляхом чисельного моделювання того, як невизначеність параметрів моделі впливає на результати. Дана робота присвячена дослідженню стохастичних і детерміністических моделей і подальшого використання методів аналізу невизначеності.

Складність цього завдання полягає в тому, що спостерігаються результати параметрів представляють собою, як правило, неоднорідний масив реалізацій випадкових величин, за якими необхідно відновлювати вихідну функцію розподілу або відновлювати залежності між випадковими величинами. Завдання відновлення залежності між випадковими величинами особливо важлива в такому аналізі, оскільки якість параметрів моделі однозначно впливає на підсумкові результати моделі і наступні висновки, і рішення, що приймаються. Таким чином, при розробці методів аналізу неопределённости стохастичних і детерміністических моделей виникають математичні задачі наближення (апроксимації) невідомих функцій по деякому набору точок

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні документи з питань оподаткування, офіційні статистичні дані, квартальна і річна звітність ТОВ «Профіль».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПЛАНУВАННЯ ПОДАТКІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1.1. Податкова політика в системі економічної політики держави

В умовах ринкової економіки ефективність функціонування підприємства залежить від фінансово-економічних результатів діяльності, на які впливають податки, тому податкова політика держави визначає певною мірою прибуток суб'єкту господарювання, який залишається після оподаткування. Оскільки господарська діяльність підприємств залежить від зовнішніх умов, таких як податкова політика, економічна політика та політика, яку проводить уряд країни, то формування внутрішньої політики суб'єктів господарювання проводиться з урахуванням їх впливу. Останнім часом особливу актуальність мають питання пов'язані з оподаткуванням діяльності підприємств та податковою політикою, яку вони проводять. Можна погодитися з поглядами фахівців [36], що існує взаємозв'язок між податковою політикою макро- та мікрорівня, а також, що податкова політика макрорівня формує умови для створення податкової політики мікрорівня, та, крім цього, податкова політика здійснює істотний вплив на фінансово-економічні результати діяльності суб'єктів господарювання, зокрема прибуток, платоспроможність, ліквідність, рентабельність тощо.

Аналіз наукових розробок виявив, що в Україні проводяться дослідження у регіонах: Київському, Харківському, Одеському, Ірпінському, Донецькому, Луганському, Львівському, Дніпропетровському й Тернопільському, в яких вивчають особливості оподаткування і бюджетування в сучасних економічних умовах.

У зв'язку з цим доцільним вважається розглянути підходи до визначення терміну «політика», які за своїми змістовними характеристиками більше відповідають економічним концепціям визначення даного поняття (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення поняття «політика»

Підхід до визначення поняття	Автор підходу	Змістовна характеристика поняття «політика»
Управління	Ж.-М. Денкен	управління (вживається, коли слідує за назвою об'єкту та представляє область дій: «транспортна політика», «політика особистості» тощо)
	М.І. Горлач, Г.Т. Головченко	мистецтво управління державою, участь у справах держави, визначення форм, завдань, змісту діяльності держави
Стратегія	Ж.-М. Денкен	стратегія (розкриває сутність владних цілей та діяльності людини, групи осіб: «політика партії», «політика уряду»)
Сукупність інтересів	М.І. Горлач, Г.Т. Головченко	сукупність визначених інтересів тих чи інших суспільних класів та соціальних прошарків, політичних партій та держав, установок та цілей, якими вони керуються у внутрішніх та міжнародних справах, а також практична діяльність по здійсненню відпрацьованого політичного курсу та досягнення намічених цілей
Сукупність відносин	О.І. Соловйов	сукупність відносин, що постають як результат цілеспрямованої взаємодії груп з приводу завоювання, утримання і використання державної влади з метою реалізації своїх суспільно значущих інтересів
Діяльність	М.І. Горлач, Г.Т. Головченко	особливий вид діяльності людей, пов'язаний з завоюванням та здійсненням державної влади, особливий вид діяльності у сфері відносин між великими соціальними спільнотами, групами людей, перш за все класами, верствами, а також націями та державами
	Ю.В. Ірхін	свідома діяльність у політичній сфері суспільства, спрямована на досягнення, утримання, укріплення та реалізацію влади
	В.П. Пугачьов	діяльність соціальних груп та індивідів з артикуляції (освідомленню та представленню) своїх суперечливих колективних інтересів, розробки обов'язкових для всього суспільства рішень, які здійснюються за допомогою державної влади

Визначення сутності терміну «політика» дозволяє проаналізувати поняття «економічна політика» та виділити її специфічні риси. Питаннями, які стосуються економічної політики, займалися багато науковців [78], тому враховуючи наявність достатньої кількості підходів до визначення даної категорії, їх можна систематизувати у декілька груп (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Систематизація підходів до визначення поняття «економічна політика» на макрорівні

Підхід до визначення поняття	Автор підходу	Змістова характеристика поняття «економічна політика»
Державне регулювання	Дж.М. Кейнс	державне регулювання, яке впливає на такі незалежні перемінні, як схильність до споживання, гранична ефективність капіталу і норма відсотка, а через їх посередництво – на зайнятість і національний дохід
Сукупність / система заходів	В. Ойкен	сукупність державних заходів впливу на економічні процеси
	С.О. Мисак	сукупність заходів законодавчої та виконавчої влади у сфері виробництва, розподілу, обміну, споживання, нагромадження, експорту та імпорту економічного продукту в країні, спрямованих на досягнення економічної стабільності та зміцнення існуючого ладу в країні
	Л. Й Аведян	система економічних заходів, здійснюваних державою у сфері суспільного відтворення
Система цілей	Є.Н. Забарная	взаємопов'язана система довгострокових та поточних цілей економічного розвитку, які визначені державою, а також сукупність заходів, спрямованих на досягнення економічних цілей з використанням державної влади в сфері економіки
	Г.Н. Климко, В.П. Несторенко, Л.О. Каніщенко	взаємопов'язана система довгострокових та поточних цілей економічного розвитку, які визначені державою
Комплекс рішень	Г.Н. Климко, В.П. Несторенко, Л.О. Каніщенко	комплекс відповідних державних рішень (законів, постанов, інших нормативних актів) та заходів, спрямованих на досягнення цілей з використанням державної влади в секторі економіки
Діяльність / дії	Б. Бакуменко, В. Белецький	дії урядових органів згідно з прийнятими раніше цілями, напрямками і принципами, які впливають на хід економічних процесів. При цьому встановлені певні обмеження: 1) економічна політика пов'язана не з кожною дією, що впливає на економіку, а тільки з тією, яка реалізується через уповноважений урядовий орган; 2) дія урядових органів повинна бути свідомою і цілеспрямованою, що відчутно впливає на хід економічних процесів; 3) це має бути дія, спрямована на досягнення раніше прийнятих і чітко сформульованих цілей
	О.Л. Лісовська	1) діяльність державних структур та інститутів, орієнтована на забезпечення функціонування національної економічної системи на основі регулювання суспільного відтворення за допомогою сукупності форм і методів прямого й непрямого впливу на економіку

Систематизація підходів до терміну «економічна політика» дозволила виділити основні критерії визначення даної категорії. Підхід Дж.М. Кейнса [5], який визначає економічну політику як державне регулювання досить чітко відображує сутність даної категорії і вказує на основне призначення економічної політики – регулювання економіки в цілому. Л.Й. Аведян, Х. Гірш, С.О. Мисак та В. Ойкен, розуміють під економічною політикою перш за все сукупність або систему заходів, які впливають на економічні процеси [5]. На думку автора, такий підхід здається дещо обмеженим, тому що «економічна політика» є більшою ніж система заходів, а її вплив не обмежується лише сферою економіки.

Систематизація підходів вчених до визначення складових частин економічної політики держави систематизовано в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Підходи до визначення поняття «фінансова політика» на макрорівні

Підхід до визначення поняття	Автор	Змістова характеристика поняття «фінансова політика»
Складова частина економічної політики	С.О.Мисак	складова частина економічної політики, яка являє собою систему заходів державної влади щодо мобілізації та використання фінансів для досягнення визначених цілей та завдань
	В.В. Шокун, Л. П. Пилипенко	складова економічної політики держави, сукупність її заходів щодо управління фінансами та їх використання для здійснення своїх функцій та завдань
	В.К. Сенчагов	як частина (підсистема) економічної політики держави являє собою сукупність законодавчих та нормативних актів бюджетно-податкових, грошово-кредитних, цінкових та інших фінансових інструментів, інституцій та заходів органів державної влади, які мають, згідно із законодавством, повноваження з формування та регулювання фінансових потоків у секторах економіки відповідно до стратегічних і тактичних цілей державної економічної політики
	В.В. Ковальов	частина соціально-економічної політики держави із забезпечення збалансованого зростання фінансових ресурсів у всіх ланках фінансової системи країни

Комплекс заходів	Н.В. Міляков	комплекс заходів держави з використання фінансових відносин, мобілізації фінансових ресурсів, їх розподіл та використання на ґрунті фінансового законодавства
	С. Львовчкін, В. Опарін, В.Федосов	комплекс дій і заходів держави в межах наданих їй функцій та повноважень у сфері фінансів
	Т.Ф. Куценко	комплекс взаємопов'язаних та цілеспрямованих заходів держави щодо мобілізації фінансових ресурсів, їх розподілу та використання на основі чинного законодавства з метою реалізації тієї чи іншої державної програми соціально-економічного розвитку
Система заходів	А.Г. Загородній, Л.Г. Вознюк, Т.С. Смовженко	система заходів (законів, адміністративних рішень) у сфері фінансів з метою цілеспрямованого впливу держави на розвиток фінансово-кредитної системи та національної економіки загалом
Управління	М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, Т.І. Єфименко	управління суб'єктами господарської діяльності фінансовими операціями з метою досягнення визначених результатів

Таким чином, серед представлених підходів до визначення поняття «фінансова політика» більшість з них визначають дану категорію як складову економічної політики. Також можна погодитися з думкою М.Я. Азарова, Т.І. Єфименко та Ф.О. Ярошенко [24] про те, що більшість існуючих визначень фінансової політики представляють змішаний підхід, який вказує не стільки на зміст категорії «фінансова політика», скільки на її інструменти та важелі.

Можна погодитися з думкою авторів [36], що поняття «фіскальна політика» та «бюджетно-податкова політика» при деяких відмінностях у визначенні мають однакові змістовні характеристики. Тому доцільно буде систематизувати підходи до визначення поняття фіскальна (бюджетноподаткова) політика (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Систематизація підходів до визначення понять «фіскальна (бюджетноподаткова) політика»

Підхід до визначення поняття	Автор	Змістова характеристика поняття «фіскальна політика»
Система регулювання	Е.Н. Забарна	система регулювання економіки шляхом змін державних видатків та доходів

Урядовий вплив	Л.Й. Аведян	урядовий вплив на економіку через оподаткування, формування обсягу і структури державних витрат з метою забезпечення належного рівня зайнятості, запобігання й обмеження інфляції та згубного впливу циклічних коливань
Маніпулювання	Т.Ф. Куценко	маніпулювання державними видатками та доходами з метою впливу на економічний розвиток суспільства
Заходи уряду	Т.Ф. Куценко	заходи уряду, спрямовані на забезпечення повної зайнятості та виробництво неінфляційного ВВП шляхом зміни державних видатків, системи оподаткування та підходів до формування державного бюджету в цілому
Політика	Т.Ф. Куценко	політика формування, виконання та регулювання державного бюджету країни
Управління	М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, Т.І. Єфименко	управління доходами та видатками державного бюджету та державних цінкових фондів з метою забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни

Інтерес до обліку невизначеностей в прикладних розрахунках тільки зростав. Наприклад, уже в 1952 році Марковіц опублікував роботу по вибору оптимального портфеля [5], в якій використовувалися елементи аналізу невизначеностей. У 50-70х р опубліковано велику кількість робіт, в яких описувалися аналітичні дослідження даної проблематики по відношенню до різних галузей науки і техніки. Необхідно відзначити ряд робіт, які стали класичними в своїх галузях, наприклад, роботу Грайсона [6], Кауфмана [7], Козоліно [8], Гарнаута [9] щодо прийняття рішень в виробничій галузі, роботи Половко [10], Гнеденко [11] по теорії надійності, Хинчина з теорії масового обслуговування [12]. Крім того, необхідно відзначити серйозний внесок в розвиток теорії і практики надёжності фундаментальної роботи Б.В.

Гнеденко, Ю.К. Беляєва і А.Д. Соловьєва [13].

У 60-70-х р минулого століття доктор Л. Заде розробив основи теорії нечітких множин (fuzzy sets) [14-17] які і до цього дня використовуються поруч автором при аналізі невизначеності, наприклад [18-25].

Серйозним проривом в застосуванні математичних методів при аналізі невизначеностей можна вважати роботу доктора Расмуссена з Массачусетського технологічного інституту, який на замовлення з Комісії з ядерного врегулювання Департаменту енергетики США провів дослідження ризиків, пов'язаних з експлуатацією АЕС і вперше ввів термін «невизначеність» при аналізі ризику [26]. У своїй роботі Расмусенн використовував різні методики опису можливих сценаріїв, в тому числі методику дерев подій, тоді ж була розроблена теорія дерев відмов. За роботою Расмусена пішла робота групи вчених, очолюваних Льюїсом [27], з критикою підходів, описаних у роботі [26]. Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених аналізу помилок в роботі Н.Расмуссена, наприклад [28], ця робота стала базовою для всіх наступних досліджень з питання аналізу невизначеностей.

З розвитком обчислювальної техніки і проникнення математичних методів в різні галузі економіки і фінансів в кінці 80-х років почали впроваджуватися елементи аналізу невизначеностей - так звана «вартість під ризиком». Вважається, що ідея такої концепції належить Деннісу Везерстоуну, голові ради директорів банку J.P. Morgan, який хотів кожен день звіт про максимальні втрати по всіх трейдинговим позиціях в банку, очікуваним в найближчі 24 години [29]. Уже пізніше, був введений термін Value at risk [30], який став основою для подальших розробок. Так, наприклад, вже в 1994 році була розроблений метод RiskMetrics [31], а в 1999 році зроблено узагальнення на ризики нефінансових корпорацій [32].

В середині 90-х і початку 2000х почали з'являтися роботи, що досліджують або застосовують методи аналізу невизначеностей в різних галузях світового паливно-енергетичного комплексу. При цьому варто відзначити роботи по вузькоспеціалізованим галузям, в виробничій галузі це роботи як зарубіжних фахівців, таких як Роуза [33], Армстронга [34], Шойзера [35] та ін., Так і вітчизняних, наприклад [36-41], в атомної галузі це перш за все роботи в області

надійності складних систем, в тому числі на замовлення Комісії з ядерного врегулювання Міністерства Енергетики США, такі як [42-55] і МАГАТЕ, наприклад [56-63], і ін. з вітчизняних авторів варто відзначити роботи теоретичної групи Р.Т.Ісламова в області оцінки ризику і аналізу невизначеностей [64-85] виконувалися в різний час в ІБРАЕ РАН, НДЦ - Курчатовській інститут »і МЦЯБ.

Останнім часом ряд авторів, у тому числі в виробничій галузі розуміють важливість і необхідність виконання аналізу невизначеностей в різних розрахунках

Політика – це цілеспрямований образ дій індивідів або групи індивідів з формування та реалізації заходів суспільства в цілому і рішень з урахуванням власних інтересів, який впливає на життя

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА реалізації заходів і рішень у сфері економіки, – це цілеспрямований образ дій який регулює та контролює економічну з формування та соціальну стабільність та забезпечує економічну безпеку в країні

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА – це цілеспрямований образ дій держави з формування та реалізації заходів і рішень у сфері фінансів, який сприяє регулюванню та управлінню фінансовими ресурсами країни

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА – це цілеспрямований образ дій держави з формування та реалізації заходів і рішень у бюджетно-податковій сфері, який сприяє регулюванню та управлінню бюджетно- податковим процесом в країні

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА – це цілеспрямований образ дій держави з формування та реалізації заходів і рішень у податковій сфері, який сприяє регулюванню та управлінню оподаткуванням та бюджетним процесом в країні

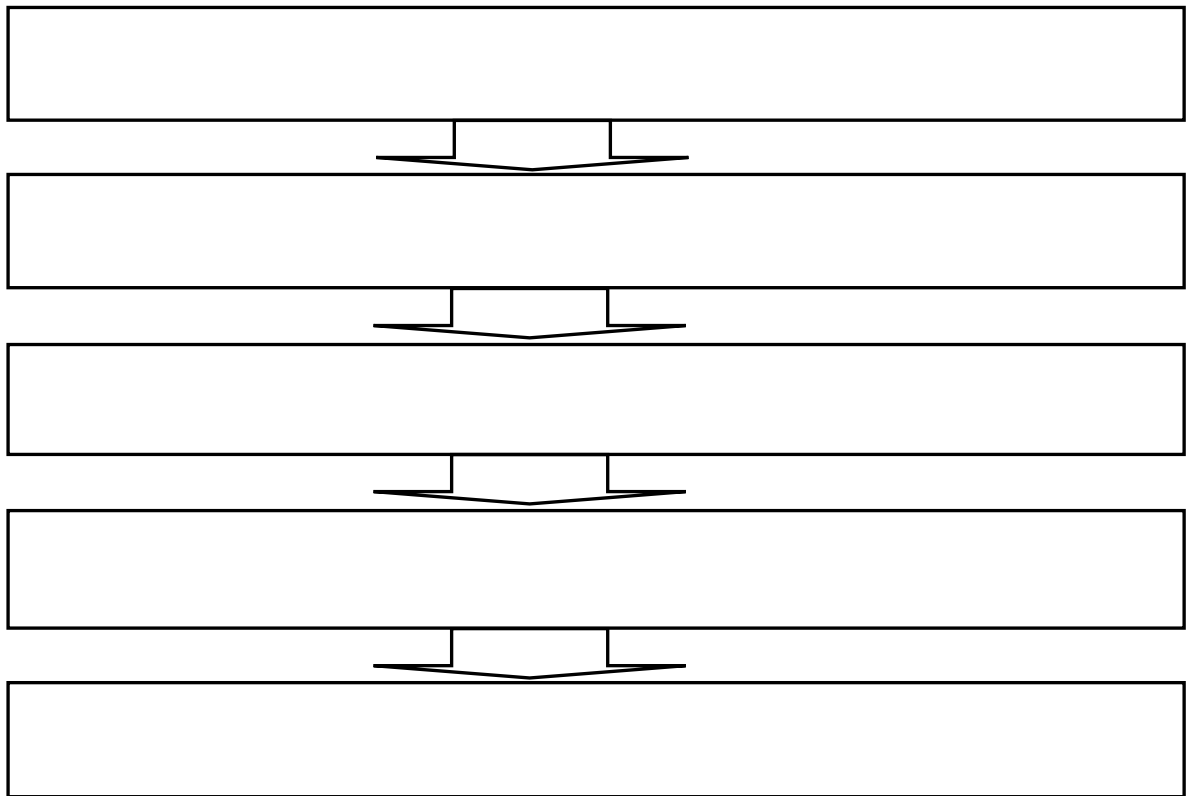

Рис. 1.1. Місце податкової політики в економічній політиці
держави [42, с. 33]

Визначивши таким чином податкову політику як складовий елемент економічної політики взагалі, можна відмітити, що напрямок податкової політики в країні буде впливати на розвиток економіки в цілому. Враховуючи, що підприємницьке середовище є частиною економіки держави, то податкова політика макрорівня прямо впливає на діяльність суб'єктів господарювання. Тому доцільним вважається розглянути детальніше взаємозв'язок між податковою політикою макро- та мікрорівня.

1.2. Взаємозв'язок податкової політики макро- та мікрорівня

Податкова політика є системою заходів, які провадяться урядом країни, по вирішенню певних короткострокових та довгострокових завдань, які стоять перед суспільством, за допомогою системи оподаткування країни. До довгострокових завдань належать досягнення економічного росту, максимального рівня зайнятості населення країни, росту рівня його добробуту. Короткостроковими цілями відносно податкової політики можуть бути наповнення державного бюджету, досягнення його збалансованості, стимулювання інвестиційної діяльності [86, с. 226].

Математичні моделі включають в себе невизначеності різних типів. Невизначеності можуть виникати, як і в параметрах цих моделей, так і в самих моделях. Ця глава буде присвячена критичному аналізу всіх існуючих на даний момент методів аналізу невизначеності, як якісного, так і кількісного.

Для якісного розуміння аналізу невизначеності можна використовувати т.зв. правило «бритва Оккама» [92], яке полягає в наступному: більш прості пояснення явищ з більшою ймовірністю виявляються правильними, ніж більш складні.

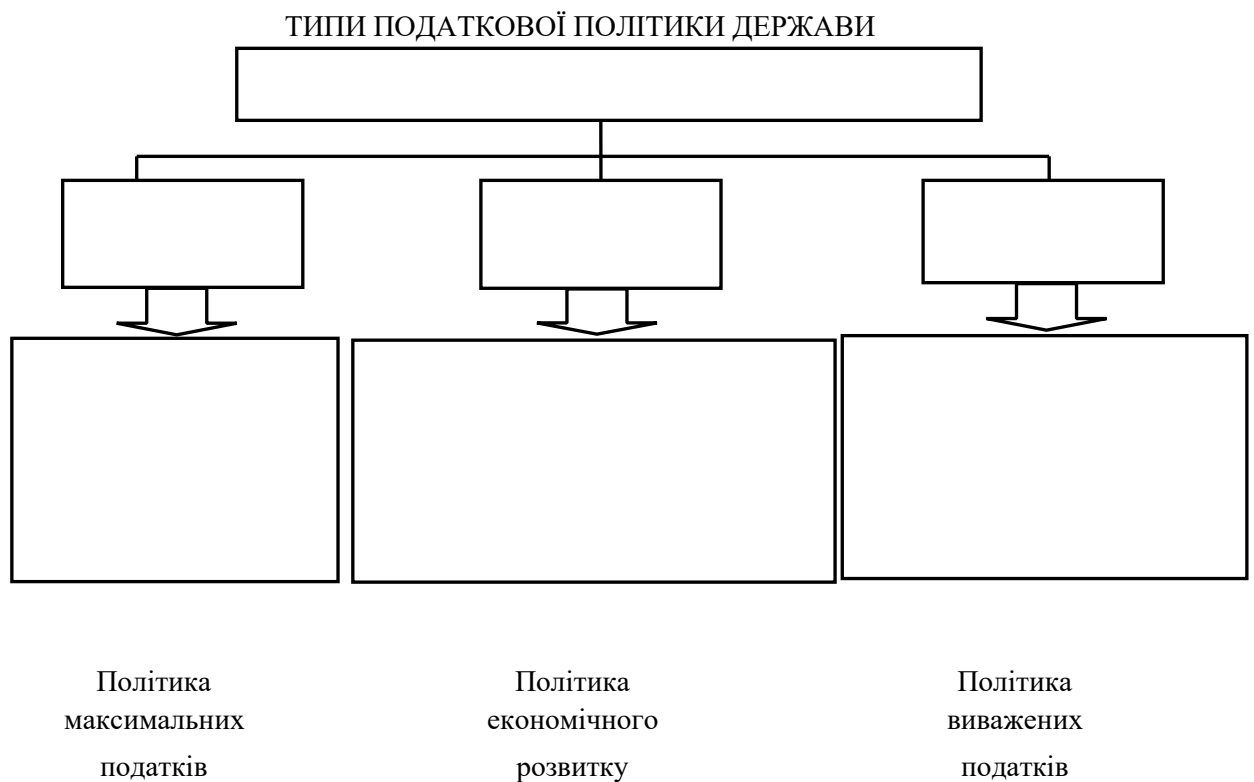
Що стосується кількісного аналізу невизначеності, необхідно використовувати кількісні методи.

Для відносно простих рівнянь, що описують складні системи, можна використовувати т.зв. «Метод аналітичного наближення» [93-96]. В основі цього методу лежить широко відома центральна гранична теорема з курсу теорії ймовірностей. Різні варіанти методу аналітичного наближення наведені в роботах [97-98].

Існують також методи, які використовують перетворення Фур'є (FAST), такі методи вперше були описані в роботі [99] і продовжені поруч дослідників, наприклад [100-103]. Цей метод може бути використаний для оцінки чутливості моделі до вихідних параметрів. Згідно з дослідженням [104] метод FAST працює

«швидше» ніж широко відомий метод Монте-Карло. Метод FAST базується на властивостях перетворення Фур'є і використовується для аналізу невизначеності і чутливості параметрів моделі. Основним недоліком є складність розрахунків при великій кількості параметрів моделі. Незважаючи на безліч привабливих особливостей, метод може бути непридатний через потенційних проблем при обробці дискретних параметрів моделі. Метод FAST використовується для оцінки значень і дисперсії даних, отриманих за допомогою моделі, і для оцінки внеску окремого вхідного параметра в дисперсію даних, отриманих за допомогою моделі. Метод FAST не залежить від яких-небудь припущень щодо моделі. За допомогою цього методу можна оцінити як локальну чутливість, внесок одного вхідного параметра, так і внесок всіх змінюваних одночасно параметрів моделі

Одним із критеріїв визначення впливу податкової політики на підприємницьку діяльність може бути тип податкової політики в країні (рис. 1.2).

Існує ймовірність того, збільшення податків

З максимально можливих розмірах податкового навантаження

Встановлюється такий рівень що оподаткування, який

приведе до зниження мотивації діяльності та очікуваного збільшення економічного росту державних активності податків враховуються не тільки фіскальні інтереси, але відбувається збільшення економічного росту державних активності податків фіскальні інтереси держави і не дасть одночасно не підтримує економічні інтереси платників доходів

Рис. 1.2. Типи податкової політики держави

В цілому, погляди фахівців [36] стосовно визначення типів податкової політики, мають однакові змістовні характеристики. Крім цього, деякі з них вважають, що в умовах успішної економіки всі названі типи вдало поєднуються. Однак, на думку І.В. Соболева, якщо не так давно вважалось, що високий рівень податків та ступінь прогресивності податкових шкал відповідають високим рівням розвитку економіки та соціальної захищеності населення, то зараз, загальною тенденцією в оподаткуванні у країнах Заходу є зниження фактичного податкового тягаря на прибуток корпорацій та доходи фізичних осіб.

Серед фахівців різнобічно визначаються цілі та задачі податкової політики держави, але в основному їх пов'язують з функціями податків (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Цілі та задачі податкової політики

Цілі	Задачі
активна регулююча дія на державу з метою оптимального узгодження економічних інтересів суб'єктів податкових відносин в процесі встановлення та стягнення податків	- посилення відтворювальної функції оподаткування; - витіснення грошових сурогатів з процесу стягнення податків; - фінансова стабілізація; - підтримка ефективних власників; - соціальна стабілізація - загальне зниження податкового навантаження; - посилення контролю за стягненням податків

<ul style="list-style-type: none"> - фінансова ціль – забезпечення держави фінансовими ресурсами; - економічна ціль – регулювання економіки; - соціальна ціль – згладжування нерівності в доходах населення та соціальний захист 	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення держави фінансовими ресурсами; - створення умов для регулювання господарства країни в цілому; - згладжування нерівності, що виникає в процесі ринкових відносин в рівнях доходів населення
<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення фінансових потреб; - розвиток економіки країни; - забезпечення накопичення державного доходу; - участь держави у регулюванні економіки 	<ul style="list-style-type: none"> - відповідність економічним законам; - податкова підтримка рішень, які сприяють прискоренню ринкових реформ, та макроекономічна стабільність; - визначення бази оподаткування та джерел мобілізації фінансових ресурсів, їх складу, структури, можливих резерві росту

На практиці податкова політика здійснюється через податковий механізм, який представляє собою сукупність організаційно-правових форм і методів управління оподаткування (рис. 1.3). Держава надає цьому механізму юридичну форму шляхом податкового законодавства [36, с. 29]. Формування та реалізація податкової політики безпосередньо пов'язана з процесом розподілу та перерозподілу ВВП в країні (рис. 1.4).

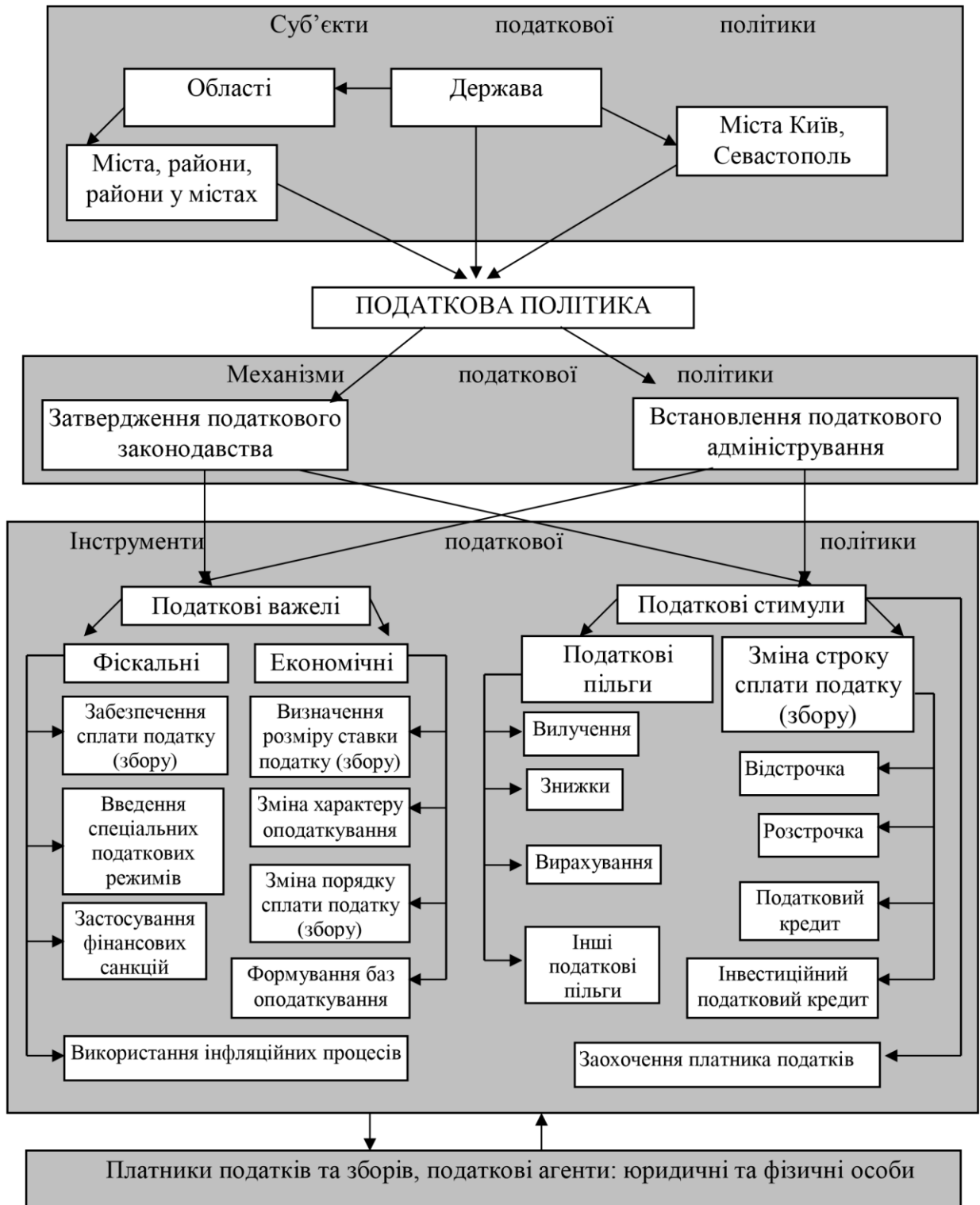

Рис. 1.3. Склад суб'єктів, механізмів та інструментів податкової політики

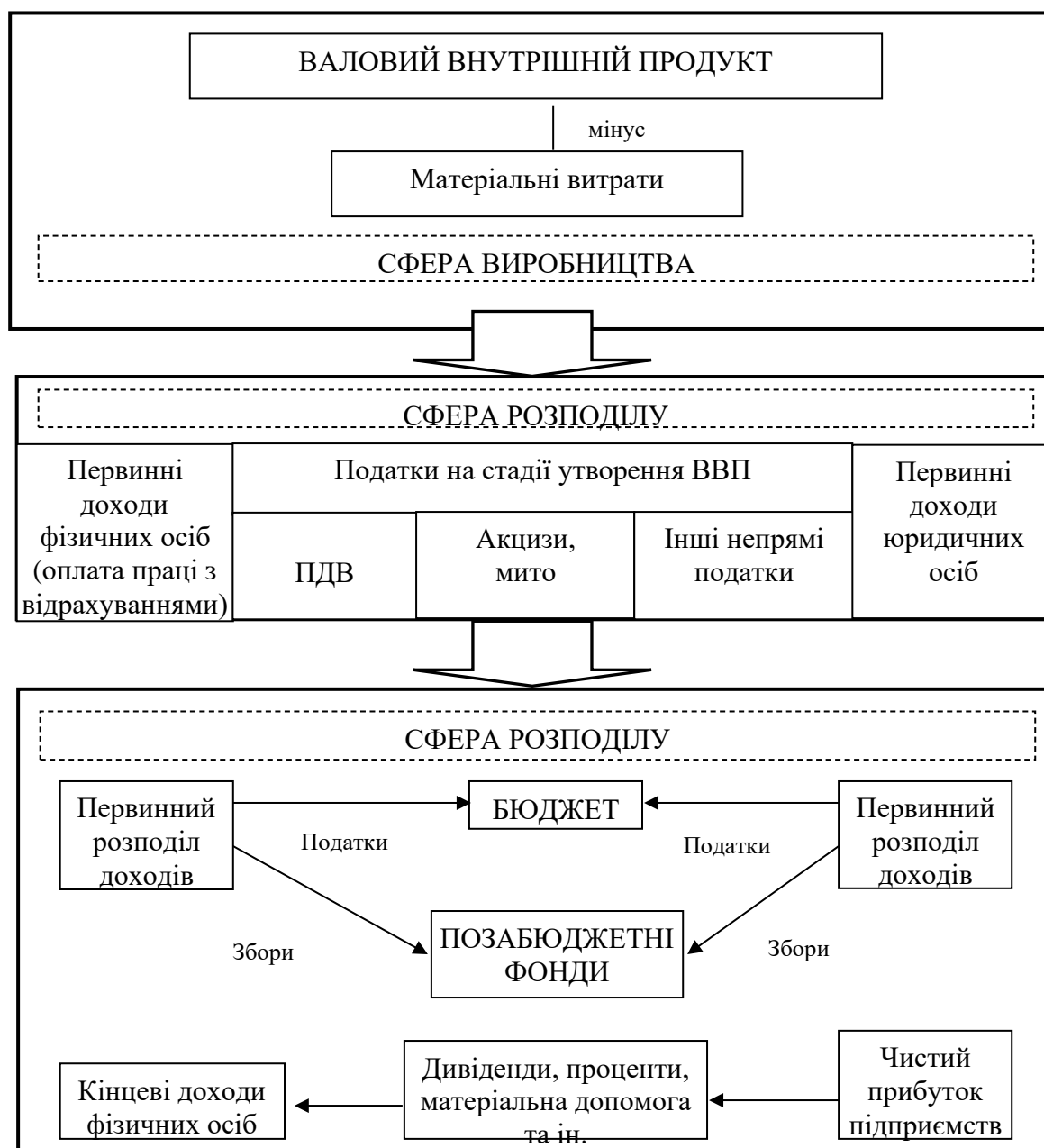

Рис. 1.4. Податки в розподілі та перерозподілі ВВП [39, с. 21]

Таким чином, податкова політика забезпечує відповідний рівень бюджетних доходів держави, тому що податкові платежі становлять більшу їх частку. Тому слід проаналізувати динаміку податкових надходжень до бюджету України за останні роки з метою визначення специфічних аспектів податкової політики держави. Загальну тенденцію сплати податкових платежів відображає їх динаміка (табл. 1.6 та рис. 1.5 – 1.6).

Таблиця 1.6

Структура податкових надходжень до Зведеного бюджету України за основними

видами податків, % *

Податкові надходження	Роки								
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Податок на прибуток	24,6	22,6	20,7	24,4	25,6	34,2	30,2	21,3	21,1
Податок з доходів фізичних осіб (прибутковий податок)	20,4	23,9	23,8	24,9	20,9	25,3	26,3	21,6	20,2
ПДВ	30,1	28,2	29,7	23,2	26,5	15,8	21,3	36,8	40,5
Акцизний збір	7,2	7,2	9	9,7	10,6	10,9	8,9	6,6	5,6
Плата за землю	4,4	4,4	4	3,7	3,6	4	3,6	4,2	5,3
Інші податки та збори	13,3	13,7	12,8	14,1	12,8	9,8	9,7	9,5	7,3
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100

* За даними Міністерства фінансів України

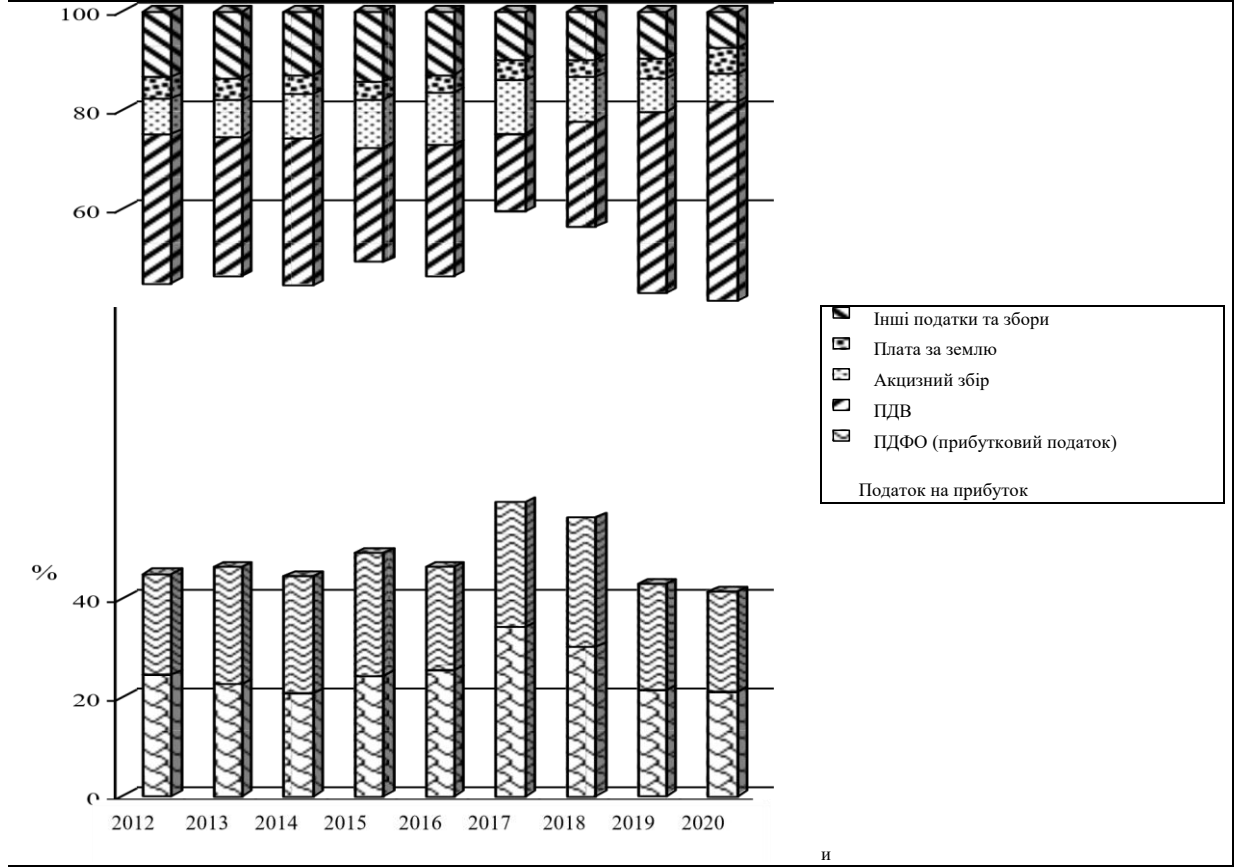

Рис. 1.5. Структура податкових надходжень до Зведеного бюджету за 2012 – 2020 роки, %

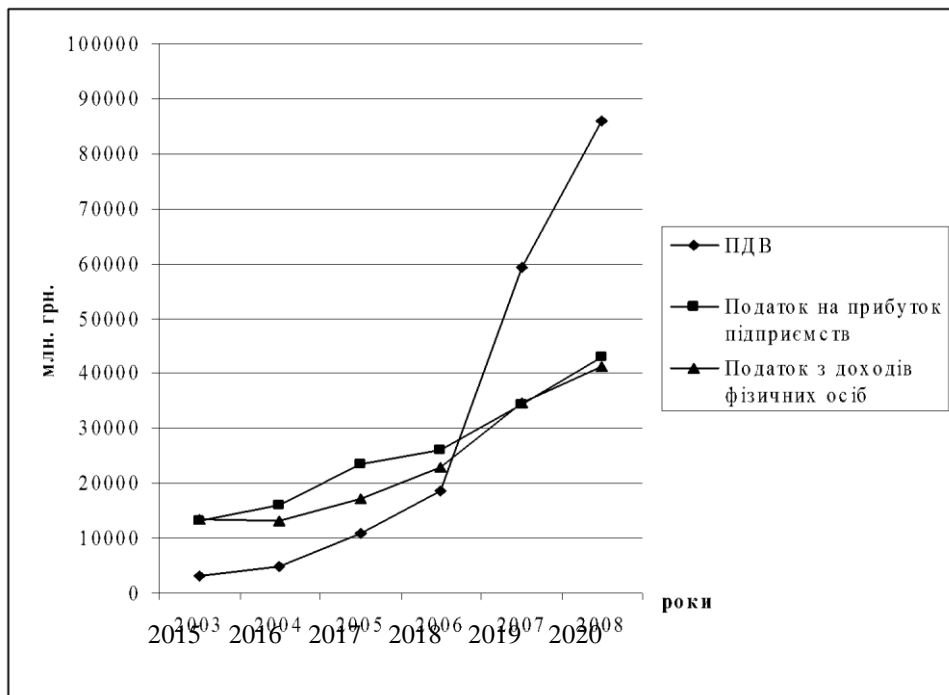

Рис. 1.6. Графік надходження податку на прибуток, податку з доходів фізичних осіб і податку на додану вартість до Зведеного бюджету за 2015 – 2020 рр.

Також існують методи, які використовують розкладання в ряд Тейлора (з використанням апарату приватних похідних) в околиці досліджуваної точки [111-113]. Ці методи призначені для аналізу при невеликих відхиленнях від досліджуваного значення. Головний недолік цих методів полягає в тому, що необхідно знати конкретний вид функції, що описує розглянуту систему. За допомогою цих методів неможливо отримати достовірний результат при великих значеннях невизначеності параметрів моделі.

Що стосується чисельних методів аналізу невизначеності, необхідно згадати широко використовуваний метод Монте-Карло [14] і його узагальнення на багатовимірний випадок - латинський гіперкуб [15-17].

Також варто згадати метод RSM - Response Surface Method [18-21], метод побудови поверхні відгуку, в результаті якого можна отримати наочне уявлення взаємозв'язку між вхідними та вихідними даними моделі через побудову т.зв. «Поверхні відгуку». У зв'язку зі складністю побудови поверхні даний метод може бути використаний тільки для обмеженого числа параметрів моделі. Метод RSM використовує не всі вхідні дані аналізованої моделі, таким чином, за допомогою цього методу неможливо провести аналіз чутливості всіх параметрів моделі.

В даний час також існують і описані «методи моментів» [22-26], методи для аналізу невизначеності, засновані на елементах нечіткої логіки [17-19], [27-32] та ін.

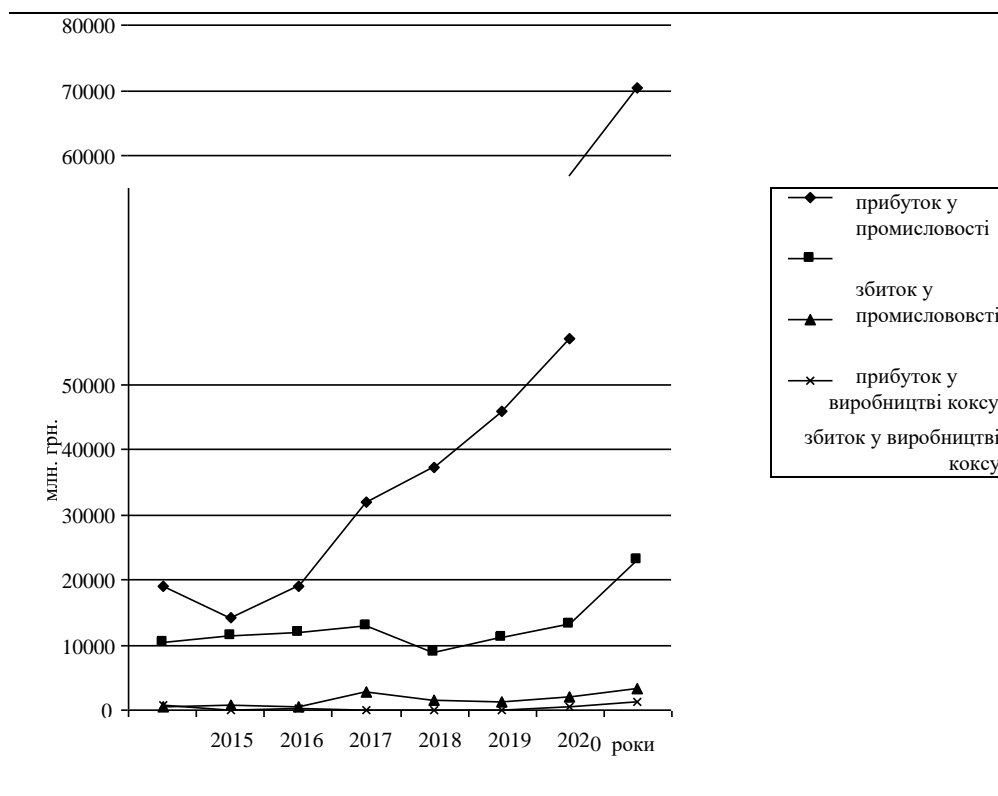

Рис. 1.7. Динаміка фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування у промисловості в Україні за 2015 – 2020 рр.

Формування податкової політики підприємства відіграє значну роль у стабільній та успішній діяльності підприємства та його фінансах. Кожний суб'єкт господарювання намагається знайти такий варіант податкової політики, що буде повністю відповідати особливостям його підприємницької діяльності. У зв'язку з чим бюджетування податків в сучасних економічних умовах стає одною з основних форм реалізації податкової політики [62, с. 93]. Аналіз наукової літератури виявив, що серед фахівців немає єдиного підходу до визначення поняття податкової політики мікрорівня (табл. 1.7). Розгляд наведених підходів дозволяє зробити висновок, що податкову політику підприємства можна віднести до загальної політики суб'єкту господарювання.

Таблиця 1.7

Підходи до визначення поняття податкової політики підприємства

Підхід до визначення поняття	Автор підходу	Змістова характеристика поняття «податкова політика підприємства»
Складова частина політики	А.В. Чудаков В.А. Щербаков	складова частина загальної політики управління прибутком підприємства, що полягає у виборі найбільш ефективного варіанта сплати податків ці альтернативних напрямках господарської діяльності та зв'язаних з нею операцій
Сукупність рішень	Є. К. Железникова	сукупність запропонованих організаційно-правових рішень
Оптимізація	Т.Ф. Юткіна	направлена на оптимізацію податкових витрат (мінімізацію податкових зобов'язань)
Податкове планування	В.В. Муравйов	її реалізація пов'язана з податковим плануванням підприємства
Модель поведінки	О.С. Тютюнникова	модель поведінки підприємства в сфері податкових відносин, яка обумовлена цілями та задачами розвитку бізнесу в заданих параметрах зовнішнього середовища
Система дій або заходів	В.В. Карпова	система заходів, що проводяться підприємством в сфері податкового обліку, які відображають варіанти (сценарії) його поведінки у взаєминах з державою питань нарахування та сплати податкових платежів
	В.А. Горб	комплекс дій і заходів, спрямованих на вибір найоптимальніших варіантів здійснення господарської діяльності, виходячи з чинної податкової системи та можливостей використання елементів податкового менеджменту підприємства метою досягнення необхідного фінансового результату

Доцільно охарактеризувати детальніше форми реалізації податкової політики підприємства (табл. 1.8).

Порівняльна характеристика форм податкової політики підприємства

Критерій порівняння	Форми податкової політики підприємства		
	Розрахунок поточних податкових платежів	Бюджетування податків	Податкове планування
Визначення форми податкової політики підприємства	Система заходів, спрямованих на обчислення фактичної суми податкових платежів поточного періоду	Система заходів, спрямована на визначення планової суми податкових платежів, що підлягають сплаті підприємством у майбутніх періодах	Система заходів підприємства, спрямована на максимальне використання можливості чинного законодавства з метою законної мінімізації податкових платежів
Відмінність однієї форми податкової політики підприємства від іншої	Простий розрахунок податкових платежів	Плановий розрахунок податкових платежів, який не передбачає їх оптимізацію	Мінімізація податкових платежів суб'єкта господарювання
	Розрахунок фактичної суми податкових платежів	Визначення прогнозованої суми податкових платежів	Визначення прогнозу суми податкових платежів урахуванням раціонального варіанту оподаткування
	-	Розглядаються податкові пільги, можливі за конкретного виду діяльності	Розглядаються можливі схеми мінімізації податкових платежів
	Методика визначена чинним законодавством		Наявність спеціальної методики, яка дозволяє розрахувати податкові платежі суб'єкта податкового планування п альтернативних варіантах оподаткування, проаналізувати їх ефективність і вибрати варіант з раціональними показниками
	Розрахунок здійснюється на основі одноваріантної моделі оподаткування		Розрахунок здійснюється на основі багатоваріантної моделі оподаткування
	-	Впливає тільки на показники фінансових бюджетів підприємства	Впливає на показники операційних та фінансових бюджетів підприємства
	-	Грунтуються на використанні показників бюджетів підприємства	
Результат	Сума податків поточного періоду, до бюджету	Сума податків планового періоду, що підлягає сплаті до бюджету	Рівень зменшення податкового навантаження на підприємство

Зростаючий інтерес до аналізу невизначеностей, наприклад роботи [86-91], вимагає формалізації і розробки єдиного підходу до обліку та моделювання невизначеностей.

Розглянемо кілька показових прикладів. Як уже згадувалося раніше, більшість компаній ПЕК формують кілька видів бюджетів, виходячи з різних рівнів ціни на вироби:

«Песимістичний», «базовий» і «оптимістичний».

Практично завжди, планування капітальних витрат і обсягів робіт для виробничих компаній безпосередньо залежить від ціни на вироби, закладеної в бюджет:

«Зміна макроекономічних чинників, таких як зниження світових цін на вуглеводні ... .могут негативно вплинути на фінансові результати Компанії і здатність здійснювати заплановані програми капітальних вкладень» [133].

При цьому, при аналізі можливих сценаріїв не використовується інтервальний підхід і аналіз невизначеностей:

«У Компанії застосовується сценарний підхід до прогнозування макроекономічних показників, що дозволяє проводити комплексний аналіз впливу макроекономічних ризиків на діяльність. Такий підхід дозволяє виявляти найбільш чутливі до зміни макроекономічних параметрів активи та інвестиційні проекти і приймати необхідні управлінські рішення, в т. Ч. Спрямовані на оптимізацію портфеля інвестиційних проектів »[133].

Очевидно, що при такій постановці завдання, по 3-м точкам неможливо побудувати функцію розподілу ймовірностей випадкової величини (ціни на вироби), яка є основною при плануванні діяльності.

До чого може привести таке припущення, можна бачити нижче, на рисунку 1.

В якості ілюстрації на рисунку 1 показані 2 щільності розподілу і випадкових величин i , визначених на одній і тій же трійці і описують

ціну на виробу. Нехай сценарії, що розглядаються в так званому «сценарному аналізі» це реалізації.

Без будь-якої гіпотези про функції (щільності) розподілу випадкової величини можна побудувати абсолютно різні щільності розподілу випадкових величин i .

Вважаючи, що реалізація відповідає мінімально можливому сценарієм (стрес-сценарій), з розгляду автоматично виключаються «хвости розподілу»

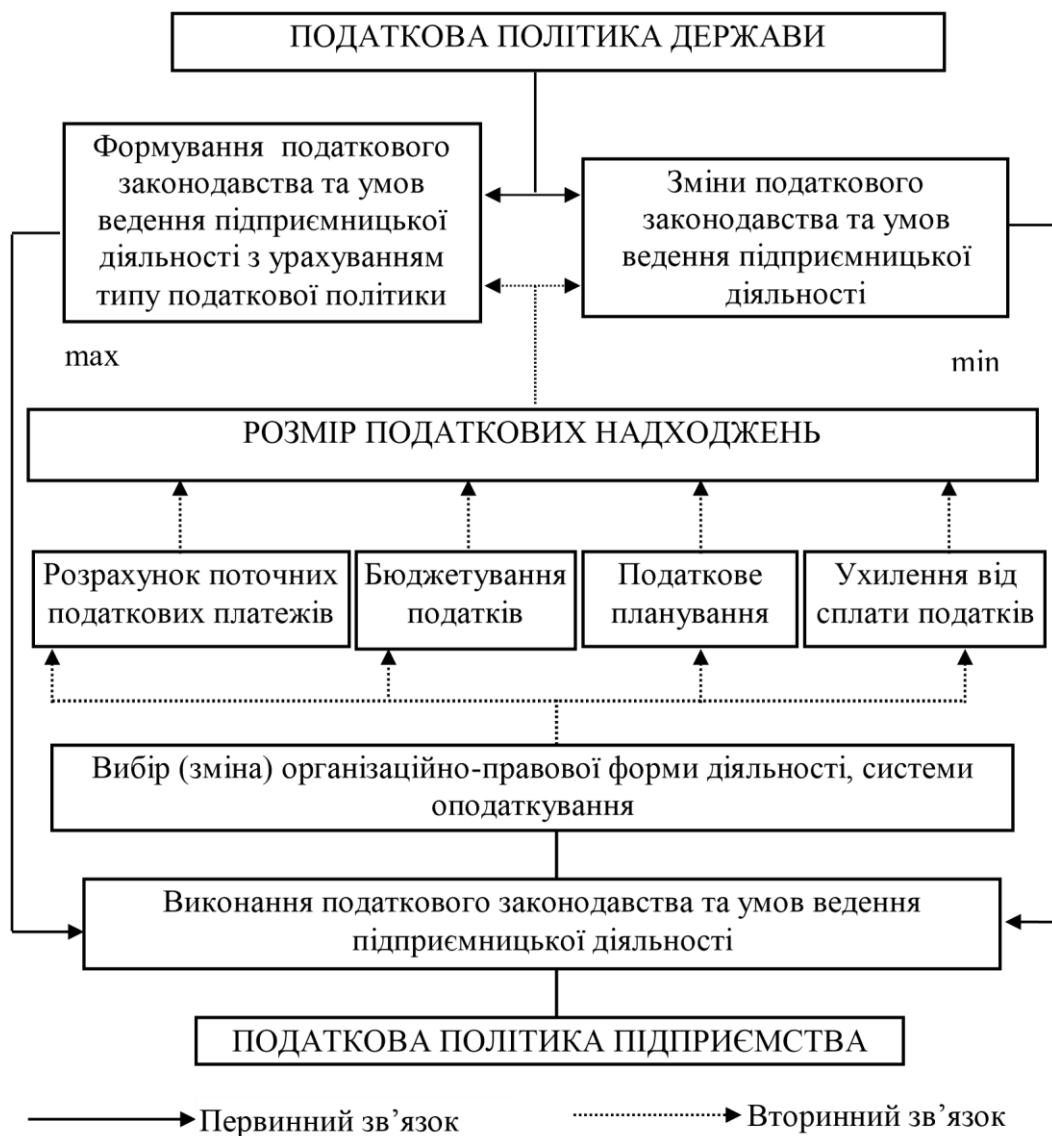

Рис. 1.8. Взаємозв'язок податкової політики макро- та мікрорівня [41, с. 68]

Взаємозв'язок між податковою політикою макро- та мікрорівня проявляється в тому, що на основі обраного типу податкової політики держава визначає і формує правове поле, в рамках якого функціонують суб'єкти господарювання, у тому числі податкове законодавство і умови ведення підприємницької діяльності. Виходячи з прийнятої податкової політики держави, суб'єкти підприємницької діяльності розробляють власну податкову політику і можуть обирати декілька форм її реалізації [35]:

- розрахунок поточних податкових платежів, при якому платник податків визначає встановлений законодавством об'єкт оподаткування без проведення заходів щодо мінімізації оподаткування;
- бюджетування податків, коли з урахуванням значимості сум податкових витрат платник планує їх суму і джерела сплати в розрахунку на майбутні періоди;
- податкове планування, яке передбачає проведення заходів щодо мінімізації податкових платежів в рамках законодавства;
- ухилення від сплати податків, коли платник податків повністю або частково уникає своїх податкових зобов'язань, порушуючи при цьому податкове законодавство, за що передбачені штрафні санкції і кримінальна відповідальність з боку держави.

При цьому розмір податкових надходжень зменшуватиметься в залежності від обраної форми, але особливо небезпечною є четверта ситуація, оскільки вона сприяє появі тіньового сектору економіки та відтіку національного капіталу за кордон.

1.3. Економічна сутності поняття бюджетування податків

Згідно з дослідженням [136], ключовою проблемою, виявленої фінансовою кризою є відсутність ефективної системи управління ризиками. Крім того, більшість компаній відзначають, що основним завданням для підвищення якості корпоративного управління є поліпшення системи управління ризиками та системи внутрішнього контролю.

Результати опитування та досліджень однозначно свідчать про необхідність використання ризик-менеджменту (в тому числі аналізу невизначеностей) для підтримки прийняття рішень. Знову ж, сам по собі процес ідентифікації та оцінки ризиків без використання результатів для прийняття рішень не дуже то і потрібен, навіть не дивлячись на необхідність відповідності вимогам регулятора, це наочно відображає.

Дійсно, підрозділ ризик-менеджменту може виконувати великий обсяг роботи по ідентифікації ризиків, їх обробки та аналізу, однак без інтеграції з процесом підтримки прийняття рішень цей результат навряд чи буде затребуваний.

Цю тенденцію давно усвідомили деякі міжнародні компанії, наприклад, компанія CopocoPhillips, в організаційній структурі якої існує спеціальна група Decision and Risk Analysis, завдання якої тільки навчати персонал основам теорії ймовірностей і випадкових процесів. Результат навчання стало видно тільки через кілька років, і трансформувався в те, що рішення, в тому числі технічні та фінансові приймаються з урахуванням аналізу імовірнісних розподілів, і оцінкою квантилів таких розподілів. Принцип прийняття рішень на основі ризиків

«Вшитий» в діючі процедури, детально про це написано в [137].

Дійсно, для забезпечення безперервного фінансування в постійно мінливій макроекономічній ситуації такі підходи реалізують аналіз і оцінку фінансового стану компанії на всіх можливих макроекономічних сценаріях.

Через складність системи оподаткування, рішення даного завдання в аналітичному вигляді навряд чи можливо; відповідно, рішення поставленого завдання можливе виключно шляхом аналізу того, як невизначеність параметрів моделі впливає на вихідні результати фінансово-економічної моделі, як показано на рисунку 8. Усталений англomовний термін для подібного аналізу - «uncertainty analysis», за яким існує досить багато робіт, що описують методи для подібного аналізу

Таблиця 1.9

Методи бюджетування, які застосовуються на макрорівні

Назва методу	Особливості	Переваги або недоліки
Традиційний бюджет	Здійснюється жорсткий та регулярний фінансовий контроль за видатками підпорядкованих бюджетних організацій. Бюджет обґрунтовується на основі співвідношення по суті витратних показників наявності ресурсів, рівня цін і кількісних характеристик діяльності бюджетних установ.	Недолік – даний бюджет не дає уявлення про те, чи досягнуті поставлені цілі достатньо чи мало асигновано коштів на ту чи іншу діяльність.
Бюджет від результатів (бюджет від виконання)	Реалізація і контроль відбувається шляхом раціонального розподілу ресурсів. Вирішує такі завдання: ефективне використання існуючих ресурсів для досягнення цілей; забезпечення оперативного контролю за виконанням конкретних завдань відповідно до графіка.	Недолік – складність визначення ефективності: разі фінансуванні нематеріальних послуг сфер діяльності (освіта, охорона здоров'я, наука, дослідження тощо).
Бюджет на основі цільових програм	Основна увага приділяється не тільки можливостям бюджету (існуючим ресурсам), а й тому як найефективніше їх використати з метою отримання конкретних результатів, тобто спочатку виділяються результати, а вже потім спосіб ефективного використання ресурсів необхідних для досягнення намічених результатів.	Перевага – в основі методу лежить стратегічне планування та середньострокове прогнозування.

На рівні регіону у сучасній економічній літературі пропонується застосування таких методів бюджетування (табл. 1.10). Перший та третій серед запропонованих методів не вимагають зміни у традиційній організації планування, оснований на структурі відділів місцевої організації та планування бюджету за основними отримувачами бюджетних коштів. Бюджет, заснований на завданнях, вимагає іншої класифікації діяльності місцевого самоврядування, яка часто буде йти в розріз з традиційними організаційними структурами.

Таблиця 1.10

Методи бюджетування, що застосовуються на регіональному рівні

Назва методу	Особливості	Переваги або недоліки
Бюджет, заснований на показниках ефективності	Основним показником, який характеризує виконання бюджету є досягнення заданих вимірних параметрів. Бюджет грає подвійну роль – джерела коштів та формування цілей (показників ефективності).	Недолік – бюджет свідчить наскільки економно виконується завдання, але не каже чи варто його виконувати взагалі.
Бюджет, заснований на завданнях	Описує видатки з точки зору їх вкладу в досягнення цілей, які поставлені органами самоврядування. Увага зосереджується не на освоєнні фінансових ресурсів, а на результати, які необхідно отримати. Програми, спрямовані на реалізацію вихідних цілей, розміщені в бюджеті поряд, і конкуренція в боротьбі за отримання бюджетних коштів сприяє тому, щоб проаналізувати реально існуючі альтернативи.	Недолік – реалізація бюджету часто пов'язана системою оцінювання робітників та їх зарплатні яка опирається на результати праці в план виконання програм (завдань), сформульованих в бюджеті.
Складання бюджету з нуля	Передбачає щорічну верифікацію та необхідність захисту всіх програм, що виконуються органами самоврядування. Починається з описання, яке містить: <ul style="list-style-type: none"> - класифікацію важливості окремих завдань, - розмір фінансування, - опис діяльності, що проводиться, - обґрунтування зв'язку здійснюваних дій з цілями організації, - аналіз наслідків можливої відмови від здійснення окремих видів діяльності. 	Перевага – примушує ясно формувати ієрархію пріоритетів на кожному рівні організаційної структури місцевої адміністрації. У випадку послідовної реалізації методу бюджет складається за принципом «зниз вгору», а не «згори вниз організаційної ієрархії».

Задачами, зазначених у табл. 1.9 методів, є раціоналізація фінансового планування та надання інформації, яка допоможе проаналізувати різноманітні варіанти та прийняти вірне кінцеве рішення. При наявності значної кількості різноманітних методів бюджетування на макрорівні, на практиці може застосовуватися лише один метод або одразу декілька методів бюджетування, що визначається з урахуванням намічених цілей та реальних можливостей бюджетної системи країни.

Формою представлення інформації у фінансовому плануванні є фінансовий план, а в бюджетуванні – бюджет [29, 86]. При порівнянні підходів до визначення «бюджету» та «фінансового плану» можна відзначити, що при незначних відмінностях у формулюванні ці поняття мають однакові змістовні характеристики, при чому більшість фахівців наголошують на тому, що бюджет є кількісним вираженням плану (додаток Е, табл. Е.1). Необхідно відмітити, що поняття «бюджет» використовується також на рівні держави, і ці поняття мають спільні за змістом риси на макро- і мікрорівні (рис. 1.9).

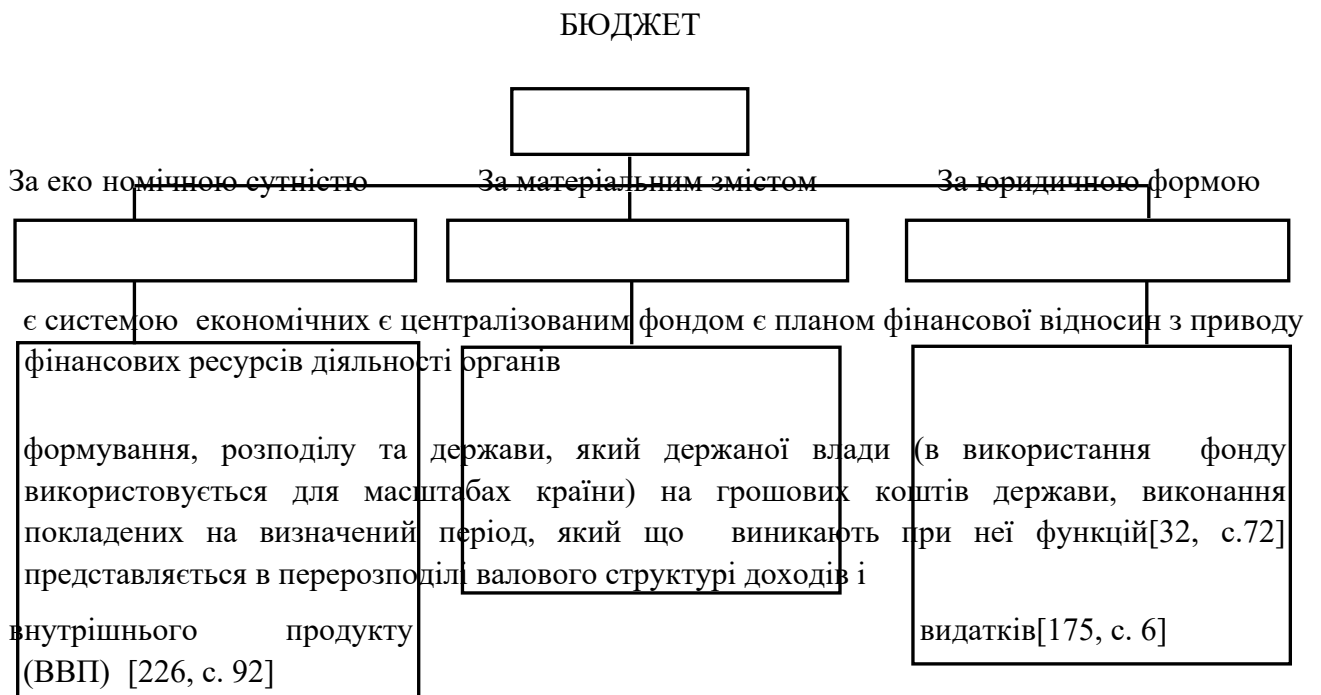

Рис. 1.9. Підходи до визначення поняття «бюджет» на державному рівні

Між тим слід відмітити, що форми представлення інформації фінансового планування та бюджетування класифікуються за різними ознаками. Порівняння фінансового планування та бюджетування за етапами складання форми представлення інформації дозволило виявити їх спільні та відмінні риси. Фахівці по-різному визначають основні етапи складання фінансового плану.

Таблиця 1.11

Специфічні ознаки фінансового планування та бюджетування

Критерій порівняння	Фінансове планування	Бюджетування
Об'єкт	Доходи та витрати господарської діяльності.	
Період	Однаковий період часу.	
Методи	Специфічні методи бюджетування засновані на методі фінансового планування і набули їх подальший розвиток, як пояснюється особливостями формування бюджет підприємства.	
Етапи	Розробка та виконання фінансового плану, контроль здійснюється лише на останньому етапі.	Розробка та виконання бюджетів, контроль здійснюється на всіх етапах.
Форма представлення інформації	Фінансовий план.	Бюджет.
Класифікація форм представлення інформації	Перспективні, поточні та оперативні.	Операційні, фінансові, допоміжні та спеціальні.
Етапи складання форм представлення інформації	Контроль не завжди виділяється окремим етапом.	Контроль присутній на більшості етапів.
Зміст форм представлення інформації	Загальна характеристика доходів та витрат.	Детальна характеристика доходів та витрат.
Необхідна інформація та її джерела	Дані фінансового обліку.	Дані фінансового обліку та управлінського обліку.
Контроль	Одноразовий.	Перманентний.

Таким чином, можна виділити такі специфічні ознаки фінансового планування та бюджетування (табл. 1.11) та зробити висновок, що бюджетування і фінансове планування:

- мають однаковий об'єкт дії – доходи і витрати господарської діяльності;
  - мають однаковий період дії – коротко-, середнє- і довгостроковий;
  - використовують однакову за змістом форму представлення інформації
- фінансовий план і бюджет;
  - застосовують різні методи формування фінансових показників, але специфічні методи бюджетування засновані на методах фінансового планування і набули їх подальший розвиток;
  - відрізняються етапами проведення, а саме тим, що бюджетуванню властивий контроль, який здійснюється на більшості його етапів, тоді як у фінансовому плануванні контроль є заключним етапом;
  - дають різну деталізацію об'єкту – при бюджетуванні відбувається більш детальна характеристика доходів і витрат;
  - використовують різну інформаційну базу – в бюджетуванні нарівні з даними фінансового обліку використовуються дані управлінського обліку.

Враховуючи, що фінансове планування і бюджетування мають однаковий об'єкт дії і період дії, а основні відмінності між ними стосуються використання методів і інформаційної бази, можливо припустити, що вони є однаковими по своїй суті, але фінансове планування знайшло свій подальший розвиток в бюджетуванні. У зв'язку з цим вважається за доцільне розглядати бюджетування на підприємстві з двох сторін: як процес, і як систему і пропонується таке визначення бюджетування – це процес розробки, виконання та контролю системи бюджетів підприємства, спрямований на оперативне коректування управлінської діяльності підприємства відповідно до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СТАН ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ
КОМЕРЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА2.1. Аналіз впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на стан
планування податків виробничих підприємств

Як можна уникнути банкрутства? Перш за все, мінімізуючи ймовірність негативних потоків компанії. Взагалі, завдання оцінки ймовірності розорення не нова. Родоначальником в цій області прийнято вважати Едварда Альтмана, який одним з перших опублікував роботу [169]. По даній тематиці існує велика кількість робіт, як присвяченим загальних питань оцінки ймовірності банкрутства, наприклад [170-171], так і ряд вузькоспеціалізованих робіт, присвячених виключно виробничим компаніям, наприклад [172-173].

Розглянемо модель виробничої компанії, описану в розділ 3.2. Вже згадана модель оцінки ймовірності дефолту відноситься до так званого класу структурних моделей (structural models).

Як правило, в таких моделях робиться припущення про те, що дефолт компанії настає в той момент, коли накопичений вільний грошовий потік (free cash flow) приймає негативне значення або рівне нулю (або інший аналогічний). Це цілком розумно, оскільки в такому випадку без допомоги зовнішнього фінансування компанія не зможе обслуговувати існуючі зобов'язання. Логічно, що у випадку з виробничою компанією основною змінною, що впливає на величину вільного грошового потоку, буде вартість виробу.

Однак, відразу варто обмовитися що перетин випадковою величиною заздалегідь заданого бар'єру не гарантує оголошення дефолту на практиці. Буває, що в реальності компанія може залучити додаткове кредитне фінансування, суттєво урізати інвестиційну програму або скоротити операційні витрати.

При кредитуванні компаній майже всі кредитні організації для обмеження кредитного ризику закладають до кредитних договорів так звані ковенанти - «тригери», які спрацьовують при настанні певних умов або подій, сигналізуючи про (можливої) нездатності позичальника обслуговувати свій борг. Ковенанти встановлюються заздалегідь, в момент підписання кредитної документації; при цьому набір ковенант може бути досить великим. Здебільшого, однак, вони стандартні:

- 1) боргові ковенанти забороняють позичальникові збільшувати свою заборгованість і залучати інші кредити;
- 2) фінансові ковенанти обумовлюють підтримку на певному рівні економічних показників діяльності;
- 3) виробничі ковенанти забороняють позичальникові знижувати рівень виробу;
- 4) макроекономічні ковенанти обумовлюють дії кредитора в разі різкого зниження цін на товари.

Проте, з точки зору математичної моделі - ковенанти суть граничні умови задачі (математичної моделі), тому для розглянутого випадку будемо використовувати наступні граничні умови

Таблиця 2.1

Показники зовнішнього середовища, які впливають на планування податків підприємства

Показник зовнішнього середовища	Ранг
діяльність конкурентів (v_1)	20
ставка податку (v_2)	15
термін сплати податку (v_3)	12
періодичність змін у законодавстві (v_4)	12
ситуація на ринку (v_5)	11
обсяг закупок (v_6)	10
програмне забезпечення (v_7)	10
потреби клієнтів (v_8)	10
умови постачальників (v_9)	10

податкові пільги (v_{10})	9
технічне забезпечення (v_{11})	9
методичне забезпечення (v_{12})	9
витрати на перевезення (v_{13})	7
робоча сила (v_{14})	6
грошово-кредитна політика (v_{15})	3
залежність від експортно-імпортних операцій (v_{16})	3
державна політика щодо конкуренції (v_{17})	2

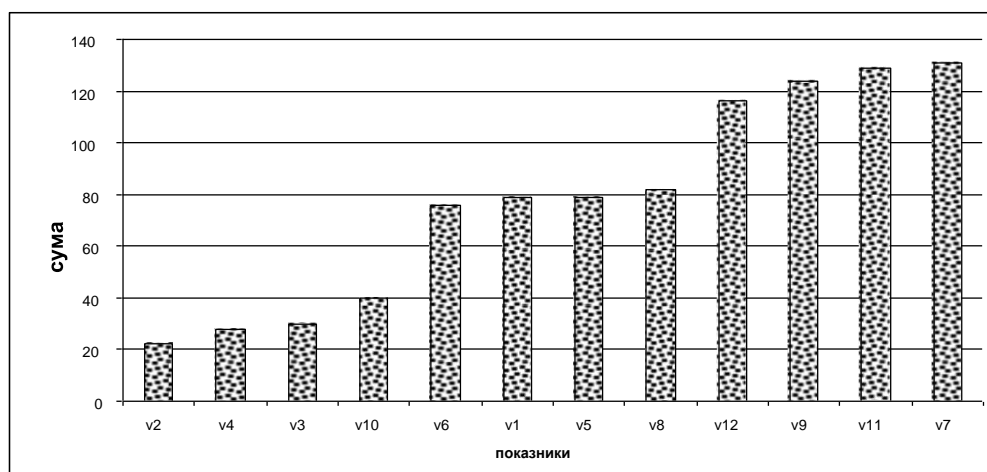

Рис. 2.1. Гістограма розподілу сум рангів впливу показників зовнішнього середовища на планування податків

Аналіз наукової літератури дозволив виділити наступні показники внутрішнього середовища, які впливають на формування податкових бюджетів суб'єктів підприємницької діяльності (табл. 2.2).

Протягом досліджуваного періоду обсяг продажу ТОВ «Профіль» мав стійку тенденцію до росту 2014 – 2016 рр., його збільшення становило 46,5% у 2015 р., 21,1% – у 2016 р., але з 2017 р. спостерігається схильність до зменшення – на 50,1% у 2017 р., 43,9% у 2018 р. та 13,4% у 2019 р. На підприємстві обсяг продажу постійно зростає, лише у 2018 р. відбулось його зниження на 25,0%, але вже у 2019 р. він збільшився на 39,2%, або на 134527,0 тис. грн. Для досліджуваного підприємства характерно збільшення обсягу продажу, яке

порізному вплинуло на інші фінансово-економічні результати діяльності суб'єктів господарювання.

Показник прибутку теж суттєво впливає на бюджетування податків, оскільки є основним об'єктом бюджетування взагалі, необхідність його планування, як фінансово-економічного результату пояснюється тим, що завдяки бюджетуванню можливо здійснити контроль за його розподілом [8, 87]. Аналіз прибутку на виробничих підприємствах виявив наступні особливості його формування.

Таблиця 2.2

Показники внутрішнього середовища, які впливають на бюджетування податків підприємства

Показник внутрішнього середовища	Ранг
обсяг продажу (x_1)	31
витрати (x_2)	23
структурованість підприємства (x_3)	21
прибуток (x_5)	21
податкові платежі (x_6)	19
ліквідність підприємства (x_7)	19
рентабельність підприємства (x_4)	17
інформаційне забезпечення (x_8)	17
фінансова стратегія (x_9)	15
цілі підприємства (x_{10})	14
рух грошових потоків (x_{12})	14
фінансова тактика (x_{11})	12
рівень бюджетного контролю (x_{13})	9
обмеженість фінансових ресурсів (x_{14})	7

Одночасно зі зменшенням обсягів продажу, з 2017 р. почалось зменшення прибутку підприємства, а саме на 81,4% у 2017 р., 74,0% у 2018 р. та 43,4% у 2019 р. На підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що показник

прибутку підприємства в цілому мав тенденцію до зменшення. Не кожне підприємство можна охарактеризувати як таке, прибуток якого постійно зростає, такий стан є негативним, оскільки обсяг продажу при цьому у більшості підприємств постійно зростає. Причиною цього стану може бути зростання податкового навантаження, тому доцільним буде проаналізувати динаміку податкових платежів виробничих підприємств.

Враховуючи, що оцінка рівня фінансово-економічних результатів діяльності підприємства здійснюється з використанням обширної системи показників, а до їх погіршення призводить низка факторів, серед яких незаплановані витрати та відсутність джерел для покриття витрат [88], доцільно використати метод апріорного ранжирування показників внутрішнього середовища, які впливають на бюджетування податків, з метою виділення їх групи, яка може бути використана для подальшого аналізу стану формування податкових бюджетів підприємства.

В результаті апріорного ранжирування тих показників внутрішнього середовища, які, на погляд фахівців, за сумою рангів (табл. 2.2) мають найбільший вплив на бюджетування податків, були виділені показники, які можуть бути обчислені за результатами діяльності підприємства (рис. 2.2): податкові платежі (x_6), прибуток (x_5), рух грошових потоків (x_{12}), обсяг продажу (x_1), витрати (x_2), рентабельність підприємства (x_4), ліквідність підприємства (x_7).

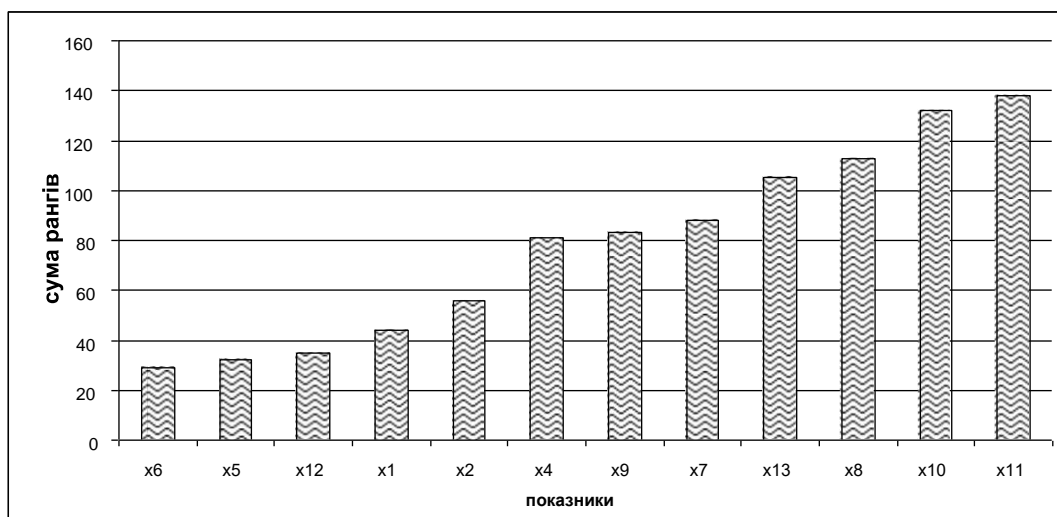

Рис. 2.2. Гістограма розподілу сум рангів впливу показників внутрішнього середовища на планування податків

Іншими словами, будемо вважати, що дефолт компанії настає в той момент, коли вільного грошового потоку не вистачає для фінансування поточних операцій, а «подушка» ліквідності, сформована за попередні місяці, не покриває наявний дефіцит.

Під час кризи 2018-2019 рр. компанії виробничого сектора продемонстрували, що скорочення інвестиційних витрат не проходить безслідно: на відновлення видобутку необхідно витратити кратно великі суми протягом декількох років. Звернемо увагу на відомий факт: порушення норм відбору виробу, як і різке зростання видобутку без відповідної підтримки пластового тиску може негативно позначитися на майбутньої видобутку: внаслідок фізичних властивостей пластів може значно скоротитися загальний обсяг витягується вироб, і в кінцевому підсумку, різке скорочення інвестицій може обернутися «пірровою перемогою», коли, заощадивши «зараз», можна втратити в вартості компанії в результаті скорочення запасів і зниження профілів видобутку на середньо і довгостроковому горизонті.

Оскільки основне завдання цього розділу - оцінка ймовірності дефолту компанії, була розглянута відносно велика величина боргу моделюється компанії. Так, показник борг / прибуток до вирахування відсотків, податків і амортизації (ЕВІТДА) дорівнює 3,5. Крім того, передбачається, що при різкому зниженні цін на вироби компанія не буде реалізовувати антикризову програму, як-то: скорочувати капітальні вкладення, скорочувати операційні витрати та ін.

На підставі проведеного аналізу ТОВ «Профіль» за деякими фінансовоекономічними показниками було з'ясовано, що його діяльність характеризується певними труднощами, які стосуються ліквідності, платоспроможності, прибутковості і рентабельності, ефективності використання фондів та управління грошовими активами.

2.2. Побудова моделі для оцінки прогнозних значень податкової стійкості як індикатора стану бюджетування податків підприємств

Бюджетування податків, складний процес на який впливає багато показників внутрішнього та зовнішнього середовища, тому оцінка його стану потребує визначення кількісного показника, який можливо було б вживати як індикатор стану процесу формування податкових бюджетів. У теорії оподаткування суб'єктів господарської діяльності вже склалася думка, що оцінка впливу оподаткування на фінансово-економічні результати діяльності підприємства здійснюється за допомогою показника податкового навантаження [28, 32]. В теперішній час у економічній літературі не має єдиного підходу до визначення податкового тягаря, але всі існуючі трактування цього поняття можна умовно розділити на дві групи:

1) під податковим тягарем на рівні господарюючого суб'єкту є відносний показник, що характеризує частку нарахованих податків у доходах, розрахованих з урахуванням вимог податкового законодавства по формуванню різних елементів податку;

2) під податковим навантаженням (тягарем) на рівні держави розуміється співвідношення суми податкових платежів та сукупного національного продукту [75 с. 150].

Науковцями розроблені методики розрахунку показника податково тягаря, кожна з яких має певні недоліки і переваги, тому для найбільшої точності розрахунків при проведенні заходів щодо оптимізації оподаткування на конкретному підприємстві не варто обмежуватися однією методикою. Доцільно використовувати дві-три методики розрахунку податкового тягаря так, щоб отримані з їх допомогою результати як найповніше описували поточну або ретроспективну податкову ситуацію на підприємстві.

Відмінність методик визначення податкового тягаря виявляється в основному у видах податків, що включаються в розрахунок податкового тягаря, а також в способі визначення інтегрального показника, з яким порівнюється загальна сума податків за розрахунковий період. Основна ідея кожної методики виявляється в тому, щоб зробити інтегральний показник податкового тягаря економічного суб'єкта універсальним, дозволяючи порівнювати рівень оподаткування в різних галузях народного господарства. Також кожна з методик враховує вплив змін кількості податків, податкових ставок і пільг на рівень оподаткування економічного суб'єкта. В цьому і виявляється практична цінність кожної методики [75].

На підставі аналізу літератури [12, 31], можна відзначити, що більшість підходів до розрахунку показника податкового навантаження зводяться до

порівняння суми податкових платежів з сумою прибутку, доходу або доданою вартістю суб'єкту господарювання для визначення рівня оподаткування у різних галузях національної економіки [75, с. 167]:

$$ПТ \square \frac{П^{заг}}{В} \square 100\% , \quad (2.1)$$

$$ПТ \square \frac{П^{заг}}{П_ч} \square 100\% , \quad (2.2)$$

$$Д_н \square \frac{П^{заг} \square СП}{ЗСВ} \square 100\% , \quad (2.3)$$

де $ПТ$ – податковий тягар (навантаження);

$П_{заг}$ – загальна сума податків

$В$ – загальна сума виручки від реалізації;

$П_ч$ – фактичний прибуток, що залишається після сплати податків у розпорядженні економічного суб'єкта;

$Д_н$ – відносний податковий тягар;

$СП$ – відрахування на соціальні потреби;

$ЗСВ$ – знов створена вартість.

Враховуючи це, слід відмітити, що метою функціонування системи бюджетування податків на підприємстві є розрахунок планової суми податкових зобов'язань, що підлягають сплаті. Тому потрібний показник оцінки стану бюджетування податків повинен враховувати саме цю особливість цього процесу. Тобто при формуванні та реалізації податкових бюджетів, менеджменту необхідний індикатор можливостей щодо сплати податкових платежів у певний момент часу, щоб мати змогу сформувавши для цього фонд грошових ресурсів, а

оскільки такі показники як прибуток, дохід та додана вартість, створена суб'єктом господарювання не відповідають за своїм змістом відображенню реально наявних фінансових ресурсів у підприємства, то й використовувати показник податкового навантаження в такому вигляді як він є, в цій ситуації вважається не зовсім доречним. Це пояснюється тим, що в процесі господарської діяльності у підприємства можуть виникати затримки платежів по реалізованій продукції, а розраховуватись з бюджетом необхідно постійно та за рахунок власних коштів. Тому вважається виправданий підхід до бюджетування податків, запропонований авторами, який ґрунтується на тому, що податкове навантаження повинно виходити від розміру власних джерел формування обігових коштів. Цю залежність відображує показник податкової стійкості підприємства (2.4), який характеризує рівень податкового навантаження у власних джерелах формування обігових коштів підприємства, необхідних для погашення податкових зобов'язань, при цьому пропонуються наступні граничні значення цього показника (табл. 2.3). Перевагою показника податкової стійкості перед показниками, розрахованими до іншого базису пояснюється тим, що з його допомогою можливо управляти податковими зобов'язаннями та контролювати величину власних обігових коштів підприємства:

$$ПС = \frac{P_{заг}}{ВОК}, \quad (2.4)$$

де $ПС$ – податкова стійкість підприємства; $P_{заг}$ –

величина сплачених податкових платежів;

$ВОК$ – власні оборотні кошти.

Граничні значення показника податкової стійкості підприємства

Значення показника	Наслідки
ПС = 1,0	Розрахункова величина власних обігових коштів підприємства дорівнює його податковим зобов'язанням.
ПС < 1,0	Підприємство можна вважати стійким по відношенню до податків. Величина сплачуваних податків не здійснює серйозного впливу на економічну стійкість підприємства та мінімізація податкових платежів не є першочерговою задачею.
ПС > 1,0	Підприємство знаходиться в прямій залежності від величини сплачуваних податків. Власних обігових коштів не вистачає навіть на першочергові обов'язкові платежі.

Аналіз стану бюджетування податків на підприємстві дозволив виявити основні тенденції функціонування цього процесу та його вплив на фінансову діяльність суб'єктів господарювання. Особливість формування податкових бюджетів підприємства визначається взаємозв'язком потреб, тобто податкових платежів, які зобов'язані сплачувати суб'єкти підприємницької діяльності, та їх можливостями, переважно фінансовими, щодо виконання податкових зобов'язань перед державою.

Групування виробничих підприємств за станом бюджетування податків у 2014 – 2019 рр. показало наявність тенденції розподілу цих суб'єктів господарювання на дві групи (перша – це підприємства з низькими потребами та великими можливостями (НП – ВМ), друга – це підприємства з великими потребами та низькими можливостями (ВП – НМ)), що дає змогу припустити існування закономірності розвитку стану бюджетування податків та побудувати модель для оцінки прогнозних значень податкової стійкості підприємства. Побудову моделі показника ПС виробничих підприємств пропонується здійснити у декілька етапів (рис. 2.3).

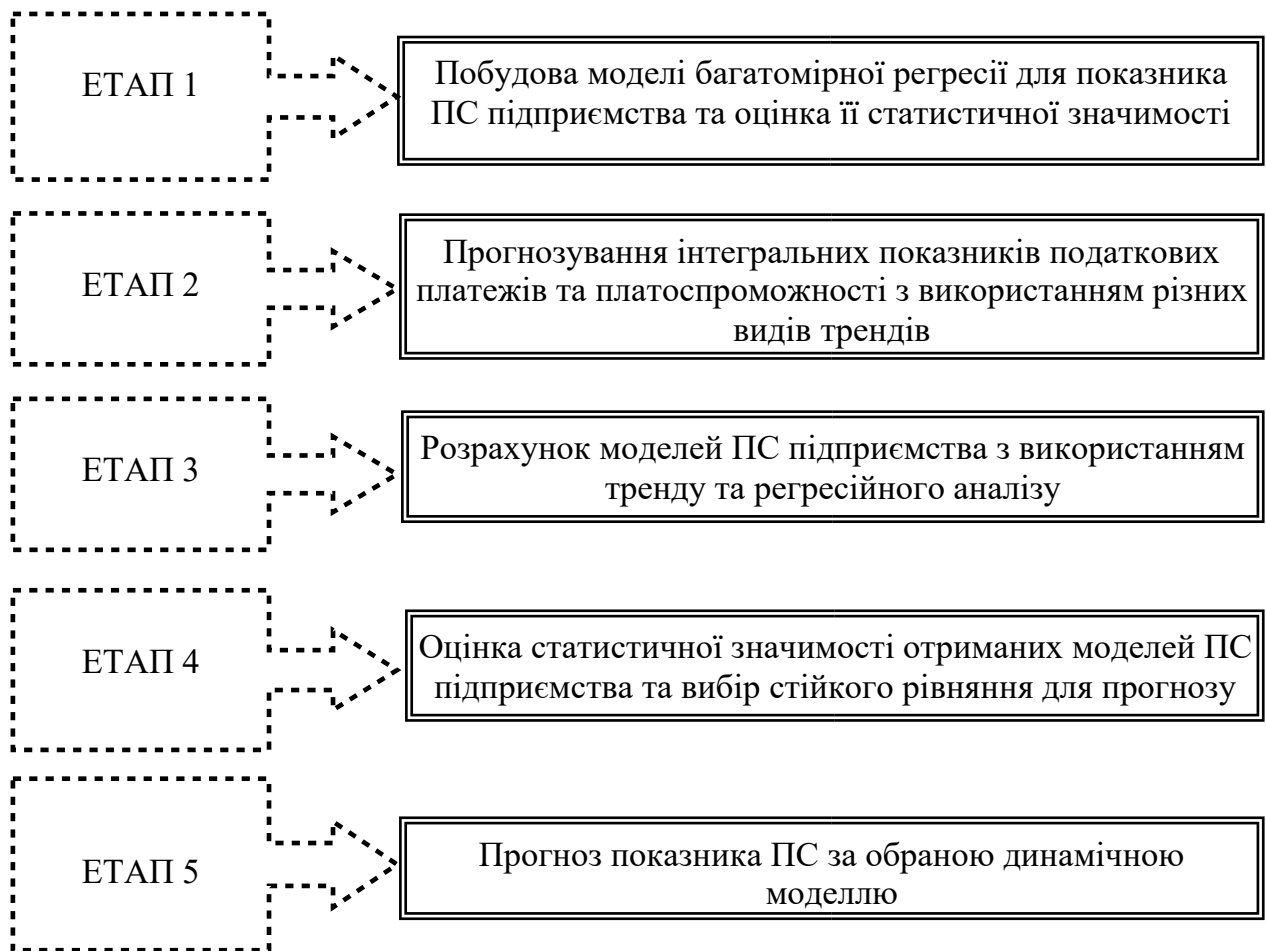

Рис. 2.3. Схема побудови моделі прогнозу ПС для виробничих підприємств

На першому етапі за основу для побудови моделі ПС взято рівняння регресії, оскільки його використання дозволяє визначити аналітичне вираження зв'язку між результативною ознакою (Y), якою в даному випадку є податкова стійкість підприємства, та факторними ознаками Z_1 та Z_2 , якими є відповідно інтегральний показник податкових зобов'язань та інтегральний показник платоспроможності підприємства, та знайти функцію: $Y = F (Z_1, Z_2)$.

Слід відзначити, що у регресійному аналізі розглядається одностороння залежність змінної Y від однієї чи декількох незалежних змінних (факторних ознак) Z [11, 71]. Необхідно зауважити, що фахівці [11, 71] відмічають про необхідність врахування при багатомірній регресії випадкового відхилення ϵ , яка

є випадковою величиною, що не спостерігається, і у якій проявляється вплив на залежну зміну інших неврахованих факторів. У зв'язку з чим Y буде так чи інакше відхилятися від чисто функціональної залежності, і матиме вже вигляд стохастичної залежності [71]:

$$Y = F(Z_1, Z_2) + \varepsilon, \quad (2.5)$$

де ε – випадкове відхилення.

Припустимо що залежність між податковою стійкістю підприємства (Y) та інтегральними показниками податкових зобов'язань (Z_1) та платоспроможності підприємства (Z_2) є лінійною, тобто вона має вигляд [71]:

$$Y = b_0 + b_1 Z_1 + b_2 Z_2 + \varepsilon_i, \quad (2.6)$$

де b_0, b_1, b_2 – параметри або коефіцієнти рівняння регресії;

ε_i – випадкове відхилення, яке визначає сумарний вплив неврахованих факторів, похибок виміру і випадковостей.

Визначивши таким чином залежність ПС підприємства від інтегральних показників, стає можливим розрахувати модель багатомірної регресії (2.1) та оцінити її статистичну значимість. Висновок про статистичну значущість отриманої моделі багатомірної регресії робиться на підставі аналізу коефіцієнтів детермінації (R^2) та кореляції (R), які є кількісними характеристиками, та дозволяють стверджувати, що отримана модель узгоджується з емпіричною інформацією, на підставі якої вона побудована [65]. Як відмічають С.І.

Наконечний, Т.О. Терещенко та Т.П. Романюк [65], числове значення коефіцієнта детермінації (R^2) характеризує, якою мірою варіація залежної змінної Y визначається варіацією незалежних змінних. Чим більше він до одиниці, тим більше варіація залежної змінної визначається варіацією незалежних змінних. На

погляд М. А. Пехота та О. Ю. Грищенко [71] R^2 – це частка суми квадратів залежної змінної, яка зумовлена регресією Y на $Z_1, Z_2, \dots, Z_m$.

Коефіцієнт кореляції (R) є мірою лінійності рівняння регресії та характеризує тісноту зв'язку всіх пояснювальних змінних, якими у даному випадку є Z_1 та Z_2 , із залежною Y [71]. Якщо значення R є близьким до одиниці, це означає, що отримана багатомірна регресійна модель має високу лінійну залежність між змінними.

Коефіцієнти R та R^2 є вибілковими характеристиками, які можуть відхилятися від свого «істинного» значення, тому вони потребують перевірки.

Як відмічають науковці [11, 71], значущість коефіцієнта детермінації (R^2), а отже і всієї регресійної моделі перевіряється за допомогою критерію адекватності Фішера (f-критерію), а для перевірки нульової гіпотези $R = 0$, тобто того, що між залежною і незалежними змінними зв'язок відсутній – використовується критерій Стьюдента (t-критерію) [71].

В результаті розрахунків багатомірної регресійної моделі податкової стійкості на прикладі ТОВ «Профіль» за інтегральними показниками податкових зобов'язань та платоспроможності за 2014 – 2020 рр. були отримані наступні рівняння регресії (табл. 2.4), які є стійкими, що підтверджують коефіцієнти кореляції (R) та коефіцієнти детермінації (R^2). Як показали статистичні перевірки регресійних моделей для підприємств, всі отримані значення f-критерію перевищують табличне значення для ступенів свободи (2, 3) та 0,05 рівня значущості: $F_{\text{факт}} > F_{\text{табл}} = 19,0$.

Таблиця 2.4

Результати регресійного моделювання податкової стійкості ТОВ «Профіль» за період 2014 – 2020 рр.

Період, рік	Рівняння регресії	Коефіцієнт кореляції (R)	Коефіцієнт детермінації (R^2)	Критерій адекватності Фішера ($F_{\text{факт}}$)	Критерій Стьюдента ($t_{\text{факт}}$)
2014	$y = 5,594 z_1 + 0,402 z_2 - 0,678$	0,96	0,91	20,78	3,27
2015	$y = -1,124 z_1 + 0,223 z_2 + 0,425$	0,98	0,96	24,00	6,95
2016	$y = 0,414 z_1 - 0,805 z_2 + 0,348$	0,94	0,89	22,25	4,94
2017	$y = -0,717 z_1 + 1,209 z_2 + 1,429$	0,93	0,87	21,75	4,47
2018	$y = 7,409 z_1 + 4,523 z_2 - 1,719$	0,99	0,98	49,00	12,21
2019	$y = 3,053 z_1 + 1,327 z_2 - 0,241$	0,97	0,95	47,5	7,64
2020	$y = 0,670 z_1 + 0,228 z_2 + 0,176$	0,92	0,85	21,25	4,18

Перевірка регресійних моделей виробничих підприємств за t-критерієм показала, що при рівні значущості 0,95 та ступені свободи 2 $t_{\text{факт}} > t_{\text{табл}} = 2,92$.

Тому можна зробити висновок, що коефіцієнти кореляції, які характеризують тісноту зв'язку між податковою стійкістю підприємства та інтегральними показниками податкових зобов'язань та платоспроможності в моделях є достовірними. У зв'язку з чим, можна узагальнити, що результати регресійного моделювання стану бюджетування податків ТОВ «Профіль» підтверджують статистичну значимість отриманих регресійних моделей і дозволяють зробити прогноз показника ПС з використанням трендового аналізу. Тобто можна перейти до наступного етапу запропонованої схеми.

Другим етапом побудови моделі ПС передбачено створення декількох видів рівнянь тренду для інтегральних показників податкових платежів та платоспроможності підприємства. Серед методів прогнозування, які аналізують тенденції на основі динамічних рядів і будують прогноз з врахуванням закономірностей, що склалися у «передісторії», найкращим вважається використання залежності, яка має назву рівняння тренда:

$$y = f(t) + \varepsilon_t, \quad (2.7)$$

де $f(t)$ – детермінована не випадкова компонента процесу (явища);

ε_t – стохастична випадкова компонента процесу.

При цьому погляди фахівців при деяких відмінностях у формулюванні змісту поняття збігаються і під трендом розуміється:

- 1) стійкі систематичні зміни процесу протягом довготривалого періоду, які зумовлюються тривалими постійно діючими факторами, що визначають основну тенденцію часових рядів [65];
- 2) рівняння заданого ряду динаміки, яке виражає у середню зміну показника у часі;
- 3) довготривалі зміни у часових рядах, які іноді можливо описати за допомогою прямої лінії або гладкої кривої.

Для моделювання показника ПС з використанням тренду починати необхідно з попереднього аналізу часових рядів, якими виступають інтегральні показники податкових платежів та платоспроможності (Z_1 та Z_2), та перевірки однорідності цих рядів, тобто виявлення та усунення аномальних значень рівнів ряду, а також визначення повноти даних, можливості їх зіставлення і стійкості [65], при цьому аномальним рівнем вважаються окремі значення рівнів ряду, які суттєво впливають на основні часові характеристики ряду динаміки. Для виявлення аномальних явищ використовуються різноманітні методи,

найпоширенішим з яких є метод Ірвіна, що передбачає розрахунок відношення модуля різності сусідніх рівній ряду та середньоквадратичного відхилення ряду та порівнюється з табличним значенням. Для цього використовується наступна формула [65]:

$$\frac{|z_t - z_{t-1}|}{\sigma_z}, t = 2, 3, \dots, n, \quad (2.8)$$

$$\sigma_z = \sqrt{\frac{\sum_{t=1}^n (z_t - \bar{z})^2}{n-1}}, \quad (2.9)$$

$$\bar{z} = \frac{\sum_{t=1}^n z_t}{n}. \quad (2.10)$$

де σ_z – середньоквадратичне відхилення часового ряду,

z – часовий ряд, t – роки,

n – кількість періодів,

Таблиця 2.5

Результати перевірки часових рядів Z_1 та Z_2 на виявлення аномальних явищ в період 2014 – 2020 рр.

Період, рік	Часовий ряд Z_1			Часовий ряд Z_2		
	σ_2	σ_3	σ_4	σ_2	σ_3	σ_4
2014	1,13	0,46	0,30	0,29	0,48	0,35
2015	0,48	0,29	1,74	0,24	1,85	0,41
2016	0,11	0,34	1,94	1,15	1,64	1,06
2017	0,23	0,42	0,87	0,41	0,26	0,21
2018	0,49	0,95	0,21	0,23	1,09	0,48
2019	0,10	0,15	0,72	0,21	1,30	0,54
2020	0,35	1,66	1,28	0,13	0,20	0,98

Розраховані значення $\square_2, \square_3, \dots, \square_{n-1}$ порівнюються з критичними значеннями критерію Ірвіна $\square_\alpha$ і якщо вони будуть більші за табличні, відповідне значення ряду вважається аномальним. Рівень значущості α , як правило береться, $\alpha = 0,05$. Перевірка часових рядів, які визначають модель прогнозу ПС для виробничих підприємств, при рівні значущості $\alpha = 0,05$, $n = 3$ і значенням табличного критерію Ірвіна $\square_\alpha = 2,2$, показала відсутність аномальних значень рядів Z_1 та Z_2 , (табл. 2.5), що дозволяє продовжити їх попередній аналіз.

Попередній аналіз часових рядів в напрямі виявлення тренду, доцільним вважається продовжити статистичною перевіркою наявності його в динамічному ряді [65], що можливо зробити з використанням методу перевірки різниць середніх рівнів. Даний метод полягає у реалізації чотирьох послідовних етапів (табл. 2.6).

Розрахунки за цим методом показали, що розраховане значення $F_{\square}^{\square p \square}$ для часових рядів Z_1 та Z_2 менше за табличне $F_{\square}^{\square m \square}$, яке при $\alpha = 0,05$ та ступенях свободи (3, 1) дорівнює 216, тому гіпотеза про рівність дисперсій приймається і можливо продовжувати розрахунки за методом перевірки різниць середніх рівнів для виявлення наявності тренду у часовому ряді, наступним кроком якої є перевірка за t-критерієм Стьюдента.

Таблиця 2.6

Послідовність проведення методу перевірки різниць середніх рівнів для виявлення наявності тренду у часовому ряді

Етап	Зміст етапу	Формула
Етап 1	Початковий часовий ряд $z_1, z_2, z_3, \dots, z_n$ розбивається на дві рівні частини та $n_2 =$ приблизно однієї довжини: $n_1 \quad n_{n-1}$ [65]	

Етап 2	Для кожної частини ряду розраховується середнє значення та дисперсії [65]	$\bar{z}_1 = \frac{\sum_{t=1}^{n_1} z_t}{n_1}; \quad \bar{z}_2 = \frac{\sum_{t=1}^{n_2} z_t}{n_2}$ $s_1^2 = \frac{\sum_{t=1}^{n_1} (z_t - \bar{z}_1)^2}{n_1 - 1}; \quad s_2^2 = \frac{\sum_{t=1}^{n_2} (z_t - \bar{z}_2)^2}{n_2 - 1} \quad [65]$
Етап 3	Перевіряється однорідність дисперсій обох частин за допомогою критерію Фішера F_α [65]	$F_\alpha = \begin{cases} s_1^2 / s_2^2, & \text{якщо } s_1^2 \geq s_2^2 \\ s_2^2 / s_1^2, & \text{якщо } s_2^2 > s_1^2 \end{cases} \quad [65]$
Етап 4	Перевіряється гіпотеза про відсутність тренду використанням t-критерію Стьюдента [65]	$t_p = \frac{ \bar{z}_1 - \bar{z}_2 }{\sigma \sqrt{\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}}}$ <p>де σ – середньоквадратичне відхилення різниці середніх, що визначається так:</p> $\sigma = \sqrt{\frac{(n_1 - 1)s_1^2 + (n_2 - 1)s_2^2}{n_1 + n_2 - 2}} \quad [65]$

Як свідчать дані табл. 2.7, розрахункове значення t_p більше табличного значення t_α (із рівнем значущості $\alpha = 0,05$), яке дорівнює 3,18, тому з ймовірністю 0,95 гіпотеза про існування тренду для часових рядів Z_1 та Z_2 приймається.

Крім цього, попередній аналіз часових рядів Z_1 та Z_2 можна доповнити не менш розповсюдженим методом перевірки часових рядів на наявність тренду, а саме методом Фостера-Стюарта, який на відміну від попереднього, є ефективнішим, оскільки тестує не тільки середнє значення, а й дисперсію ряду [65].

Таблиця 2.7

Результати проведення статистичної перевірки наявності тренду у часових рядах Z_1 та Z_2 методом перевірки різниць середніх рівнів за період 2014 – 2020 рр

Період, рік	Часовий ряд	Критерій Фішера ($F_{\alpha, p}$)	Критерій Ст'юдента (t_p)
2014	Z_1	10,60	37,21
	Z_2	12,43	55,12
2015	Z_1	1,30	19,34
	Z_2	2,21	30,18
2016	Z_1	8,28	18,84
	Z_2	9,23	23,04
2017	Z_1	17,73	0,58
	Z_2	29,93	5,25
2018	Z_1	10,21	72,55
	Z_2	23,54	8,29
2019	Z_1	23,77	8,05
	Z_2	2,55	4,01
2020	Z_1	27,38	7,29
	Z_2	16,39	11,01
	Z_2	86,03	10,22

В результаті розрахунків за цим методом (табл. 2.8), можна відмітити, що для всіх підприємств перевірка часових рядів Z_1 та Z_2 показала $t_p^{1\alpha} > t_{\alpha, p}^{1\alpha}$ та $t_p^{2\alpha} > t_{\alpha, p}^{2\alpha}$, це дозволяє зробити висновок про наявність гіпотези існування тренду з імовірністю 0,95.

Таким чином, можна узагальнити, що попередній аналіз часових рядів Z_1 та Z_2 підтвердив наявність в них тренду та відсутність аномальних явищ. У зв'язку з чим стає можливим здійснити побудову тренду для даних часових рядів, які визначають тенденцію зміни показника ПС виробничих підприємств у часі. Враховуючи, що рівні згаданих інтегральних показників коливаються, згідно з чим розвиток податкової стійкості підприємства у часі не може бути визначений через випадкові відхилення рівнів у той чи інший бік, для більш

точного визначення основної тенденції тренду для подальшого прогнозування процесу бюджетування податків на досліджуваних підприємствах, було використано метод експоненціального згладжування [65]. Експоненціальне згладжування ґрунтується на усередненні (згладжуванні) часових рядів минулих спостережень у попередньому (експоненціальному) напрямку. Метою цього методу є оцінка поточного стану, результати якого визначають всі наступні прогнози [63].

Таблиця 2.8

Результати проведення статистичної перевірки наявності тренду у часових рядах Z_1 та Z_2 методом Фостера-Стюарта за період 2014 – 2020 рр.

Період, рік	Часовий ряд	$t_{\Pi,1\Pi}$	$t_{\Pi,2\Pi}$
2014	Z_1	6,42	6,97
	Z_2	3,87	6,97
2015	Z_1	6,42	6,97
	Z_2	6,42	6,97
2016	Z_1	3,87	6,97
	Z_2	3,87	6,97
2017	Z_1	3,87	6,97
	Z_2	3,87	6,97
2018	Z_1	6,42	6,97
	Z_2	3,87	6,97
2019	Z_1	6,42	6,97
	Z_2	6,42	6,97
2020	Z_1	3,87	6,97
	Z_2	6,42	6,97
	Z_2	6,42	6,97

В результаті експоненціального згладжування були отримані ряди спостережень інтегрального показника податкових зобов'язань (Z_1) та інтегрального показника платоспроможності (Z_2) виробничих підприємств, які були представлені у графічному вигляді. В якості метода прогнозування даних показників пропонується побудова трендів таким чином, щоб розкид спостережень по обидва боки від неї був найменшим.

Вибір трендової моделі, яка найбільш точно описує зміну загальної тенденції розвитку стану бюджетування податків на досліджуваних підприємствах, проводиться за допомогою коефіцієнту детермінації R^2 , який показує, яка частина загальної суми квадратів відхилень описується сумою квадратів, обумовленою регресією [63, с.178]. Та модель, коефіцієнт детермінації для якої найбільш наближений до 1 є найбільш точним описанням змін показника, що аналізується.

З метою визначення моделі прогнозу, яка найбільш точно описує податкову стійкість, необхідно оцінити якість побудованих моделей прогнозу за допомогою середньої абсолютної відсоткової помилки [65, с.430] (2.11).

$$1 - \frac{\sum_{i=1}^n |y_i - y_{розрах}|}{n \sum y_i} \times 100\%, \quad (2.11)$$

де y_i – фактичне значення функції, яким дана позитивна оцінка; $y_{розрах}$ –

прогнозне значення функції, яким дана позитивна оцінка;

n – кількість періодів, що аналізуються.

Для оцінки якості побудованої моделі значення середньої відсоткової помилки апроксимації визначаються дослідником в залежності від особливостей процесу або явища, що прогнозується. З метою визначення якості побудованих моделей прогнозу податкової стійкості виробничих підприємств, результати розрахунків середньої абсолютної відсоткової помилки були розділені на інтервали: від 0% до 10% – висока якість моделі; від 10% до 20% – задовільна якість моделі; від 20% і вище – низька якість моделі (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Статистичні характеристики рівнянь тренду податкової стійкості ТОВ «Профіль» за період 2014 – 2020 рр.

Період, рік	Рівняння тренду	Характеристики рівняння				
		Середня помилка апроксимації	середнє відхилення		середнє квадратичне відхилення між фактичними та розрахунковими даними	
			абсолютне	відносне	абсолютне	відносне
2014	$y = 2,363e^{0,059t} - 0,678$	9,26	0,11	9,26	0,28	5,53
2015	$y = 0,244t^{0,082} - 0,004t - 0,469$	7,47	0,01	7,47	0,03	4,14
2016	$y = 0,097e^{0,023t} - 0,348$	7,68	0,03	7,68	0,05	4,85
2017	$y = 0,642 t^{0,050} - 0,050 + 0,039 \ln(t) - 0,18$	6,77	0,01	6,77	0,17	9,79
2018	$y = 0,004 t^2 - 0,046 t + 0,857$	6,12	0,05	6,12	0,09	3,62
2019	$y = 0,001 t^4 - 0,011 t^3 + 0,045 t^2 - 0,084 t + 0,772$	8,38	0,04	8,38	0,07	5,28
2020	$y = 0,173e^{0,039t} - 0,270$	2,45	0,03	2,45	0,01	5,43

Таким чином, отримані результати розрахунків моделі ПС дозволяють остаточно обрати рівняння тренду, яке найбільш достовірно відображує розвиток стану бюджетування податків для ТОВ «Профіль» у часі та може бути використано для побудови прогнозу ПС (див. табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Прогноз показника податкової стійкості виробничих підприємств

Розподіл	Рівняння тренду	Прогноз	
		рік	податкова стійкість
Період з низькими потребами та великими можливостями	$y = 2,363e^{0,059t} - 0,678$	2018	0,973
		2019	0,877
		2020	0,786
		2021	0,139
		2022	0,144

Також адекватність та точність розрахованих трендових моделей ПС підтверджується іншими показниками, наведеними у табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Показники, які характеризують точність трендових моделей

Показник	Формула для розрахунку
Середнє квадратичне відхилення між фактичними та розрахованими даними:	
а) абсолютне	$\sigma_{\hat{a}\hat{n}} = \sqrt{\frac{\sum (y_t - \bar{y}_t)^2}{n-1}},$ де y_t – фактичне значення функції; $\bar{y}_t$ – розраховане значення функції, яке визначається на основі відібраного рівняння
б) відносне	$\sigma_{\hat{a}\hat{n}} = \sqrt{\frac{\sum \left(\frac{y_t - \bar{y}_t}{y_t}\right)^2}{n-1}} \times 100$
Середнє абсолютне відхилення	$\bar{\Delta}_{\hat{a}\hat{n}} = \sum y_t - \bar{y}_t / n$
Середнє відносне відхилення	за формулою 2.5

У зв'язку з тим, що точність моделей прогнозу ПС статистично підтверджена групою показників, тенденція впливу на показник ПС інтегральних показників податкових платежів та платоспроможності є достовірною, що дозволяє стверджувати про необхідність врахування складових інтегральних показників при формуванні податкових бюджетів підприємства. Також слід зауважити, що визначена тенденція розвитку стану бюджетування податків за допомогою моделювання показника ПС виробничих підприємств, не виключає можливості зміни стану як в сторону покращення так і в сторону погіршення, тобто переходу підприємства з групи ВП – НМ у групу НП – ВМ та навпаки.

Таким чином, у другому розділі було проведено моделювання прогнозу податкової стійкості ТОВ «Профіль» з використанням регресійного та трендового моделювання, яке дозволило отримати моделі, що дозволяють визначити стан бюджетування податків підприємства з урахуванням тенденції у «передісторії» та з врахуванням впливу на показник податкової стійкості інтегральних показників податкових зобов'язань та платоспроможності. Прогнозування показника податкової стійкості підприємства дозволяє виявити перспективи розвитку бюджетування податків для формування (у разі необхідності) заходів щодо покращення фінансово-економічних результатів діяльності підприємств.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАСАД ПЛАНУВАННЯ ПОДАТКІВ ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Методичні основи планування податків на ТОВ «Профіль»

Групування суб'єктів господарської діяльності за станом планування податків та моделювання податкової стійкості підтвердили необхідність формування методичних засад, які дозволять управляти процесом формування податкових бюджетів на підприємстві з метою недопущення погіршення фінансово-економічних результатів діяльності, які визначають характер управління податковими платежами суб'єктів підприємницької діяльності. У зв'язку з чим, доцільним вважається розглянути більш детально процес розробки на підприємстві методики бюджетування податків. Оскільки останнє є складовою частиною бюджетування взагалі, слід проаналізувати підходи до формування методики бюджетування в цілому в суб'єктів господарювання.

В сучасній економічній літературі фахівцями [49, 82] методики впровадження та функціонування бюджетування представлені широко. Однак їхні розробки не містять чіткого визначення поняття «методика бюджетування». Так, Л.В. Мищенко зазначає, що методика бюджетування складається з етапів розробки та реалізації системи бюджетування. Більш змістовнішим є розуміння методики бюджетування М.В. Єльчаніною, яка визначає ціль методики – розробку системи бюджетування діяльності підприємства, що передбачає виконання комплексу дій, результатом яких є підготовка основних бюджетів та здійснення контролю за їх виконанням. При цьому, цей автор також зазначає, що методика бюджетування складається з певних етапів.

Таблиця 3.1

Переваги та недоліки методик бюджетування на підприємстві

Автор	Перевага	Недолік
-------	----------	---------

М.В. Єльчанина	<ul style="list-style-type: none"> - визначення фінансових показників, які відповідають стратегічним цілям робиться після аналізу вихідної інформації, що дозволяє чітко враховувати вплив зовнішнього та внутрішнього середовища; - розмежування у два етапи розробку та складання операційних та фінансових бюджетів. 	<ul style="list-style-type: none"> - не уточнюється на якому етапі використовуються контрольні фінансові показники при розробці та складанні бюджетів підприємства або на заключному етапі контролю виконання бюджету; - не передбачено етапу коректування та внесення змін, а також аналізу причин відхилення показників бюджетів.
Г. Федосова О.М.Харитонова	<ul style="list-style-type: none"> - передбачена координація та аналіз першого варіанту бюджетів, та коректування на проміжному етапі методики, що дозволяє усунути помилки або протиріччя ще до затвердження бюджетів; - останній етап також передбачає аналіз і коректування бюджетів відповідно до умов, що змінилися; - розробка гнучких бюджетів; - простежується взаємозв'язок стратегічного та оперативного планування. 	<ul style="list-style-type: none"> - не вказується, що враховується вплив зовнішнього та внутрішнього середовища та робиться їх аналіз; - не уточнюється на якому етапі враховуються встановлені межі економічних показників; - на другому етапі не уточнюється перелік бюджетів, які потребують розробки у декількох варіантах, тому за умови, що всі бюджети підприємства потребують такого підходу, ця процедура буде дуже громіздкою та тривалою.
О.Й. Косарева, В.М. Волик	<ul style="list-style-type: none"> - простежується взаємозв'язок етапів методики. 	<ul style="list-style-type: none"> - багато уваги приділяється збору, аналізу та узагальненню інформації; - не конкретизовані особливості процесу формування бюджету; - не деталізовано етап регулювання; - етап контролю не виділяється взагалі.
Б.А.Аманжолова	<ul style="list-style-type: none"> - коректування показників бюджетів передбачено як проміжний етап 	<ul style="list-style-type: none"> - визначення та конкретизація цілей розвитку займає у два етапи; - не конкретизовано етап підготовки бюджетів.
Л.В. Мищенко	<ul style="list-style-type: none"> - детальність аналізу причин відхилення показників бюджетів. 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутня чітка послідовність проведення бюджетування; - коректування бюджетів передбачено після закінчення бюджетного періоду.

Аналіз підходів вчених до визначення послідовності методики бюджетування (Додаток Б) показав відсутність визначення чіткої кількості

етапів методики (від 5 етапів до 12 етапів) та дозволив виділити недоліки та переваги кожної з розглянутих методик бюджетування (табл. 3.1), з урахування яких, можна зазначити, що формування методики бюджетування податків має відповідати наступним змістовним характеристикам: 1) формування вихідної інформації необхідної для формування бюджету; 2) розробка і формування зв'язаних операційних та фінансових бюджетів; 3) контроль та аналіз показників бюджетів на кожному етапі їх узгодження.

Однак слід зауважити, що такий аналіз слід робити до початку нового звітного періоду, щоб врахувати зміни у податковому законодавстві при формуванні податкового бюджету. Відносно участі юристів та аудиторів у процесі аналізу слід відзначити, що не кожне підприємство може мати цих фахівців у штаті, або фінансові можливості на постійні консультації сторонніх фахівців з цього приводу. Тому таким підприємствам може бути дешевшим користуватися спеціалізованими періодичними виданнями, які роблять подібний аналіз законодавства.

На наступному етапі В.В. Ячменников пропонує визначати коефіцієнт еластичності податків, який показує як зміниться величина того чи іншого податку при зміні бази оподаткування на один процент, тобто визначити податки найбільш «чуттєві» до зміни бази оподаткування, але далі коефіцієнт еластичності податків не згадується на жодному етапі методики бюджетування податків. Наступним етапом методики бюджетування податків автори виділяють – підготовку зв'язаних бюджетів: продажу, закупок матеріалів, кошторису використання матеріалів, закупок робіт та послуг, витрат на оплату праці, соціальних виплат та пільг, інвестицій. Стосовно цього етапу можна зауважити, що перелік операційних бюджетів, в яких міститься інформація про базу оподаткування для цілей формування податкового бюджету може визначатися

для кожного підприємства індивідуально, наприклад, для торгівельного та виробничого, в залежності від специфічних аспектів фінансової діяльності. Але, як справедливо відмічається, показники податкового бюджету використовуються для розрахунку фінансових бюджетів підприємства, після формування яких попередньо розраховані дані податкового бюджету можуть бути змінені.

Наступним етапом даних методик бюджетування податків є розрахунки за видами податків та опис особливостей розрахунку деяких податкових платежів, при цьому автори відмічають про доцільність розподілу платежів за строками сплати податків і зборів шляхом формування податкового календаря в рамках бюджету руху грошових коштів підприємства, й зауважують про можливість відсутності грошових коштів в момент сплати податків, та пропонують в такому випадку фінансовому відділу накопичувати необхідні кошти або позичати їх.

Стосовно змісту другого етапу методики слід зауважити про необхідність перегляду доцільності проведення деяких заходів для цілей планування податкових платежів, а також про доцільність проведення всебічного моніторингу економічного середовища лише в рамках бюджетування податків, оскільки це вимагає значних витрат часу, наявність кваліфікованих кадрів та фінансових ресурсів. Тобто, такий аналіз доцільно проводити в рамках бюджетування на підприємстві взагалі, оскільки формування податкових бюджетів проходить з урахуванням особливостей фінансової діяльності суб'єкту господарювання, а не навпаки – пристосування фінансової діяльності до бюджетування податків.

На третьому етапі авторами пропонується складання зведеного податкового бюджету на базі показників декількох видів бюджетів (мікробюджетів, бюджетів за строками сплати, бюджет розподілу за різними

рівнями бюджетів та позабюджетних фондів, бюджет за джерелами виплати та місячний бюджет). Такий перелік податкових бюджетів передбачає групування однакової інформації за різними критеріями, що також не можна назвати виправданим, оскільки деякі з цих бюджетів можливо об'єднати, що призведе до зменшення часу на формування зведеного бюджету та документообігу.

Останній етап цієї методики – контрольний – передбачає перевірку правильності: 1) формування бухгалтерської та податкової звітності; 2) складання податкових бюджетів; 3) обчислення своєчасності та повноти сплати податків до бюджету та позабюджетних фондів.

Враховуючи наведене вище, загальна методика бюджетування податків на підприємстві може бути представлена у такий спосіб (рис. 3.1).

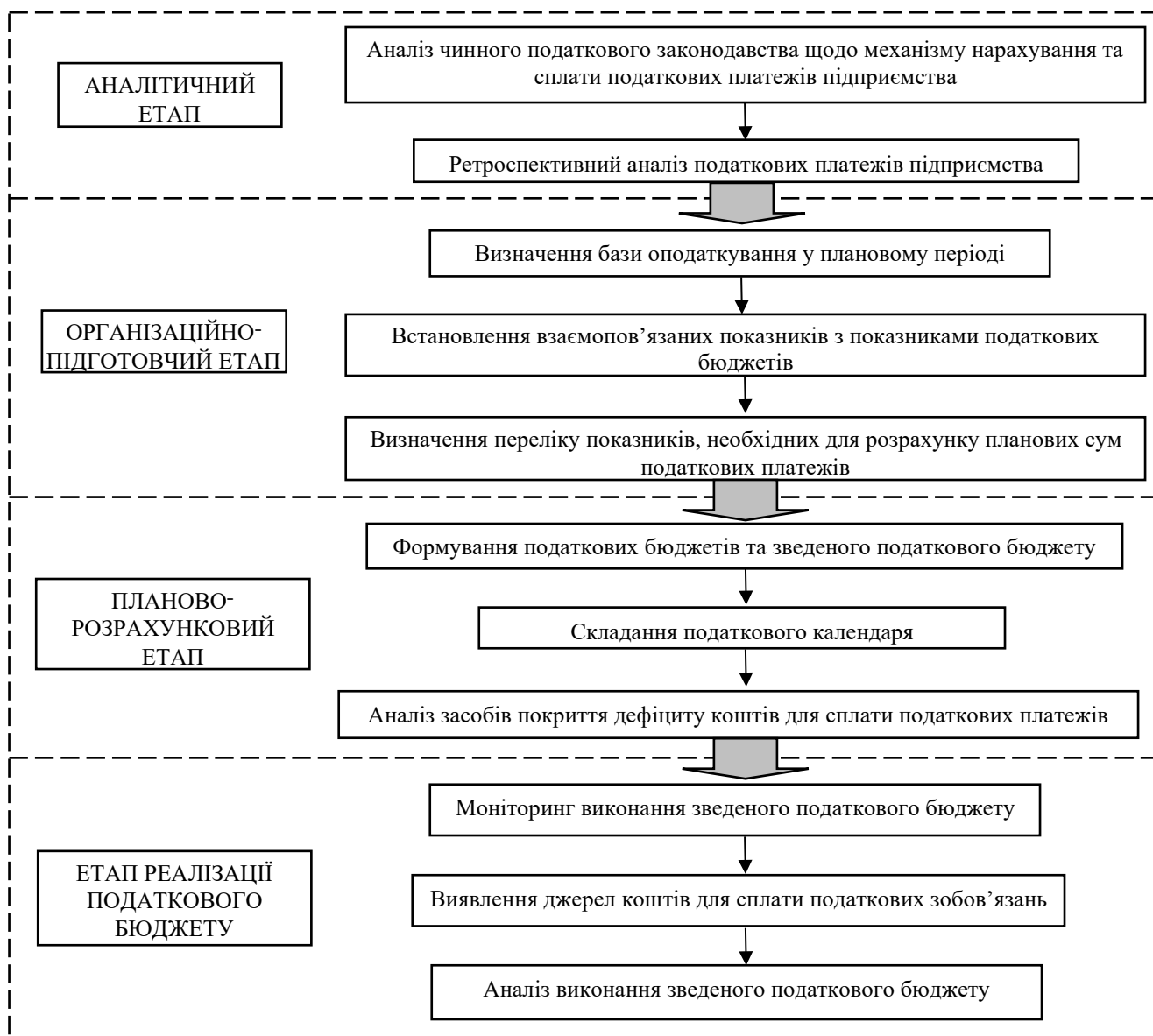

Рис. 3.1. Послідовність здійснення бюджетування податків на підприємстві

Таким чином, після аналізу податкових платежів підприємства за минулі періоди та визначення попередньої їх планової суми і уточнення податкового законодавства, можливо перейти до наступного етапу здійснення бюджетування податків на підприємстві.

Також аналітичний етап передбачає проведення ретроспективного аналізу податкових платежів підприємства для визначення питомої ваги окремих податків та зборів у загальній сумі сплачуваних суб'єктом господарювання податкових платежів у минулих періодах з метою встановлення податкових

зобов'язань, які здійснюють найбільший вплив на фінансово-економічні результати діяльності підприємства. Слід зазначити, що в умовах динамічного законодавства ретроспективний аналіз податкових платежів підприємства за попередні періоди доцільно робити за короткий проміжок часу (від одного року до трьох), тому що дані за більш віддалені періоди часу неадекватно відображають тенденцію зміни податкових платежів підприємства [40].

На прикладі ТОВ «Профіль» було проведено аналіз податкових платежів за 2019 – 2020 рр. (див. табл. 3.2 та Додаток В) та виявлено, що у першому півріччі 2019 р. основну частину податкових зобов'язань становили ПДВ (52,93%), відрахування до фондів соціального страхування (29,82%), податок на прибуток (12,50%), інші податкові платежі у сукупності займали 4,75%, серед яких найбільшим був податок на землю. У другому півріччі 2019 р. процентне співвідношення податкових платежів незначно змінилося, і основну частку їх склали ПДВ (40,71%), відрахування до фондів соціального страхування (30,27%), податок на прибуток (22,82%).

Тобто, у загальній сумі податкових платежів за цей період порівняно з першим півріччям 2019 р. відбулось збільшенням податку на прибуток на 89,73%, що вплинуло на зменшення ПДВ на 20,09% і супроводжувалось збільшенням відрахувань з заробітної плати на 5,45%. Аналіз динаміки податкових платежів підприємства свідчить про те, що у цей період відбулося збільшення податку на прибуток на 4597,97 тис. грн., акцизного збору – на 272,28 тис. грн., відрахувань до фондів соціального страхування – на 666,87 тис. грн. тоді як значно зменшився ПДВ на 4360,02 тис. грн., а також збір за забруднення навколишнього природного середовища на 84,97 тис. грн.

Ретроспективний аналіз податкових платежів ТОВ «Профіль» у 2019 – 2020 рр.

Вид податкового платежу	1 півріччя 2019 р.		2 півріччя 2019 р.		1 півріччя 2020 р.		2 півріччя 2020 р.		Відхилення					
	Сума, тис. грн.	Структура, %	Сума, тис. грн.	Структура, %	Сума, тис. грн.	Структура, %	Сума, тис. грн.	Структура, %	2 півріччя 2019 р. від 1 півріччя 2019 р.		1 півріччя 2020 р. від 2 півріччя 2019 р.		2 півріччя 2020 р. від 1 півріччя 2020 р.	
									абсолютне (+ -)	відносне, %	абсолютне (+ -)	відносне, %	абсолютне (+ -)	відносне, %
Податок на прибуток	5123,95	12,50	9721,92	22,82	14277,77	43,22	0,00	0,00	4597,97	189,73	4555,85	146,86	-14277,77	0,00
ПДВ	21704,43	52,93	17344,40	40,71	1602,73	4,85	5542,26	13,21	-4360,02	79,91	-15741,67	9,24	3939,53	345,80
Акцизний збір	59,23	0,14	331,51	0,78	220,22	0,67	50,47	0,12	272,28	559,72	-111,28	66,43	-169,75	22,92
Податок на землю	650,67	1,59	651,00	1,53	695,73	2,11	1688,29	4,02	0,33	100,05	44,73	106,87	992,56	242,66
Збір за забруднення навколишнього природного середовища	612,93	1,49	527,96	1,24	664,47	2,01	581,86	1,39	-84,97	86,14	136,51	125,86	-82,61	87,57
Комунальний податок	29,06	0,07	27,82	0,07	26,99	0,08	25,38	0,06	-1,24	95,74	-0,83	97,01	-1,61	94,04
Податок з власників транспортних засобів	34,23	0,08	32,57	0,08	29,22	0,09	27,53	0,07	-1,66	95,16	-3,35	89,73	-1,69	94,21
Відрахування до фондів соціального страхування ПФ:	12228,60	29,82	12895,47	30,27	14520,12	43,95	33275,99	79,29	666,87	105,45	1624,66	112,60	18755,87	229,17
Всього податкових платежів	41006,72	100,00	42602,06	100,00	33036,70	100,00	41967,70	100,00	1595,33	103,89	-9565,36	77,55	8931,00	127,03

*Примітка: ПФ – Пенсійний фонд

У першому півріччі 2020 р. збереглася тенденція збільшення податку на прибуток, він становив 43,22% або збільшився на 46,86%, і відрахувань на соціальне страхування, які дорівнювали 43,95%, або зросли на 12,60%, тоді як ПДВ склав 4,85% і його зменшення становило 90,76%. Аналіз динаміки податкових зобов'язань ТОВ «Профіль» за цей період виявив, що податок на прибуток збільшився на 4555,85 тис. грн., при цьому відбулось зменшення ПДВ на 15741,67 тис. грн., акцизного збору на 111,28 тис. грн. Також тенденцію до збільшення мали відрахування на страхування із заробітної плати, які збільшились на 1624,66 тис. грн., збір за забруднення навколишнього природного середовища – на 136,51 тис. грн. У другому півріччі 2020 р. структура податкових платежів зазнала істотних змін, а саме податок на прибуток дорівнював нулю, тоді як ПДВ становив 13,21%, або збільшився на 3939,53 тис. грн. Майже у двічі збільшились відрахування з заробітної плати (79,29%), або на 18755,87 тис. грн. збільшення податку на землю становило 992,56 тис. грн., скоротився акцизний збір, його зменшення склало 169,75 тис. грн. В цілому протягом 2019 – 2020 рр. податкові платежі ТОВ «Профіль» збільшились на 3,89% у другому півріччі 2019 р., або на 1595,33 тис. грн. за рахунок податку на прибуток та відрахувань на соціальне страхування, а у першому півріччі 2020 р. вони істотно зменшились на 22,45%, або на 9565,36 тис. грн., зокрема завдяки істотному зменшенню ПДВ, але вже у другому півріччі 2020 р. податкові зобов'язання підприємства зросли на 27,03%, або на 8931,00 тис. грн.

При цьому показник податкової стійкості зменшився на 26,56%, а на початок 2020 р. він збільшився на 27,07%, і знову знизився на 70,55% у другому півріччі 2020 р. Отже, певні труднощі зі сплатою податкових платежів у підприємства виникали на початку року (табл. 3.3, рис. 3.2). Доцільно проаналізувати структуру та динамку розвитку у ТОВ «Профіль».

Таблиця 3.3 Аналіз податку на прибуток ТОВ «Профіль» у 2019 – 2020 рр.

	1 півріччя 2019 р.		2 півріччя 2019 р.		1 півріччя 2020 р.		2 півріччя 2020 р.		Відхилення					
	Сума, грн.	Питома вага, %	Сума, грн.	Питома вага, %	Сума, грн.	Питома вага, %	Сума, грн.	Питома вага, %	2 півріччя 2019 р. від 1 півріччя 2019 р.		1 півріччя 2020 р. від 2 півріччя 2019 р.		2 півріччя 2020 р. від 1 півріччя 2020 р.	
									абсолютне (+,-)	відносне, %	абсолютне (+,-)	відносне, %	абсолютне (+,-)	відносне, %
Валові доходи, в т.ч.:	884360,9	100,0	1054280,9	100,0	1440518,4	100,0	1515191,8	100,0	169920,0	119,2	386237,6	136,6	74673,3	105,2
Дохід від продажу товарів	883875,6	99,9	1053885,5	100,0	1407284,4	97,7	1509272,5	99,6	170010,0	119,2	353398,8	133,5	101988,2	107,2
Приріст запасів	0,0	0,0	0,0	0,0	32919,5	2,3	-2801,7	-0,2	0,0	0,0	32919,5	0,0	-35721,2	-8,5
Інші доходи	485,3	0,1	395,3	0,0	314,6	0,0	8718,0	0,6	-90,0	81,4	-80,7	79,6	8403,4	2771,4
Валові витрати, в т.ч.:	847269,1	100,0	988060,9	100,0	1365911,0	100,0	1457862,4	100,0	140791,8	116,6	377850,1	138,2	91951,5	106,7
Витрати на придбання товарів (робіт, послуг)	730834,0	86,3	967248,4	97,9	1280433,0	93,7	1397757,8	95,9	236414,4	132,3	313184,6	132,4	117324,8	109,2
Витрати на оплату праці	31554,1	3,7	34028,4	3,5	35226,0	2,6	34605,6	2,4	2474,3	107,8	1197,6	103,5	-620,4	98,2
Витрати на внески на соціальне страхування	12183,3	1,4	12827,3	37,7	13131,9	1,0	12897,7	0,9	644,0	105,3	304,5	102,4	-234,1	98,2
Витрати на сплату податкових платежів	231,0	0,0	4984,0	38,9	2461,9	0,2	2591,0	0,2	4753,0	2157,5	-2522,1	49,4	129,1	105,2
Витрати на поліпшення основних фондів	23741,1	2,8	1950,6	39,1	28002,1	2,1	0,0	0,0	-21790,5	8,2	26051,6	1435,6	-28002,1	0,0
Інші витрати	8593,2	1,0	6582,6	337,5	6656,1	0,5	10010,3	0,7	-2020,6	76,6	73,5	101,1	3354,2	150,4
Убуток запасів	40132,4	4,7	-39560,4	-601,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-79692,8	-98,6	39560,4	0,0	0,0	0,0
Амортизаційні відрахування	15452,5		14780,3		17487,3	1,3	18907,7		-672,3	95,6	2707,1	118,3	1420,4	108,1
Прибуток, що підлягає оподаткуванню	20495,8		51434,2		57111,1	4,2	-229,4		30938,4	250,9	5676,9	111,0	-57340,4	-0,4
Податок на прибуток	5124,0		12858,6		14277,8	1,0	-57,3		7734,6	250,9	1419,2	111,0	-14335,1	-0,4

У другому півріччі 2019 р. порівняно з першим півріччям відбулося збільшення податку на прибуток, що спричинено зростанням валових доходів на 119,2%, та зменшенням амортизаційних відрахувань на 4,4%.

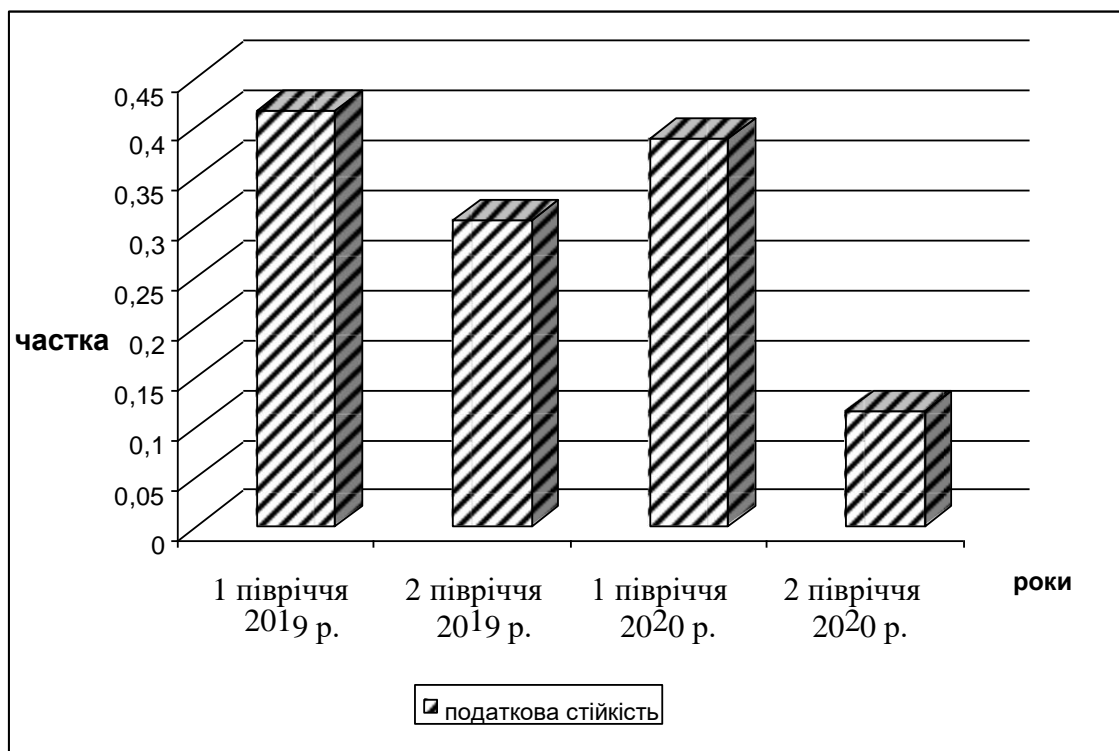

Рис. 3.2. Динаміка податкової стійкості ТОВ «Профіль» за період 2019 – 2020 рр.

У першому півріччі 2020 р. продовжився ріст податку на прибуток, який визвали збільшення валових доходів на 36,6%, за рахунок росту доходів від продажу на 33,5%, які випереджали за розміром витрати на придбання. А у другому півріччі 2020 р. тенденції розвитку податку на прибуток дещо змінились, що пояснюється змінами у складі валових доходів і витрат, а саме поряд з тим, що у цьому періоді продовжувалось їх збільшення, у складі валових доходів зменшився ріст доходів від продажу, який склав лише 7,2%, тоді як у складі валових витрат збільшилися витрати на придбання сировини на 9,2%, а також відбулось збільшення амортизаційних відрахувань на 8,1%, що привело до появи від'ємного значення податку на прибуток. Тому можна узагальнити, що в

результаті проведення ретроспективного аналізу податкових платежів ТОВ «Профіль», було виявлено тенденції, які свідчать, що найбільш істотний вплив на розмір податкових платежів підприємства здійснюють відрахування до фондів соціального страхування, ПДВ, податок на прибуток, плата за землю, тому найбільшу увагу при формуванні податкових бюджетів слід звернути на зазначені податкові платежі. На організаційно-підготовчому етапі відбувається визначення бази оподаткування у плановому періоді на підставі аналізу інформації про зміни у законодавстві, проведеного на попередньому етапі, та об'єкти оподаткування, які виявляються на основі планових показників фінансово-господарської діяльності підприємства. Після цього, встановлюється перелік відповідних показників операційних бюджетів, необхідний для складання окремих податкових бюджетів та зведеного податкового бюджету.

3.2. Організаційні аспекти бюджетування податків виробничого підприємства

Для формування та функціонування бюджетування податків у суб'єктів господарювання, досить важливим є організаційний аспект цього процесу, який визначає порядок та строки складання і реалізації податкових бюджетів. Оскільки бюджетування податків неможливо розглядати без бюджетування на підприємстві взагалі, слід перш за все відмітити загальні особливості організації останнього у діяльності суб'єкту господарювання.

Особливості організації бюджетування на підприємстві вимагають не лише розробки бюджетних форм та впровадження відповідної комп'ютерної програми, але й ретельної розробки всіх регламентів та процедур складання і контролю

виконання бюджету [47]. О.Є. Кузьмін та О.Г. Мельник [61] в своїх працях відмічають, що при реалізації організації бюджетного планування фактично здійснюється розподіл функцій щодо розроблення бюджетів, забезпечення їх виконання, аналізу, регулювання, контролю і коректування, що є проблемним питанням, оскільки супроводжується зростанням навантаження на працівників, необхідністю підвищення кваліфікації, виконанням більшого обсягу робіт тощо і, відповідно, викликає незадоволення зі сторони колективу. Г. Шейкин [95] зауважує, що організація бюджетування передбачає створення механізму взаємодії елементів фінансової структури підприємства при проходженні інформації по етапам бюджетного процесу: складання, узгодження, затвердження та контроль виконання. Отже, організація бюджетування має не ускладнювати процес формування бюджетів підприємства, а навпаки визначати порядок та строки їх формування з урахуванням особливостей фінансовогосподарської діяльності суб'єкту підприємництва.

Необхідно визначити детально кожний з аспектів організації бюджетного планування на підприємстві. Перш за все організацію бюджетування пов'язують з переглядом організаційної структури суб'єкту господарювання та формуванням нової фінансової структури. Фінансова структура представляє собою набір центрів фінансової відповідальності (ЦФВ), для яких розроблені конкретні схеми мотивації, що враховують взаємозв'язки між ЦФВ, які впливають на фінансово-економічні показники, які плануються та контролюються в системі бюджетів ЦФВ.

Векономічній літературі, присвяченій бюджетуванню розглядають різні варіанти виділення об'єктів бюджетування. Найбільш часто використовуються терміни «бізнес-одиниці», «центри обліку», або «центри фінансової відповідальності» (ЦФВ), в якості яких фігурують центри: витрат, прибутку, прибутку та збитків, збитків, венчур-центри та інвестицій (табл. 3.4).

- що впливають на прибутковість: центри доходів, центри витрат, центри прибутку;
- що впливають на платоспроможність: центри відповідальності за отримання (надходження) та витрачання грошових коштів, центри інвестицій.

Досить неоднозначним є питання віднесення тієї чи іншої структурної одиниці до відповідного центру відповідальності. На погляд Д.Ю. Атаманова [8], основним критерієм віднесення до того чи іншого типу ЦФВ є повнота фінансової відповідальності.

Можна узагальнити, що незалежно від конкретизації ЦФВ, формування податкових бюджетів може бути віднесено до повноважень центрів витрат, що має бути враховано у подальших організаційних заходах на підприємстві. Після формування фінансової структури та визначення ЦФВ необхідно сформулювати бюджетний регламент. В цілому спостерігається єдність поглядів науковців [8, 88, 218, 214] відносно визначення бюджетного регламенту, який представляє собою встановлений на підприємстві порядок складання (розробки), представлення (передачі), узгодження (візування), консолідації (обробки та аналізу), проведення план-факт аналізу та оцінки виконання бюджетів різного виду та рівнів. Основні складові елементи бюджетного регламенту представлені на рис. 3.3.

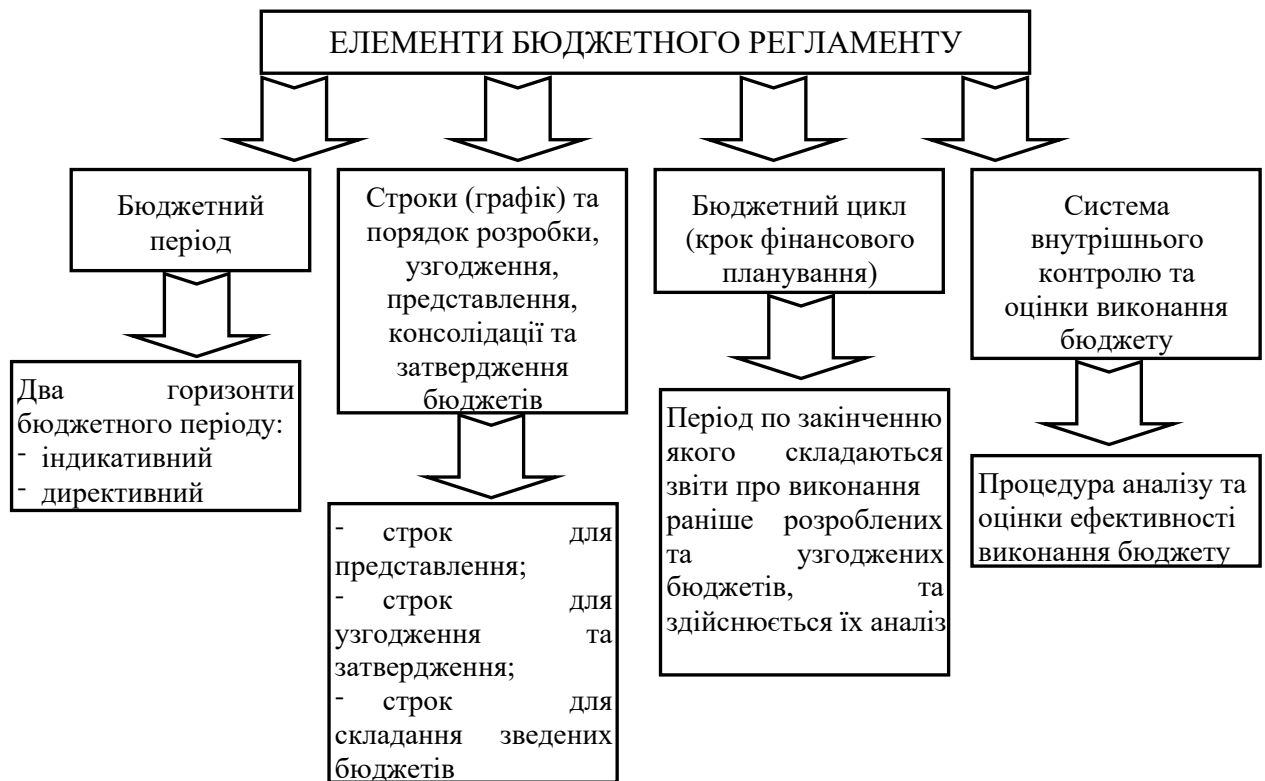

Рис. 3.3. Основні елементи бюджетного регламенту на підприємстві

Досить важливим є вибір мінімального бюджетного періоду, звичайно ним є місяць, але можуть бути встановлені інші періоди в залежності від [8]:

- ступеня стабільності зовнішнього середовища підприємства;
- часового основного виробничого (або фінансового) циклу; - прийнятої періодизації в управлінському обліку.

Заключними в рамках організації бюджетування на підприємстві є заходи з розробки графіку документообігу, при чому слід відмітити, що цей графік неможливо сформувавши без визначення ЦФВ, графіків складання окремих бюджетів та встановлення послідовності руху фінансової інформації за рівнями управління. В процесі складання бюджетів може виникати необхідність вносити корективи у строки та послідовність складання окремих бюджетів різними структурними підрозділами, тоді необхідно визначити безпосередньо процедуру складання, узгодження та затвердження бюджетів [47].

Найпоширенішими серед методів організації процесу бюджетування на підприємстві є методи:

- централізованого бюджетного планування («згори вниз») – передбачає формування централізованого координуючого органу;
- децентралізованого бюджетного планування («знизу вгору») – полягає у тому, що центри відповідальності на місцях формують часткові бюджети, кошториси та плани;
- зустрічного бюджетного планування (комбінований) – за цим методом координуючий центр розробляє зведені основні бюджети, передає у вигляді завдань їх центрам відповідальності у межах наданих повноважень.

З урахуванням наведених організаційних особливостей функціонування бюджетування на підприємстві стає можливим сформулювати безпосередньо засади організації бюджетування податків суб'єкту підприємництва.

З урахуванням особливостей бюджетування та обчислення податкових платежів пропонується наступний підхід до організації впровадження та функціонування бюджетування податків на підприємстві (рис. 3.4), який розділено на два блоки: 1) підготовчий; 2) організаційний.

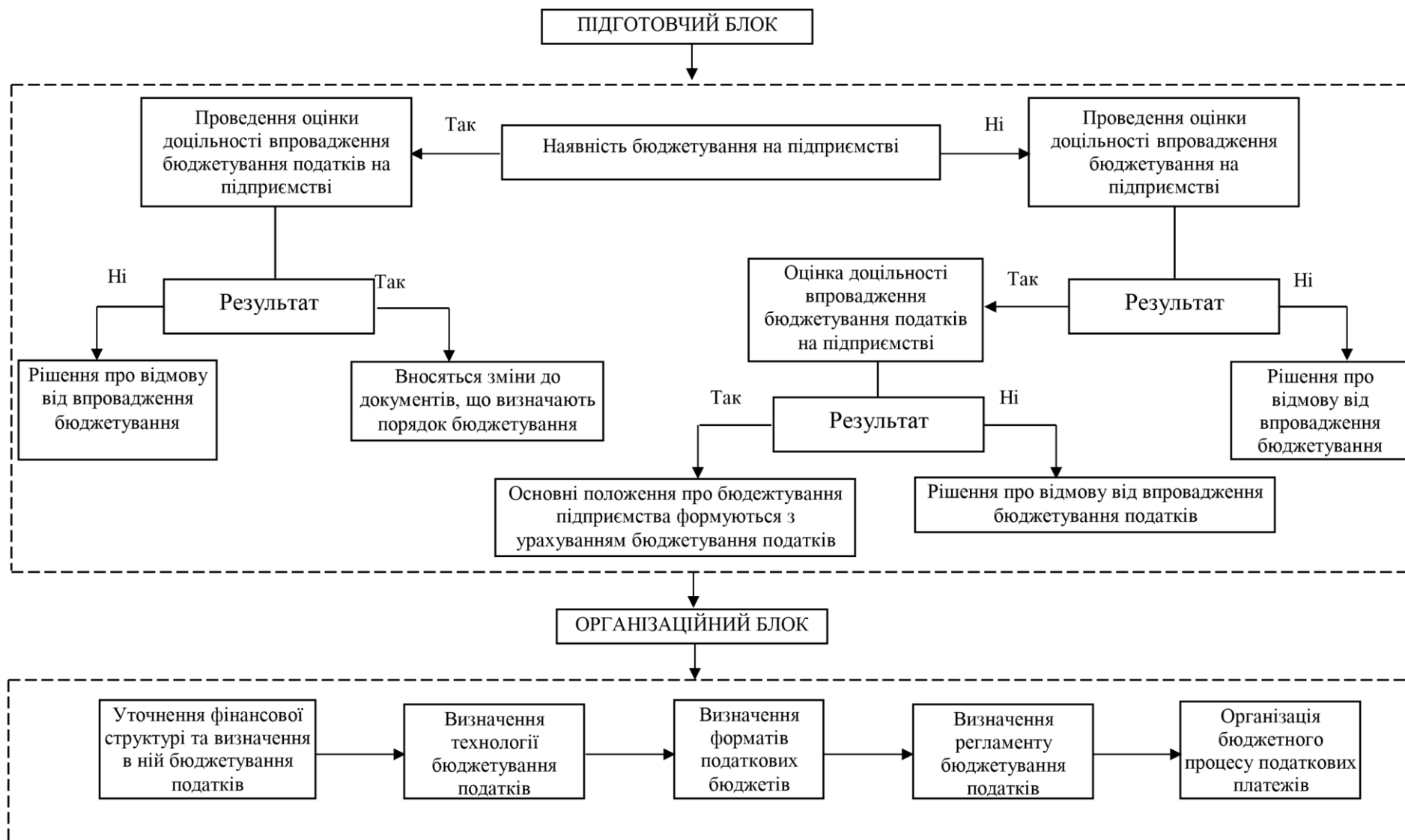

Рис. 3.4. Підхід до організації впровадження та функціонування бюджетування податків на підприємстві

Відносно першого блоку слід зауважити, що необхідність проведення заходів з оцінки доцільності впровадження бюджетування взагалі та бюджетування податків зокрема пояснюється тим, що ці процеси вимагають істотних витрат (матеріальних, фінансових, часових), тому результат від їх впровадження має перевищувати витрати на їх функціонування.

Також в рамках цього етапу необхідно перевірити наявність обов'язкової реєстрації платником за окремими податками та зборами у випадках, які також передбачені законодавством. Необхідність проведення зазначених заходів пояснюється тим, що за порушення вимог з отримання реєстраційних документів у державних органах, діяльність суб'єкту господарювання визнається незаконною та підпадає від фінансову, адміністративну та карну відповідальність.

Враховуючи, що види бізнесу підприємства розподіляються за структурними підрозділами, на підставі чого складається перелік ЦФВ та визначаються їх типи, необхідно визначити місце бюджетування податків у фінансовій структурі суб'єкту господарювання. На цьому етапі слід відзначити, що в цілому формування податкових бюджетів може відбуватися як за ЦФВ, так по підприємству в цілому.

Для організації бюджетування податків пропонується залучити до процесу формування податкових бюджетів податкового менеджера, який буде узагальнювати й аналізувати інформацію про податкові платежі, надану за встановленою формою від структурних підрозділів за визначеними інформаційними взаємозв'язками на підприємстві, складати, узгоджувати, виконувати бюджети податків під керівництвом фінансового директора підприємства.

Закінчується етап визначення бюджетування податків у фінансовій структурі підприємства внесенням до положення про фінансову структуру даних про функції, задачі та сфери повноважень податкового менеджера та його відповідальності за порядок планування та виконання податкових бюджетів (рис.

3.5).

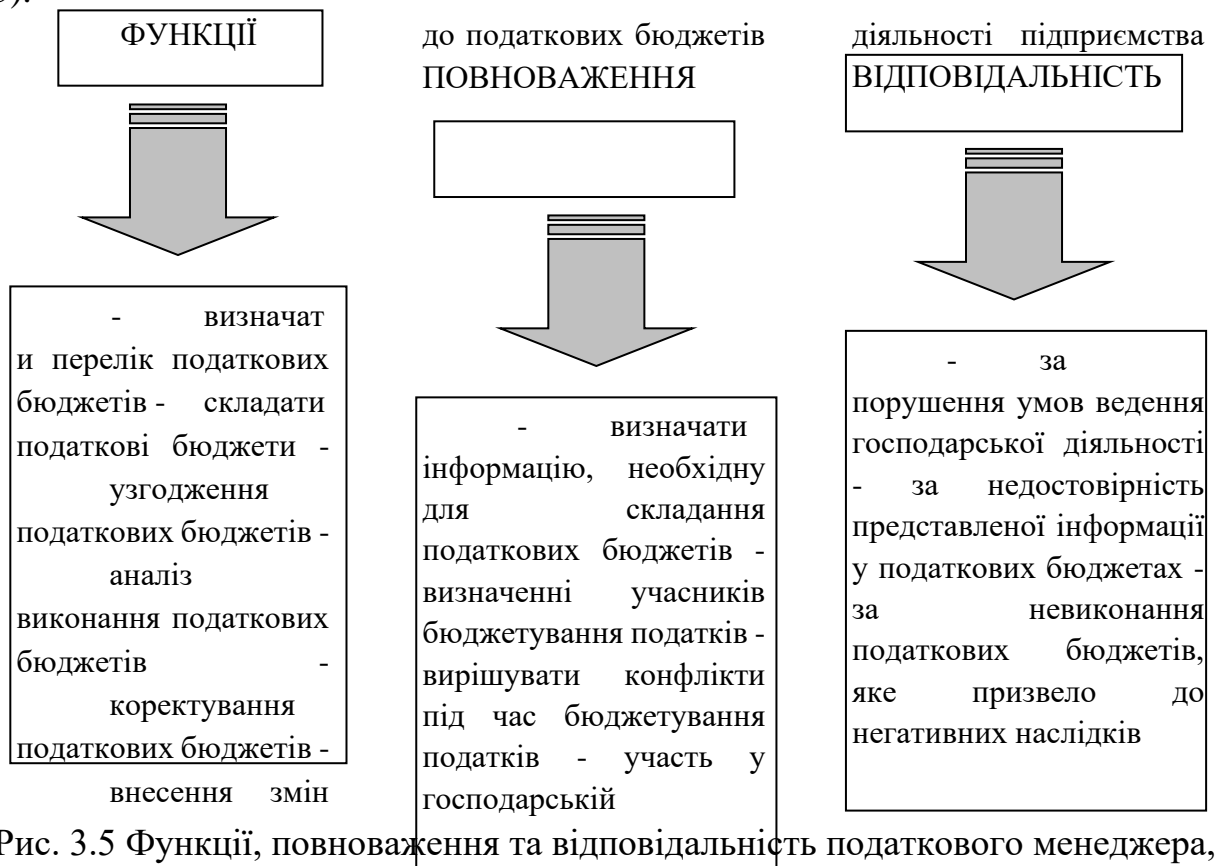

Рис. 3.5 Функції, повноваження та відповідальність податкового менеджера, який здійснює бюджетування податків на підприємстві

На другому етапі організації впровадження та функціонування бюджетування податків відбувається:

- формування переліку податкових бюджетів підприємства та встановлення їх взаємозв'язку з відповідними операційними бюджетами;
- розробляється порядок складання податкових бюджетів;

- визначається послідовність складання, узгодження та виконання, тобто консолідації зведеного податкового бюджету.

На третьому етапі – визначенні форматів податкових бюджетів – відбувається:

- формування набору статей податкових бюджетів відповідно до визначення бази оподаткування конкретних податків та зборів підприємства;

- встановлення набору фінансових коефіцієнтів – коефіцієнти використовуються для оцінки фінансового стану підприємства у зв'язку з впливом оподаткування на фінансовий результат діяльності суб'єкту господарювання та визначаються заходи у випадку виявлення тимчасового дефіциту грошових коштів необхідних для сплати податкових зобов'язань.

В результаті цього етапу інформація про форми податкових платежів відображується разом з інформацією про форми інших операційних та фінансових бюджетів підприємства у положенні про бюджетні формати, що встановлює єдність у відображенні інформації у бюджетах ЦФВ та зведених бюджетах.

На четвертому етапі – визначенні регламенту бюджетування податків – з урахуванням загального регламенту бюджетування на підприємстві:

- встановлюється бюджетний період для податкових бюджетів;

- визначається порядок розробки, надання початкових бюджетних форм податкових платежів та їх консолідація у зведений податковий бюджет;

- встановлюється процедура оцінки виконання податкового бюджету та аналізу відхилень фактичних показників податкових бюджетів від запланованих, складання звітів про виконання податкових бюджетів та їх коректування;

- формується порядок розробки та консолідації скоригованих податкових бюджетів;

- вноситься до положення про бюджетний регламент інформація відносно порядку надання, узгодження, затвердження податкових бюджетів за ЦФВ, вирішення конфліктів та підготовки зведеного податкового бюджету.

Визначивши таким чином контури бюджетування податків, стає можливим безпосередньо перейти до організації бюджетного процесу податкових платежів, тобто до п'ятого етапу, на якому:

- визначаються суб'єкти бюджетування податків: фінансовий директор та податковий менеджер відповідальні за формування податкового бюджету, а за розрахунок окремих параметрів бази оподаткування – відповідні підрозділи підприємства в залежності від розподілу відповідальності за показники податкових бюджетів;

- розподіляються функції, відповідальність та повноваження між визначеними учасниками бюджетування податків;

- встановлюється порядок взаємодії учасників бюджетування податків між собою та іншими структурними підрозділами підприємства (схема документообігу підприємства);

- вносяться положення у документи, які регламентують процес бюджетування на підприємстві, що регламентують бюджетування податків суб'єкту господарювання.

Запропонований підхід до організації бюджетування податків частково було втілено в роботу ТОВ «Профіль», а саме відносно безпосереднього формування податкових бюджетів. Раніше показники податкових платежів розраховувались за місцями їх виникнення і не зводились у один бюджет, в результаті чого у підприємства постійно виникали труднощі з точністю розрахованих показників податкових зобов'язань та були наявні штрафні санкції за порушення термінів їх сплати.

Окремої уваги заслуговує інформаційне забезпечення процесу бюджетування податків, особливості якого також визначаються в рамках організаційних заходів. Налагодження інформаційної системи, яка обслуговує процес бюджетування на підприємстві та механізму документообігу є однією з умов впровадження технології бюджетування суб'єкту господарювання.

У зв'язку з чим, необхідність визначення інформаційного контуру для цілей бюджетування пояснюється тим, що саме її відсутність частіше всього призводить до несплати податкових платежів в строк, оскільки управлінський процес не забезпечується своєчасно необхідною для прийняття оперативних управлінських рішень інформацією, що досить ускладнює процес виконання податкових бюджетів, тому що не відбувається завчасне формування фінансових ресурсів для погашення податкових зобов'язань. Для управління оподаткуванням на підприємстві автори [40, 56] поділяють інформаційне забезпечення на внутрішнє та зовнішнє (рис. 3.6).

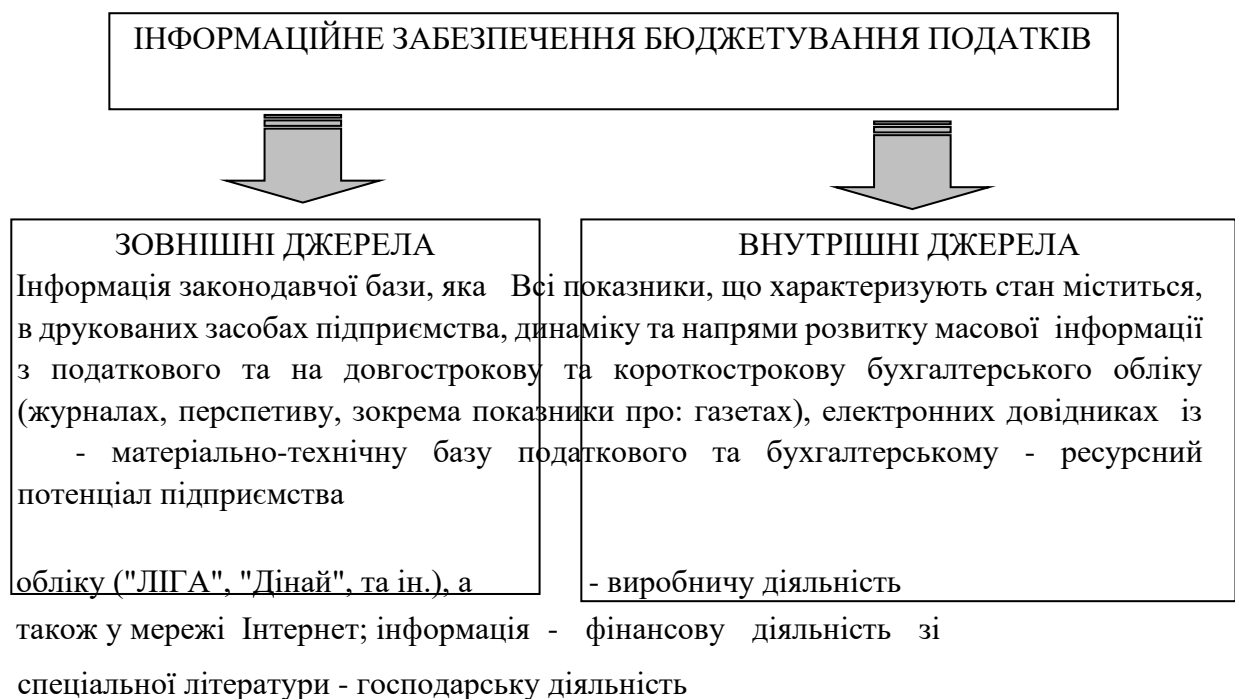

Рис. 3.6. Інформаційне забезпечення бюджетування податків суб'єкту господарювання

Слід відмітити, що формування інформаційного забезпечення процесу бюджетування податків доцільно проводити з урахуванням певних вимог [56]: своєчасності, єдності форматів даних та регулярності отримання інформації.

Зазначені вимоги до інформаційного забезпечення процесу формування податкових бюджетів можуть бути реалізовані при виконанні ряду умов:

1. Система загального управлінського обліку орієнтована на керівництво відповідних структурних підрозділів та підприємства в цілому.
2. Система управлінського обліку для податкових платежів, як і для показників діяльності в цілому, має бути децентралізованою, тобто будуватись за принципом «згори-до низу».
3. Податковий менеджер повинен мати можливість фіксування та передачі керівництву даних про податкові платежі.
4. Дані про податкові платежі мають фіксуватись у місцях їх виникнення.

До створення та функціонування бюджетування податків на ТОВ «Профіль» була впроваджена схема інформаційних потоків складання та виконання податкових бюджетів (рис. 3.7).

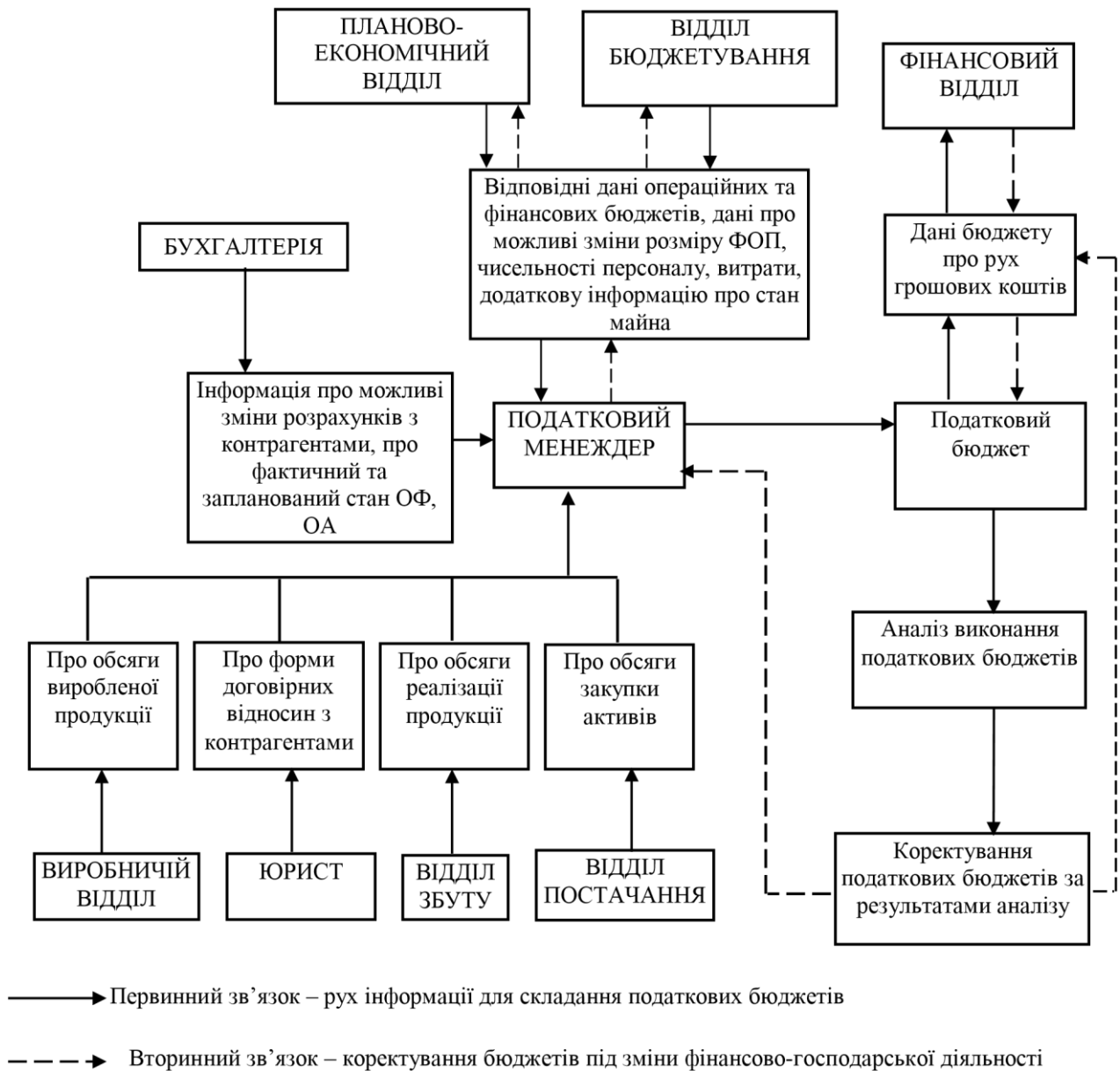

Рис. 3.7. Схема інформаційних потоків для цілей планування податків на ТОВ «Профіль»

Таким чином, можна узагальнити, що запропонований підхід до організації впровадження та функціонування бюджетування податків було реалізовано у практичній діяльності ТОВ «Профіль», що дозволило визначити місце бюджетування податків в організаційній та фінансовій структурах підприємства.

3.3. Моніторинг та контроль податкових бюджетів та їх вплив на фінансово-економічні результати діяльності підприємства

Важливу роль у процесі методичного та організаційного забезпечення бюджетування податків відіграє моніторинг та контроль виконання податкових бюджетів, який дозволяє своєчасно виявити слабкі місця у цьому процесі та розробити комплекс відповідних мір та заходів, у разі виявлення переплати або недоплати податкових платежів внаслідок виконання бюджетів податків. Оскільки основною метою бюджетування податків є управління податковими платежами з метою їх достовірного визначення та своєчасної сплати у періоді, що планується, недоліки організації контролю виконання податкових бюджетів можуть призвести до негативних наслідків у діяльності будь-якого суб'єкту господарювання. Тому для запобігання виникненню цих явищ доцільним вважається розробити методичний підхід до проведення контролю виконання податкових бюджетів.

Взагалі контроль є невід'ємною складовою організації та проведення бюджетування на підприємстві, про що відмічає багато фахівців [49], без якого неможливо відстежувати проведення виконання бюджетів підприємства та досягнення поставлених цілей та задач. Як відзначають Є.А. Бадюкіна та Н.В. Ружанская, що система контролю дозволяє своєчасно виявити проблеми, реагувати на небажаний хід подій та вносити відповідні корективи в управлінські рішення з метою усунення небажаних відхилень, для того щоб початкові наміри були здійснені – це з одного боку, а з іншого – надає можливість виявити позитивні аспекти та сильні сторони діяльності суб'єкту господарювання. С. Ковтун [47] відмічає, що бюджетування без зворотного зв'язку – це дарма витрачений час, тому для цілей контролю й аналізу виконання

бюджету та виявлення відхилень фактичної діяльності від запланованої у повну бюджетну систему включаються не лише планові, але і фактичні (звітні) дані (див. рис. 3.8).

Рис. 3.8. Елементи системи контролю для цілей бюджетування на підприємстві

З урахуванням елементів системи контролю було визначено наступні етапи проведення контролю виконання податкових бюджетів:

- 1) призначення осіб, що контролюють виконання різних статей зведеного податкового бюджету;
- 2) формування переліку контрольних показників для аналізу виконання податкового бюджету;
- 3) надання інформації про виконання податкових бюджетів у відповідній формі;

- 4) порівняння планових та фактичних показників бюджетів податків;
- 5) аналіз відхилень та виявлення їх причин;
- 6) коректування податкових бюджетів або посилення контролю їх виконання.

Призначення суб'єктів контролю за виконанням податкових бюджетів є першочерговою задачею. Як вже відмічалось раніше, функції зі складання, узгодження, виконання та контролю за податковими бюджетами пропонується покласти на податкового менеджера, а також на фінансового директора – в частині контролю наявності грошових коштів необхідних для сплати податків та зборів, та залучити до цього процесу бухгалтерію підприємства – в частині документального підтвердження фактів проведення господарських операцій, оскільки лише за такої умови доходи та витрати признаються такими для цілей оподаткування.

Об'єктами контролю при бюджетуванні податків визначаються податкові бюджети підприємства, перелік яких встановлюється суб'єктом господарювання самостійно в залежності від особливостей діяльності та обраної системи оподаткування. Відповідно до об'єкту визначаються предмети контролю, якими є окремі характеристики стану податкових бюджетів. Слід відмітити, що зведений податковий бюджет включає у себе показники сум окремих податків, які в свою чергу також складаються з показників, що визначають розмір доходів та витрат, грошових коштів, активів та пасивів тощо, які при формуванні загальної бюджетної моделі підприємства мають вводиться з максимальним ступенем деталізації, [47] і, як зауважує А.О. Васильєв, здійснення контролю по кожній бюджетній строчці з точністю до окремого виду допоміжних матеріалів у окремого підрозділу – недоцільно. Тому необхідно визначити основні контрольні показники податкових бюджетів, за якими буде проводитись контроль їх виконання, та граничні значення відхилень, що признаються

допустимими, з метою економії робочого часу фахівців для пошуку відхилень на незначні величини [47].

З урахуванням цього податковий менеджер на основі ретроспективного та перспективного аналізу має визначити показники податкових баз, що найбільше піддаються змінам і з урахуванням яких факторів, та визначити показники, які протягом планового періоду не будуть змінюватись взагалі (наприклад, чисельність персоналу, склад окремої групи основних фондів) та розробити формати представлення інформації з відповідних структурних підрозділів щодо виникнення змін показників баз оподаткування (рис. 3.9).

Рис. 3.9. Формування інформаційного поля щодо можливих відхилень у показниках податкових бюджетів

Ретроспективний аналіз показників баз оподаткування проводиться з метою визначення причин їх найчастіших змін та наслідків. У випадку якщо причиною таких змін є неузгодженість роботи менеджерів або неточність та несвоєчасність отриманої інформації необхідно розробити комплекс заходів щодо зниження впливу цих факторів на бюджетування податків. Перспективний аналіз баз оподаткування проводиться з метою врахування можливих змін у плановому періоді та оцінки їх наслідків. Необхідно зауважити, що виявлення відхилень за показниками податкових платежів в сторону збільшення або в сторону зменшення не може свідчити про покращення або погіршення фінансового стану підприємства. В таких випадках перш за все необхідно з'ясувати, що спричинило такі зміни у діяльності суб'єкту господарювання. Так, наприклад, збільшення обсягів продажу спричинить збільшення зобов'язань за податком на прибуток та ПДВ, але також і призведе до збільшення виручки від реалізації. Причинами, що спричиняють зміни у показниках та впливають на виконання податкових бюджетів можуть бути зовнішні та внутрішні фактори [40, 47] (рис. 3.10).

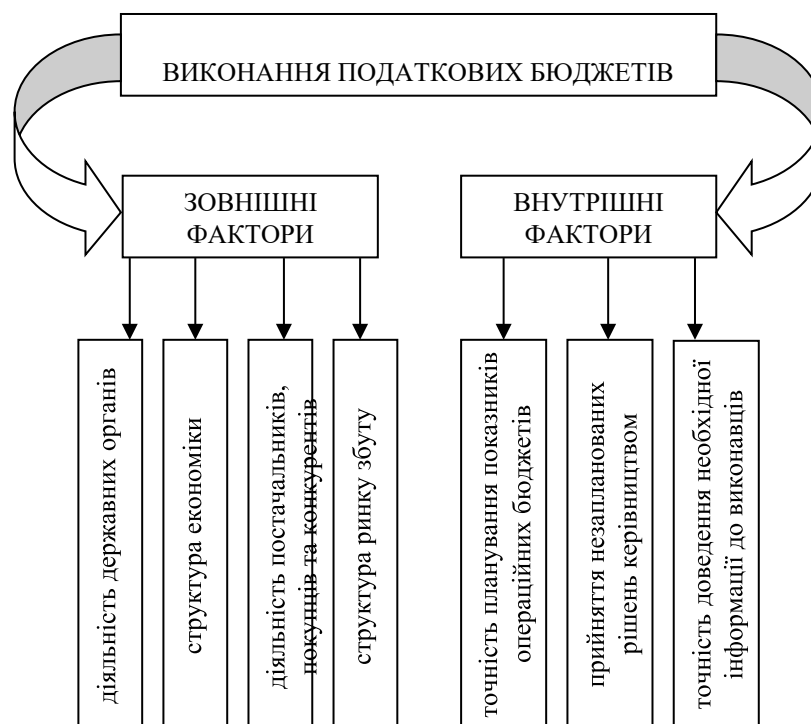

Рис. 3.10. Фактори, що впливають на виконання податкових бюджетів

Перелік відповідних підрозділів визначається з урахуванням показників операційних бюджетів, які використовуються для складання податкових бюджетів, тобто окремий підрозділ підприємства відповідальний за формування відповідного операційного бюджету повинен повідомляти про зміни показників, які визначає податковий менеджер. Для цього формується відповідний графік документообігу, в якому відмічається про необхідність такого повідомлення структурним підрозділом та зазначаються строки повідомлення (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Взаємозв'язок впливу змін показників операційних бюджетів на податкові бюджети підприємства

Операційний бюджет	Зміна показників	Податковий бюджет	Зміна показників
Бюджет доходів	Інші доходи. Оренда будівель та обладнання.	Бюджети податку на прибуток та ПДВ.	Валові доходи. Податкові зобов'язання.
Бюджет продажу	Доходи від реалізації за видами бізнесу.	Бюджети податку на прибуток та ПДВ.	Валові доходи. Податкові зобов'язання.
Бюджет комерційних витрат	Транспортні витрати. Витрати на рекламу. Витрати на відрядження. Витрати на зв'язок (телефони, мобільний зв'язок, Інтернет, ФОП відділу збуту).	Бюджет податку на прибуток.	Валові витрати.
Бюджет виробництва	Зміни у виробничій програмі	Бюджет податку на прибуток.	Валові витрати.
Бюджет виробничих запасів	Вартість, витрати, закупка: ☐ основної сировини; ☐ запасних частин.	Бюджети податку на прибуток та ПДВ.	Валові витрати. Податковий кредит з ПДВ.
Бюджет прямих витрат на матеріали	Вартість сировини.	Бюджети податку на прибуток та ПДВ.	Валові витрати. Податковий кредит з ПДВ.
Бюджет прямих витрат на оплату праці	Витрати на ФОП що залежать від змін обсягів виробництва.	Бюджети податку на прибуток та внесків на загальнообов'язкове соціальне страхування.	Валові витрати. Розмір внесків на загальнообов'язкове соціальне страхування.
Бюджет інших прямих витрат	Витрати на охорону праці. Електричну енергію.	Бюджети податку на прибуток та ПДВ.	Валові витрати. Податковий кредит з ПДВ.
Бюджет загальновиробничих накладних витрат	ФОП апарату управління, обслуговуючого персоналу. Витрати на охорону. Витрати на утримання та експлуатацію основ засобів.	Бюджети податку на прибуток та внесків на загальнообов'язкове соціальне страхування.	Валові витрати. Амортизаційні відрахування Розмір внесків на загальнообов'язкове соціальне страхування.
Операційний бюджет	Зміна показників	Податковий бюджет	Зміна показників

Бюджет управлінських витрат	ФОП управлінського апарату. Відрядження. Службовий транспорт. Зв'язок (стаціонарний мобільний). Комунальні та орендні платежі. Послуги сторонніх організацій. Страхування. Консалтинг. Утримання офісної техніки. Відсотки за кредит.	Бюджети податку на прибуток та внесків на загальнообов'язкове соціальне страхування.	Валові витрати. Розмір внесків на загальнообов'язкове соціальне страхування.
Бюджет капітальних вкладень	Придбання основ засобів та нематеріальних активів. Вкладення у капітальне будівництво (з ПДВ).	Бюджети податку на прибуток та ПДВ, податку на землю.	Валові витрати. Податковий кредит з ПДВ. Розмір плати за землю.

На підставі графіку документообігу для підприємства в цілому визначаються відхилення за основними показниками операційних бюджетів, а з урахуванням цієї інформації податковий менеджер визначає, які показники яких податкових бюджетів мають бути відкориговані, вносить відповідні зміни у бюджети податків та надає їх фінансовому директору для узгодження суми сплати податкових зобов'язань у плановому періоді.

Далі слід окремо виділити періоди здійснення контрольних процедур. Періодичність проведення контролю виконання податкових бюджетів визначається при формуванні регламенту податкових бюджетів. Як вже відмічалось періодом бюджетування податків може бути: рік, місяць або декада.

З урахуванням цього та теоретичних розробок [47] у сфері проведення контролю при впровадженні та функціонуванні процесу бюджетування на підприємстві, контроль за показниками податкових бюджетів пропонується здійснювати у три стадії (рис. 3.11).

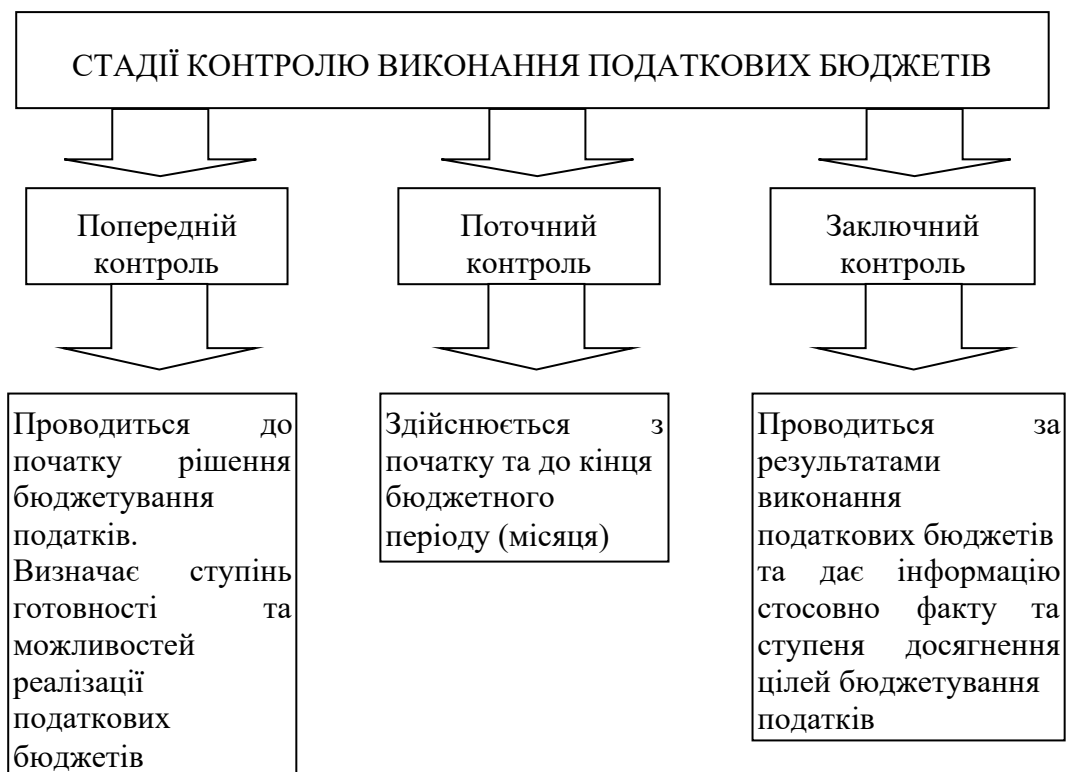

Рис. 3.11. Стадії проведення контролю за виконанням податкових бюджетів

Попередній контроль за виконанням податкових бюджетів проводиться з метою визначення цілей та задач бюджетування податків до керівників більш низьких рівнів управління – доведення даної інформації доцільно проводити не лише до податкового менеджера, але й до керівників відповідних центрів відповідальності, де формуються показники баз оподаткування податковими платежами підприємства; заслуховування учасників бюджетування податків про готовність до виконання поставлених задач формування податкових бюджетів.

Поточний контроль виконання податкових бюджетів може бути охарактеризований як регулярне звітування податкового менеджера перед фінансовим директором відносно виконання окремих пунктів податкових бюджетів, та може здійснюватись щодня. При виявленні негативних тенденцій виконання податкових бюджетів податковий менеджер при проведенні поточного контролю має завчасно оцінити їх наслідки та розробити комплекс заходів відносно вирішення наявних проблем виконання податкових бюджетів. Поточний контроль здійснюється безпосередньо податковим менеджером, який на підставі ретроспективного та перспективного аналізу інформації про зміни показників операційних бюджетів, що відбуваються протягом бюджетного періоду вносить коректування до бюджету податків, та у випадку виявлення значних відхилень планових даних від фактичних робить оцінку виконання податкового бюджету з урахуванням змін, що відбулися. При цьому оцінюється податкова стійкість та платоспроможність підприємства стосовно повноти та своєчасної сплати податкових зобов'язань.

Заключний контроль виконання податкових бюджетів проводиться для визначення ступеня досягнення задач бюджетування податків та оформлюється у вигляді звітів про виконання бюджетів податків податковим менеджером з періодичністю визначеною регламентом бюджетування на підприємстві. З

урахуванням наведеного вище, автором пропонується наступний методичний підхід до проведення моніторингу та контролю виконання податкових бюджетів підприємства (рис. 3.12).

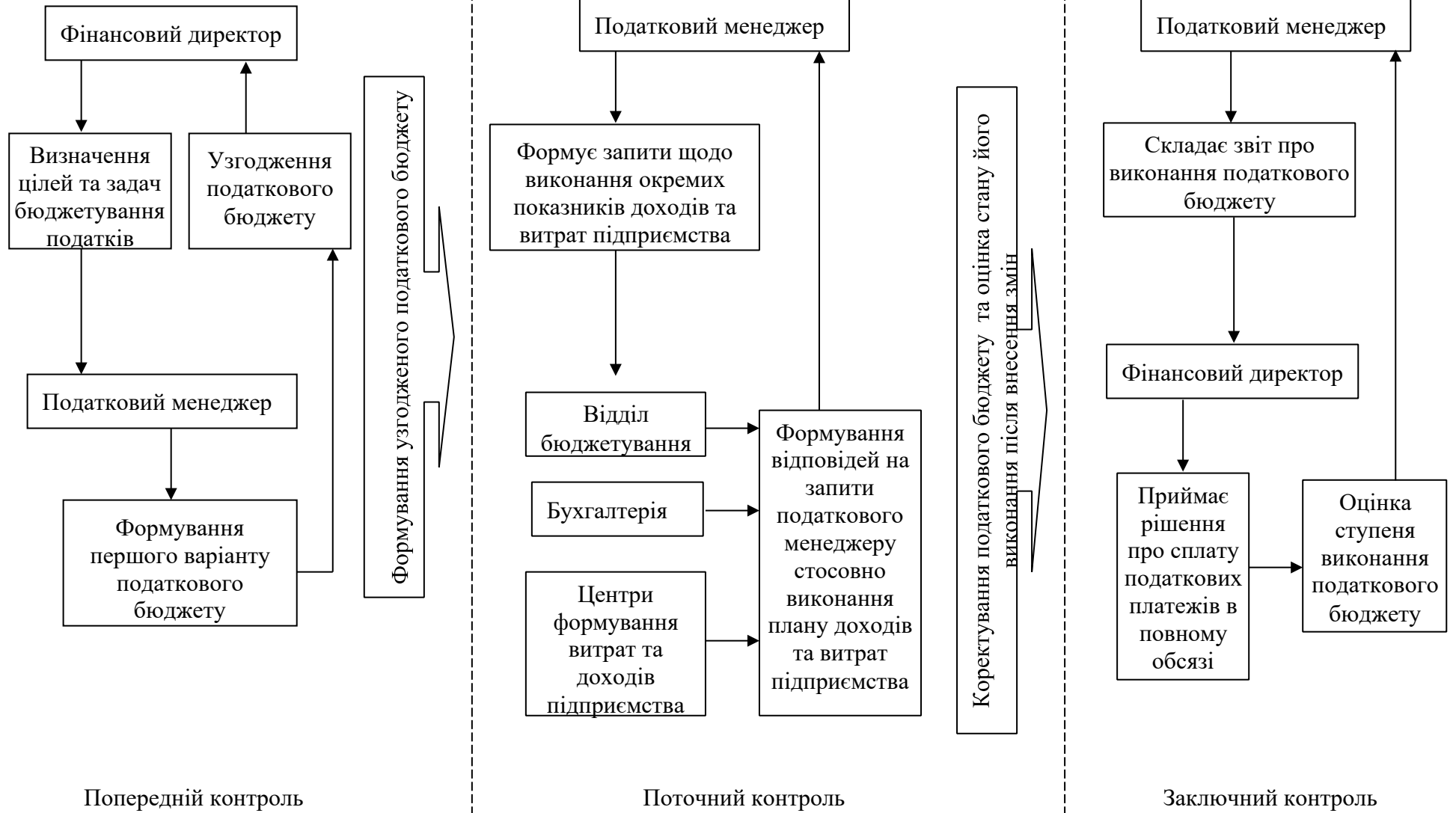

Рис. 3.12. Послідовність проведення моніторингу та контролю виконання податкових бюджетів підприємства

На заключному етапі моніторингу та контролю виконання податкового бюджету, податковим менеджером складається звіт про його виконання, на підставі якого фінансовий директор приймає рішення стосовно сплати податкових платежів, та оцінюється ступень виконання податкового бюджету.

Таким чином, можна зробити висновок, що запропонований методичний підхід до проведення моніторингу та контролю виконання податкових бюджетів підприємства дозволяє оцінити стан формування податкових платежів при оперативному реагуванні на зміни у їх базах оподаткування й попередити виникнення тимчасового дефіциту грошових коштів, необхідних для повної та своєчасної сплати податкових зобов'язань суб'єктом господарювання. Перш за все слід відмітити, що за рахунок впровадження оперативного моніторингу виконання податкових бюджетів знизився відсоток від'ємних відхилень фактичних показників бюджетів від планових (табл. 3.6 та 3.7).

Таблиця 3.6

Дані виконання плану показників бюджетів податків підприємства у IV кварталі 2020 р., тис. грн.

Показник бюджету	Період									Середній відсоток виконання
	січень			лютий			березень			
	план	факт	виконання	план	факт	виконання	план	факт	виконання	
Податку на землю	196,0	196,0	100,0	294,0	294,0	100,0	294,0	294,0	100,0	100,0
Внесків ПФ	211971,2	357595,4	168,7	223575,1	399975,8	178,9	225232,8	408347,0	181,3	176,3
Податку на прибуток	2906472,4	5446729,3	187,4	2906472,4	6161721,5	212,0	2906472,4	6495965,9	223,5	207,6
ПДВ	608193,8	1181720,5	194,3	417645,2	954736,9	228,6	866585,0	2014678,0	231,1	218,0

Дані про виконання плану показників бюджету податків у IV кварталі 2020 р. (табл. 3.6) відображують ситуацію до впровадження на підприємстві

запропонованих автором методичного підходу до бюджетування податків та моніторингу виконання податкових бюджетів. Аналіз відхилень планових показників бюджетів податків від фактичних показує значні відхилення за показниками бюджету податку на прибуток та ПДВ, які відповідно в середньому становлять 107,6% та 118,0%, що свідчить про низький рівень методичного та організаційного забезпечення процесу бюджетування податків на досліджуваному підприємстві.

Після практичного впровадження запропонованих заходів з вдосконалення послідовності проведення бюджетування податків і методичного підходу до контролю та моніторингу виконання податкових бюджетів, протягом досліджуваного періоду спостерігалось зниження відсотку відхилення планових значень від фактичних (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Дані виконання плану показників бюджетів податків підприємства у I кварталі 2011 р., тис. грн.

Показник бюджету	Період									Середній відсоток виконання
	січень			лютий			березень			
	план	факт	виконання	план	факт	виконання	план	факт	виконання	
Податку на землю	200,0	200,0	100,0	300,0	300,0	100,0	300,0	300,0	100,0	100,0
Внесків ПФ	217183,6	251281,4	115,7	229072,8	249460,3	108,9	230771,3	256848,5	111,3	112,0
Податку на прибуток	2944754,2	3457141,5	117,4	2944754,2	3521926,1	119,6	2944754,2	3636771,5	123,5	120,2
ПДВ	614958,3	702897,3	114,3	422290,4	500836,4	118,6	876223,5	1061106,7	121,1	118,0

Тобто, після впровадження заходів з вдосконалення організаційного та методичного забезпечення бюджетування податків на підприємстві відсоток відхилення планових значень від фактичних зменшився для показників

бюджету податку на прибуток на 87,4% (207,6% – 120,2%), а для показників бюджету ПДВ на 100,0% (218,0% – 118%), що свідчить про підвищення ефективності заходів з формування податкових бюджетів суб'єкту господарювання. Крім цього, цей факт підтверджує зміни у показнику податкової стійкості підприємства за досліджувані періоди (рис. 3.13).

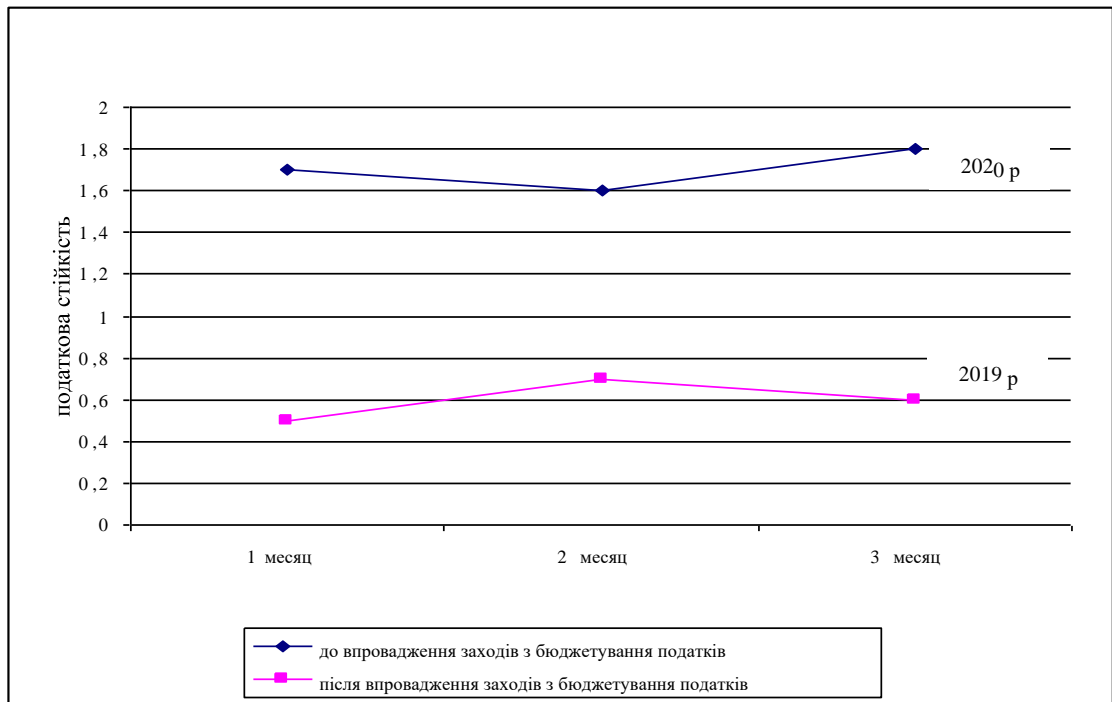

Рис. 3.13. Графік податкової стійкості підприємства до та після впровадження заходів з удосконалення процесу планування податків на ТОВ «Профіль»

Таким чином, можна зробити висновок, що викладені підходи до організації бюджетування податків та методичного підходу до проведення контролю та моніторингу виконання податкових платежів дозволяють своєчасно формувати необхідні кошти для сплати податкових зобов'язань, а поточний моніторинг виконання показників бюджетів податків коректувати їх

виконання в залежності від змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі суб'єкту господарювання.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного дослідження теоретичних та методичних основ і практичного застосування планування податків дало можливість встановити, що на фінансово-економічні результати діяльності будь-якого підприємства впливають особливості податкової політики держави. Аналіз підходів до визначення поняття «податкової політики держави» ґрунтується на тому, що податкова політика є складовою частиною фіскальної політики, яка в свою чергу входить до складу фінансової політики, а остання є складовим елементом економічної політики держави, тобто відмічається ієрархічна залежність між зазначеними поняттями. Податкова політика макrorівня визначає правове поле в якому взаємодіють суб'єкти господарювання, тому, на думку автора, податкова політика визначається як цілеспрямований образ дій з формування та реалізації заходів та рішень у податковій сфері, який сприяє регулюванню та управлінню процесом оподаткування в країні. З урахуванням цього суб'єкти підприємницької діяльності формують власну політику з управління податковими платежами, у зв'язку з чим, податкова політика підприємства визначається як цілеспрямований образ дій, який визначає поведінку суб'єкту господарювання з формування його податкових зобов'язань під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів.

Бюджетування одночасно є процесом та системою, що дозволяє його визначити як процес розробки, виконання та контролю системи бюджетів підприємства, спрямований на оперативне коректування управлінської діяльності підприємства відповідно до змін у зовнішньому та внутрішньому

середовищі. Бюджетування податків складається з системи взаємопов'язаних податкових бюджетів підприємства та представляє собою процес розробки, виконання та контролю системи податкових бюджетів підприємства, спрямований на оперативне коректування управлінської діяльності з формування податкових зобов'язань підприємства з урахуванням змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

Взаємозв'язок між податковою політикою макро- та мікрорівня проявляється в тому, що на основі обраного типу податкової політики держава визначає і формує правове поле, в рамках якого функціонують суб'єкти господарювання, у тому числі податкове законодавство і умови ведення підприємницької діяльності (первинний зв'язок). Виходячи з прийнятої податкової політики держави, суб'єкти підприємницької діяльності розробляють власну податкову політику і можуть обирати декілька форм її реалізації (розрахунок поточних податкових платежів, бюджетування податків, податкове планування, ухилення від сплати податків). При цьому, в залежності від обраної підприємством форми податкової політики, розмір податкових надходжень і рівень ВВП змінюватиметься, але особливо небезпечною є форма – ухилення від сплати податків, коли засоби, приховані від оподаткування залишаються поза сферою дії економіки. За наслідками аналізу податкових надходжень і розвитку економіки в рамках податкової політики держави вносяться зміни в податкове законодавство та умови ведення підприємницької діяльності. На ці корективи реагують суб'єкти підприємницької діяльності шляхом внесення змін у власну податкову політику, що приводить до зміни сум податкових надходжень і ВВП (вторинний зв'язок). Отже, податкова політика держави та податкова політика підприємства знаходяться у системному взаємозв'язку, який полягає у тому, що формування обох видів податкових політик відбувається з урахуванням інтересів кожної, що вимагає від держави формування адекватних механізмів

регулювання оподаткування на мікрорівні, а від суб'єктів господарювання – проведення власної податкової політики максимально використовуючи надані засоби стимулювання підприємницької діяльності для забезпечення виконання податкових зобов'язань.

За допомогою апріорного ранжирування в дипломній роботі були визначено показники, які характеризують зовнішнє та внутрішнє середовище КХП і впливають на бюджетування податків. До показників, які характеризують зовнішнє середовище віднесено: ставку податку, термін сплати податку, податкові пільги та періодичність зміни у законодавстві, а до показників, які описують внутрішнє і можуть бути обчислені за результатами діяльності підприємства: податкові платежі, прибуток, показники руху грошових потоків, обсяг продажу, витрати, рентабельність та ліквідність підприємства. Проведений аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища виявив, що більшість зовнішніх показників характеризує аспекти податкового регулювання підприємницької діяльності з боку держави, оскільки вони безпосередньо визначають норми оподаткування суб'єктів господарювання. Тоді як серед показників внутрішнього середовища існують показники, які визначають напрямки та особливості складання податкових бюджетів, та показники, які формуються під впливом показників бюджетування податків. У зв'язку з чим, формування податкових бюджетів відбувається з урахуванням можливих змін зовнішнього середовища та на підставі управління показниками внутрішнього середовища діяльності підприємства.

В роботі був запропонований методичний підхід до бюджетування податків складається з декількох етапів: аналітичний етап, організаційно-підготовчий етап, планово-розрахунковий етап і етап реалізації податкового бюджету. Впровадження даного підходу до бюджетування податків у практичну діяльність підприємства дозволило систематизувати інформаційні потоки стосовно формування баз оподаткування за окремими

податковими платежами, та, як наслідок, уникнути зайвих ітераційних процедур в процесі узгодження податкових бюджетів, що в свою чергу сприяло скороченню робочого часу на складання бюджетів податків. А моніторинг показника ПС дозволив виявити слабкі місця у плануванні платежів підприємства, та необхідність перегляду управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, що відобразилося на збільшенні у надходженні грошових коштів та зменшенні їх відтоку, і як результат цього відбулося покращення у показниках платоспроможності, ліквідності та ПС.

Організаційний підхід до бюджетування податків на підприємстві передбачає визначення: доцільності проведення заходів бюджетування взагалі та бюджетування податків зокрема, фінансової структури з метою визначення в ній центру бюджетування податків; технології бюджетування податків, складання форматів податкових бюджетів, регламенту бюджетування податків, організації бюджетного процесу податкових платежів, що дозволяє впорядкувати процес формування та виконання податкових бюджетів; виконавців бюджетування податків (податковий менеджер).

Для організації бюджетування податків в роботі пропонується залучити до процесу формування податкових бюджетів податкового менеджера, який буде узагальнювати та аналізувати інформацію про податкові платежі, надану за встановленою формою від структурних підрозділів за визначеними інформаційними взаємозв'язками на підприємстві, а також до його обов'язків відноситься складання, узгодження та виконання бюджетів податків під керівництвом фінансового директора підприємства.

Пропонується схема інформаційних потоків для цілей складання та виконання податкових бюджетів, за якою формування показників податкового бюджету податковим менеджером відбувається на підставі отриманої від визначених структурних підрозділів необхідної інформації за встановленими

форматами даних. Слід відзначити, що необхідна для планування податкових платежів інформація може міститись не лише у бюджетах суб'єкту господарювання, але й у іншій документації.

Після відповідного аналізу отриманих даних про базу оподаткування податковими платежами розробляються окремі податкові бюджети та консолідуються у зведений податковий бюджет. В процесі узгодження зведеного податкового бюджету з бюджетом руху грошових коштів відбувається формування податкового платіжного календаря, таким чином відбувається перевірка відсутності виникнення дефіциту грошових коштів на відповідні дати сплати податків та зборів на плановий період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Податковий кодекс України. Документ 2755-VI, чинний, поточна редакція — Редакція від 23.04.2021. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
2. Закон України «Про ліцензування деяких видів діяльності» Документ 222-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 21.03.2021. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>
3. Аведян Л.Й. Економіка / Л.Й. Аведян. - Х.: Вид. ХНЕУ, 2015. – 220 с.
4. Алісов С.І. Контроль реалізації податкової політики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.10 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / С.І. Алісов. – Х: Фанд, 2014. – 19 с.

5. Аманжолова Б.А. Бюджетування як система оперативного планування і контролю: монографія / Б.А. Аманжолова. - Л: КПК, 2014. – 148 с.
6. Бандурка О.М. Фінансова діяльність підприємства : підруч. / О.М. Бандурка, М.Я. Коробов, П.І. Орлов, К.Я. Петрова. – К. : Либідь, 2013. – 384 с.
7. Бланк І.О. Управління фінансами підприємств : підруч. / І.О. Бланк, Г.В. Ситник. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 780 с.
8. Бодрова Т.В. Податковий облік на підприємствах і в організаціях / Т.В. Бодрова. - К. : «Дашков і ⁰ К», 2018. - 301 с.
9. Бурцев В.В. Через бюджетування до ефективного менеджменту / В.В. Бурцев // Фінансовий менеджмент. – 2015. – № 1. – С. 33-40.
10. Бюджетний менеджмент : підруч. / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін. – К. : КНЕУ, 2014. – 864 с.
11. Василик О.Д. Державні фінанси України : підруч. / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2013. – 608 с.
12. Голов С.Ф. Управлінський облік: підруч. / С. Ф. Голов. – К. : Лібра, 2013. – 704 с.
13. Гриньова В.М. Фінанси підприємств / В.М. Гриньова, В.О. Коюда. – Х. : ХДЕУ, 2014. – 432 с.
14. Державна фінансова політика та прогнозування доходів бюджету / М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, Т.І. Єфименко та ін. – К.: НДФІ, 2014. – 712 с.
15. Дугельної А.П. Бюджетне управління підприємством / А.П. Дугельний, В.Ф. Комаров. - К.: Справа, 2013. – 432 с.
16. Едророва В.Н. Методи комерційного бюджетування / В.Н. Едророва. - Х. : Економіст, 2015. – 189 с.
17. Єфименко Т.І. Основні напрями трансформації податкової системи в Україні / Т.І. Єфименко // Фінанси України.–2017.–№ 9. – С. 9 – 13.

18. Забарная Э.Н. Современная экономическая политика / Э.Н. Забарная, С.К. Харичков. – Одесса : Институт проблем рынка и экономикоэкологических исследований НАН Украины, 2013. – 336 с.
19. Загородній А.Г. Податки та податкове планування підприємницької діяльності : монографія / А.Г. Загородній, А.В. Єлісєєв. – Л.: Центр БізнесСервісу, 2013. – 152 с.
20. Загорський В.С. Бюджетна система та оподаткування в Україні: проблеми розвитку: монографія / В.С. Загорський. – Х. : ІНЖЕК, 2018. – 285с.
21. Загорський В.С. Бюджетно-податкова система: теорія і практика: монографія. / В.С. Загорський. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2016. – 304 с.
22. Іванов Ю.Б. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка, діагностика, стратегія: науч.ізд. / Ю.Б. Іванов, О.М. Тищенко, Н.А. Дробітько, О.С. Абрамова.– Х. : Изд. ХНЭУ, 2014. – 256 с.
23. Іванов Ю.Б. Податковий менеджмент / Ю.Б. Іванов, В.В. Карпова, Л.Н. Карпов. - Х.: ВД «ІНЖЕК», 2016. – 488 с.
24. Іванов Ю.Б. Сучасні проблеми податкової політики / Ю.Б. Іванов, О.М. Тищенко. - Х. : ВД «ІНЖЕК», 2016. - 328 с.
25. Іванілов О.С. Формування системи бюджетування газорозподільних підприємств : монографія / О.С. Іванілов, В.В. Смачило. – Х. : Харк. держ. технічний університет будівництва та архітектури, 2017. – 149 с.
26. Іванов Ю.Б. Податкова система : підруч. / Ю.Б. Іванов, А.І. Крисоватий, О.М. Десятнюк. – К. : Атіка, 2016. – 920 с.
27. Карпова В.В. Налоговое планирование как форма реализации налоговой политики предприятия / В.В. Карпова // Вестник Национального технического университета «ХПИ». – 2014. – № 8. – С. 109 – 114.

28. Карпова В.В. Особенности взаимосвязи налоговой политики государства и налоговой политики предприятия / В.В. Карпова, Н.В. Михасёва // Бизнес Информ.– 2016. – №9. – С. 65 – 68.
29. Карпова В.В. Термінологічне визначення податкової політики на макрорівні / В.В. Карпова, Н.В. Михасьова // Економіка розвитком. – 2016. – № 4.– С.32 – 33.
30. Кириенко А.П. Налоговый учет в малом бизнесе / А. П. Киреенко. - Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2017. – 142 с.
31. Кириленко О.П. Бюджетні видатки на розвиток інфраструктури держави: теоретичне обґрунтування, вітчизняний досвід / О.П. Кириленко, Б.С. Малиняк // Фінанси України. – 2018. – № 7. – С. 3 – 12.
32. Кириленко О.П. Удосконалення практики розроблення бюджетних резолюцій / О.П. Кириленко // Фінанси України. – 2017. – № 2. – С. 3 – 16.
33. Кобенко А. Формирование бюджета налогов / А. Кобенко // www.fd.ru
34. Ковтун С. Бюджетирование на современном предприятии, или как эффективно управлять финансами / С. Ковтун.–Х. : Фактор, 2015. – 340 с.
35. Козенкова Т.А. Теория и методология финансового менеджмента интегрированных предпринимательских структур : монография / Т. А. Козенкова. – М. : Статистика, 2018. – 314 с.
36. Косарев О.Й. Методологія бюджетування діяльності підприємств / О.Й. Косарев, В.М. Волик. – К. : НАУ, 2014. – 96 с.
37. Костырко Р.А. Финансовый анализ / Р.А. Костырко. – Х. : Фактор, 2017. – 773 с.
38. Крисоватий А.И. Аксиомы общественного выбора в налоговых финансах / А.И. Крисоватий // Налогообложение: проблемы науки и практики, 2018: монография. – Х. : ВД «ИНЖЕК», 2018. – С. 59 – 73.

39. Крисоватий А.И. Новейшая парадигма фискальных границ финансовой активности государства / А.И. Крисоватий // Налогообложение: проблемы науки и практики, 2017: монография. – Х. : ИД «ИНЖЭК», 2017. – С.87 – 101.
40. Крисоватий А.І. Податкова система / А.І. Крисоватий,
О.М. Десятнюк. – Тернопіль : Карт-бланш, 2014. – 331 с.
41. Крисоватий А.І. Податковий менеджмент / А.І. Крисоватий, А.Я. Кізима – Тернопіль : Карт-бланш, 2014. – 308с.
42. Крисоватий А.І. Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні: монографія / А.І. Крисоватий. – Тернопіль : Карт-бланш, 2015. – 371 с.
43. Литвиненко Я.В. Податкова політика / Я.В. Литвиненко. – К. : МАУП, 2013. – 224 с.
44. Лісовська О.Л. Економічна політика та економічна безпека України / О.Л. Лісовська. – К. : Вид-во НА СБ України, 2013. – 183 с.
45. Луніна І. Бюджетні доходи та податкові повноваження місцевих органів влади / І. Луніна, Н. Фролова // Економіка України. – 2018. – № 6. – С. 37 – 47.
46. Луніна І.О. Бюджетні доходи та податкові повноваження місцевих органів влади / І.О. Луніна // Економіка України, 2018. – № 6. – С. 37 – 47.
47. Луніна І.О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин / НАН України; Інститут економічного прогнозування. – К. : Наукова думка, 2016. – 432с.
48. Мельник О.Г. Методи бюджетного планування / О.Г. Мельник // Фінанси України. – 2013. – № 12. – С. 37 – 46.
49. Моделі і методи соціально – економічного прогнозування : підруч.
/

В.М. Геєць, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк, В.В. Іванов, Н.А. Дубровіна, А.В. Ставицький. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2015. – 396 с.

50. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування : підруч. / В.М.Геєць, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк, В.В. Іванов, М.О. Кизим, Н.А. Дубровіна, А.В. Ставицький. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2018. – 396 с.

51. Наконечний С.І. Економетрія: підруч. / С.І. Наконечний, Т.О. Терещенко, Т.П. Романюк. – К. : КНЕУ, 2016. – 528 с.

52. Никитенко О.О. Теоретико-методологічні основи фінансового управління підприємством / О.О. Никитенко, Л.В. Фролова // Вісник ДонДУЕТ. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2014. – №2. – С. 255-263.

53. Окулов О.В. Управление дебиторской задолженностью предприятия / О.В. Окулов // Банковские услуги. – 2013. – №3. – С.31 – 35.

54. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): монографія. / В. Опарін. – К. : КНЕУ, 2016. – 240 с.

55. Панков В.А. Контролінг і бюджетування фінансово-господарської діяльності підприємства / В.А. Панков, С.Я. Єлецьких, Н.М. Михайличенко. – К. : Центр учбової літератури, 2017. – 112 с.

56. Пехота М.А. Основи економетрії / М. А. Пехота, О. Ю. Грищенко – К. : Ін-т аграр. економіки, 2017. – 178 с.

57. Політологія: Хрестоматія.: навч. посіб. / под. ред. В.І. Полуріз, В.Г. Кремень. – К. : Альтерпрес, 2014. – 832с.

58. Пономаренко В.С. Рівень і якість життя населення України / В.С. Пономаренко, М.О. Кизим, Ф.В. Узунов.–Х.: ВД «ІНЖЕК», 2013.–226 с.

59. Пономаренко В.С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи / В.С. Пономаренко, О.М. Тридід, М.О. Кизим. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2013. – 328 с.

60. Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування: монографія / за заг. ред. проф. Ю.Б. Іванова. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2017. – 448 с.
61. Проблеми фінансово-кредитного регулювання інноваційного розвитку виробничо- господарських структур: монографія / заг. ред. О.Є. Кузьмін, І.В. Алексєєв. – Л. : НУ «Львівська політехніка», 2017. – 152с.
62. Романенко О.Р. Фінанси: підруч. / О.Р. Романенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2014. – 310 с.
63. Савіна Г.Г. Методологія і практика формування соціальноекономічної політики на підприємствах легкої промисловості: монографія / Г.Г. Савіна. – Херсон : Херсонський держ. техн. ун-т, 2014. – 300 с.
64. Соколовська А.М. Податкова система держави : теорія та практика становлення / А.М. Соколовська. – К. : Знання-Прес, 2014. – 454с.
65. Сухарева Л.О. Організація податкового планування корпоративних структур / Л.О. Сухарева, Я.І. Глущенко // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економіка: зб. наук. пр. – Рівне, 2014.– Вип. 4 (28). Частина II.– С. 239 – 247.
66. Тарангул Л.Л. Оподаткування та регіональний розвиток (теорія і практика) : монографія / Л.Л. Тарангул. – Ірпінь : Академія ДПС України, 2013. – 286 с.
67. Тарасюк М.В. Передумови застосування бюджетування на торговельних підприємствах та їх об'єднаннях / М.В. Тарасюк // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 7 (25). – С. 97 – 104.
68. Тилов А.А. Бюджетирование на предприятии / А. А. Тилов. – М. : ГОУВПО Гос. ун-т упр., 2013. – 231 с.

69. Тищенко А.Н. Экономическая результативность деятельности предприятий / А.Н. Тищенко, Н.А. Кизим, Я.В. Догадайло. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2015. – 143 с.

70. Тищенко О.М. Особливості формування моделі бюджетування податків в інтегрованих структурах / О.М. Тищенко, Н.В. Михасьова // Бюджетно-податкові чинники активізації розвитку фінансових ринків та фінансового посередництва : матеріали науково-практичної конференції. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2018. – С. 443 – 445.

71. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку : у 3 т. / под ред. А.І. Даниленко – К. : Фенікс, 2018. – Т. 3 : Фінанси підприємств: тенденції, стан і проблеми управління. – 2018. – 307 с.

72. Хаустова В.Е. Моделирование маркетинговой стратегии на рынках продукции производственно-технического назначения : монография / В.Е. Хаустова, Ю.А. Лидовский. – Х. : ИД «ИНЖЭК», 2014. – 176 с.

73. Хохлов Н.П. Экономическая политика / Н.П. Хохлов. – Х. : ИД «ИНЖЭК», 2015. – 208 с.

74. Христофоров А.В. Внедрение бюджетного управления на предприятии / А.В. Христофоров // Экспресс-анализ законодательных и нормативных актов. – 2015. – № 44. – С. 32-36.

75. Чечетов М.В. Бюджетный менеджмент : В 2-х ч. Ч. 1. / М. В. Чечетов, Н. Ф Чечетова., А. Ю. Бережная. – Х. : ВД «ИНЖЕК», 2014. – 560 с.

76. Чибісов Ю.В. Послідовність етапів впровадження бюджетування на великих промислових підприємствах / Ю.В. Чибісов // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. – Житомир : ЖДТУ, 2015. – № 1 (31). – С. 235 – 240.

77. Шахватова М.В. Методика формування вихідної інформаційної бази бюджетів підприємства / М.В. Шахватова, В.Н. Едрінова. // Фінанси та Кредит.– 2014. – № 11. – С. 27 – 33.

78. Шейкин Г. Організація бюджетування / Г. Шейкин // Довідник економіста.– 2015. – № 4. – С. 79 – 87.